

รายงาน

การขุดแต่งโบราณสถานและการขุดค้นทางโบราณคดี วัดขมึ้น

ตำบลหัวรอ อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

เสนอ

โครงการอนุรักษ์และพัฒนานครประวัติศาสตร์ พระนครศรีอยุธยา

โดย

นายอนนท์ เรืองเทศ และ นายรังษี อ่วมทอง

ปีงบประมาณ 2544

คำนำ

อธิบดีกรมศิลปากรจาก
อุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา

29 ธ.ค. 2551

คำนำ

โบราณสถานวัดขมิ้นเป็นวัดที่ตั้งอยู่พื้นที่ภายในกำแพงเรือนจำจังหวัดพระนครศรีอยุธยาไม่มีหลักฐานเอกสารประวัติศาสตร์กล่าวถึงประวัติการสร้าง เหลือหลักฐานเพียงเจดีย์ประธาน รูปแบบสถาปัตยกรรมที่ปรากฏให้เห็นในปัจจุบันแสดงให้เห็นว่ามีการบูรณะปฏิสังขรณ์ขึ้นใหม่ในสมัยรัตนโกสินทร์

ในปัจจุบันโบราณสถานแห่งนี้ได้ชำรุดทรุดโทรมลงไปตามกาลเวลา สภาพแวดล้อมเต็มไปด้วยอาคารสิ่งปลูกสร้างใหม่ของเรือนจำ ประกอบกับเรือนจำจังหวัดพระนครศรีอยุธยาได้ย้ายไปที่ทำการใหม่บริเวณริมถนนสายพหลโยธิน จึงทำให้เรือนจำแห่งนี้ไม่มีการใช้งาน กรมศิลปากรได้ตระหนักถึงความสำคัญของวัดขมิ้นจึงจัดให้มีการดำเนินการขุดแต่งโบราณสถาน และขุดค้นทางโบราณคดีวัดขมิ้น โดยมอบหมายให้นายอนนท์ เรืองเทศและนายรังษี อ่วมทอง เป็นนักโบราณคดีผู้ควบคุมการปฏิบัติงาน ตามสัญญาเลขที่ 26/2544 ลงวันที่ 28 กันยายน 2544 ระยะเวลาการทำงานตั้งแต่วันที่ 6 ตุลาคม 2544 ถึงวันที่ 13 เมษายน 2544 มีพื้นที่ปฏิบัติงานรวม 2100 ตารางเมตร

ในการดำเนินการขุดแต่งโบราณสถาน และขุดค้นทางโบราณคดีวัดขมิ้น มีคณะปฏิบัติงาน ซึ่งประกอบด้วย

นายอนนท์	เรืองเทศ	นักประวัติศาสตร์ศิลปะ
นายรังษี	อ่วมทอง	นักโบราณคดี
นางสาวปัทมา	วิจิตจรรุญ	นักประวัติศาสตร์ศิลปะ
นายวันศักดิ์	ศรีแก้ว	ช่างศิลปกรรม
นางสาวจิตราวัักษ์	ชินโยง	ธุรการ

คณะคนงานขุดแต่งของห้างหุ้นส่วนจำกัดปุราณรักษ์

การดำเนินการขุดแต่งในครั้งนี้ได้ปฏิบัติตามมาตรฐานงานโบราณคดีของกรมศิลปากร ซึ่งนอกจากจะเป็นการเก็บรวบรวมสภาพหลักฐานและข้อมูลข้อมูลที่สำคัญต่างๆ ซึ่งเกี่ยวเนื่องกับวัดขมิ้นแล้ว ยังถือว่าข้อมูลที่ได้เหล่านี้จะเป็นข้อมูลพื้นฐาน ในการที่จะใช้เป็นแนวทางเพื่อให้ทำการอนุรักษ์โบราณสถานดังกล่าวได้อย่างถูกต้องอีกด้วย

ทางคณะผู้จัดทำขอขอบคุณ นายบรรจง วงศ์วิเชียร ผู้อำนวยการสำนักงานโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติที่ 3 พระนครศรีอยุธยา นายเอนก สีหามาตย์ ผู้อำนวยการอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา นายเมธา วิจักขณะ นักโบราณคดีผู้ควบคุมงาน นางสาวภักดิ์ อยู่คงดี และนายสมบูรณ์ ตรีอุทัยจากสำนักงานโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติที่ 3 พระนครศรีอยุธยา ที่ได้ช่วยเหลือให้คำปรึกษาและแนะนำการปฏิบัติงานให้สำเร็จลุล่วงได้ด้วยดี

คณะผู้ทำงาน

20 มีนาคม 2545

สารบัญ

		หน้า
คำนำ		ก
สารบัญ		ข
สารบัญแผนที่		ค
สารบัญภาพถ่าย		ฅ
สารบัญภาพลายเส้น		ฉ
สารบัญแผนผัง		ฉ
บทนำ	ความเป็นมาของโครงการ	1
	- ความเป็นมาของโครงการ	1
	- วัตถุประสงค์	2
	- รายละเอียดของงาน	2
	- พื้นที่ดำเนินการ	3
	- ขอบเขตของงาน	3
	- วิธีปฏิบัติงานและข้อกำหนดต่างๆ	3
	- ระยะเวลาปฏิบัติงาน	3
	- งบประมาณที่ได้รับ	3
	- หน่วยงานที่รับผิดชอบ	3
	- ผลงานที่ต้องการเมื่อปฏิบัติงานแล้วเสร็จตามสัญญา	4
	- ผลที่คาดว่าจะได้รับ	4
บทที่ 1	การดำเนินงานชุดแต่งโบราณสถานและการขุดค้นทางโบราณคดี	5
	1.1 ที่ตั้ง	5
	1.2 ประวัติการทำงานที่ผ่านมา	6
	1.3 สภาพปัจจุบันของโบราณสถาน	7
	1.4 การวางผังหลุมขุดค้น ชุดแต่งทางโบราณคดี	7
	1.5 เทคนิคการขุดค้น ชุดแต่งทางโบราณคดี	8
	1.6 วิธีการเก็บหลักฐานและการบันทึกข้อมูลทางโบราณคดี	9

		หน้า
บทที่ 2	โบราณสถานภายหลังการขุดแต่ง	11
	2.1 สภาพโดยทั่วไปและลักษณะแผนผัง	11
	2.2 ลักษณะโบราณสถานหลังการขุดแต่ง	11
	2.2.1 เจดีย์ประธาน (โบราณสถานหมายเลข 1)	11
	2.2.2 พระวิหาร (โบราณสถานหมายเลข 2)	12
	2.2.3 เจดีย์ (โบราณสถานหมายเลข 3)	12
	2.2.4 เจดีย์ราย (โบราณสถานหมายเลข 4)	12
	2.2.5 แนวกำแพงวัดและซุ้มประตู (โบราณสถานหมายเลข 5)	13
	2.3 เทคนิคการก่อสร้าง	13
	2.3.1 เจดีย์ประธาน (โบราณสถานหมายเลข 1)	13
	2.3.2 พระวิหาร (โบราณสถานหมายเลข 2)	13
	2.3.3 เจดีย์ (โบราณสถานหมายเลข 3)	14
	2.3.4 เจดีย์ราย (โบราณสถานหมายเลข 4)	14
	2.3.5 แนวกำแพง หัวเม็ดทรงมณฑปและซุ้มประตู (โบราณสถานหมายเลข 5)	14
บทที่ 3	โบราณวัตถุที่พบจากการขุดแต่ง	15
	3.1 โบราณวัตถุที่เป็นส่วนประกอบทางสถาปัตยกรรม	15
	3.2 ภาชนะดินเผาพื้นเมือง	15
	3.3 ภาชนะดินเผาจากแหล่งเตาเผาแม่น้ำน้อย	16
	3.4 ภาชนะดินเผาจากแหล่งเตาเผาบ้านบางปูน	17
	3.5 ภาชนะดินเผาจากแหล่งเตาเผาสุโขทัย	18
	3.6 ภาชนะดินเผาต่างประเทศ	19
	3.7 โบราณวัตถุอื่นๆ	19
บทที่ 4	การขุดค้นทางโบราณคดี	27
	4.1 ชั้นดินธรรมชาติ	31
	4.2 ชั้นดินวัฒนธรรม	34
	4.3 โบราณวัตถุแบ่งตามชั้นดินวัฒนธรรม	35
	4.4 สรุป	38
บทที่ 5	การศึกษาวิเคราะห์เปรียบเทียบ	57
	5.1 ด้านประวัติศาสตร์โบราณคดี	57
	5.2 รูปทรงสันนิษฐานและการกำหนดอายุ	58

	5.2.1 เจดีย์ประธาน	58
	5.2.2 พระวิหาร เจดีย์หมายเลข 3และเจดีย์หมายเลข 4	60
	5.2.3 แนวกำแพงวัดและซุ้มประตู(หมายเลข 5)	60
บทที่ 6	สรุป	61
	6.1 การขุดแต่งโบราณสถาน	61
	6.2 การขุดค้นทางโบราณคดี	63
	6.3 ด้านประวัติศาสตร์โบราณคดีและการกำหนดอายุ	64
บรรณานุกรม		67
แผนที่ประกอบ		69
ภาพถ่ายประกอบ		74
ภาพลายเส้นประกอบ		110
แผนผังประกอบ		128

สารบัญแผนที่

	หน้า
แผนที่ 1 ภาพถ่ายทางอากาศบริเวณพระราชวังจันทรถามและเรือนจำ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เมื่อเดือนธันวาคม พ.ศ. 2542	69
แผนที่ 2 แผนที่เกาะเมืองพระนครศรีอยุธยา ของพระยาโบราณราชธานินทร์ (ฉบับคัดลอกใหม่)	70
แผนที่ 3 ภาพขยายบริเวณพระราชวังจันทรถามและเรือนจำ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ของพระยาโบราณราชธานินทร์	71
แผนที่ 4 ผังเมืองกรุงศรีอยุธยา ค.ศ. 1740 สมัยพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ (ภาพจาก Sawasdee, Thai Airway International, February 1998)	72
แผนที่ 5 ผังเมืองอยุธยา ซึ่งวิศวกรชาวฝรั่งเศสได้สำรวจในปี พ.ศ. 2230	73

สารบัญภาพประกอบ

	หน้า	
ภาพที่ 1	พื้นที่ด้านทิศเหนือขององค์เจดีย์ประธานสภาพก่อนการขุดแต่ง (ฟิล์ม 1/6)	74
ภาพที่ 2	พื้นที่ด้านทิศตะวันออกขององค์เจดีย์ประธานสภาพก่อนการขุดแต่ง (ฟิล์ม 1/4)	74
ภาพที่ 3	พื้นที่ด้านทิศใต้ขององค์เจดีย์ประธานสภาพก่อนการขุดแต่ง (ฟิล์ม 1/5)	75
ภาพที่ 4	พื้นที่ด้านทิศตะวันตกขององค์เจดีย์ประธานสภาพก่อนการขุดแต่ง (ฟิล์ม 1/3)	75
ภาพที่ 5	โรงเก็บเชื้อเพลิง สภาพก่อนการรื้อถอน (ฟิล์ม 1/14)	76
ภาพที่ 6	โรงครัว สภาพก่อนการรื้อถอน (ฟิล์ม 1/13)	76
ภาพที่ 7	โรงเก็บเชื้อเพลิง สภาพภายหลังการรื้อถอน (ฟิล์ม 2/1)	77
ภาพที่ 8	โรงครัว สภาพภายหลังการรื้อถอน (ฟิล์ม 2/3)	77
ภาพที่ 9	พื้นที่ด้านทิศตะวันออกของเจดีย์ประธาน (ที่ตั้งของโรงเก็บเชื้อเพลิง) ขณะทำการขุดแต่ง (ฟิล์ม 2/13)	78
ภาพที่ 10	พื้นที่ด้านทิศตะวันออกของเจดีย์ประธาน (ที่ตั้งของโรงครัว) ขณะทำการขุดแต่ง (ฟิล์ม 2/11)	78
ภาพที่ 11	พื้นที่ด้านทิศตะวันตกของเจดีย์ประธาน (ที่ตั้งของเรือนพยาบาล) ขณะทำการขุดแต่ง (ฟิล์ม 3/3)	79
ภาพที่ 12	เจดีย์หมายเลข 4 ขณะทำการขุดแต่ง (ฟิล์ม /)	79
ภาพที่ 13	เจดีย์ประธาน (หมายเลข 1) ด้านทิศตะวันออก สภาพภายหลังการขุดแต่ง (ฟิล์ม 3/25)	80
ภาพที่ 14	เจดีย์ประธาน (หมายเลข 1) ด้านทิศใต้ สภาพภายหลังการขุดแต่ง (ฟิล์ม 3/23)	80
ภาพที่ 15	เจดีย์ประธาน (หมายเลข 1) ด้านทิศตะวันตก สภาพภายหลังการขุดแต่ง (ฟิล์ม 3/22)	81
ภาพที่ 16	พระวิหาร (หมายเลข 2) สภาพภายหลังการขุดแต่ง (ฟิล์ม 3/12)	81
ภาพที่ 17	ฐานพระวิหาร (หมายเลข 2) ด้านทิศใต้ สภาพภายหลังการขุดแต่ง (ฟิล์ม 3/11)	82

	หน้า	
ภาพที่ 18	เจดีย์หมายเลข 3 ด้านทิศเหนือ สภาพภายหลังการขุดแต่ง (ฟิล์ม 4/8)	82
ภาพที่ 19	เจดีย์หมายเลข 3 ด้านทิศตะวันตก สภาพภายหลังการขุดแต่ง (ฟิล์ม 4/7)	83
ภาพที่ 20	เจดีย์หมายเลข 4 ด้านทิศเหนือ สภาพภายหลังการขุดแต่ง (ฟิล์ม 3/14)	83
ภาพที่ 21	แนวกำแพงวัดด้านทิศเหนือ สภาพภายหลังการขุดแต่ง(ฟิล์ม 3/17)	84
ภาพที่ 22	แนวกำแพงวัดด้านทิศตะวันออก สภาพภายหลังการขุดแต่ง (ฟิล์ม 3/16)	84
ภาพที่ 23	แนวกำแพงวัดด้านทิศใต้ สภาพภายหลังการขุดแต่ง (ฟิล์ม 3/24)	85
ภาพที่ 24	Trench ขุดตรวจแนวกำแพงวัดด้านตะวันตก (ฟิล์ม 4/3)	85
ภาพที่ 25	แนวกำแพงวัดด้านทิศตะวันตกจากการขุดตรวจ (ฟิล์ม 4/0)	86
ภาพที่ 26	พื้นที่ด้านทิศเหนือของเจดีย์ประธาน สภาพภายหลังการขุดแต่ง (ฟิล์ม 3/35)	86
ภาพที่ 27	พื้นที่ด้านทิศตะวันออกของเจดีย์ประธาน สภาพภายหลังการขุดแต่ง (ฟิล์ม 3/34)	87
ภาพที่ 28	พื้นที่ด้านทิศตะวันออกของเจดีย์ประธาน สภาพภายหลังการขุดแต่ง (ฟิล์ม 3/33)	87
ภาพที่ 29	พื้นที่ด้านทิศใต้ของเจดีย์ประธาน สภาพภายหลังการขุดแต่ง (ฟิล์ม 3/32)	88
ภาพที่ 30	การวางผังหลุมขุดค้น TP.I (N1W11) (ฟิล์ม 4/19)	88
ภาพที่ 31	การขุดค้นหลุม TP.I ระดับ 2 60-80 CM.DT. (ฟิล์ม 4/24)	89
ภาพที่ 32	การขุดค้นหลุม TP.I ระดับ 9 200-220 CM.DT. (ฟิล์ม 5/1)	89
ภาพที่ 33	การขุดค้นหลุม TP.I ระดับ 12 260-280 CM.DT. (ฟิล์ม 5/10)	90
ภาพที่ 34	หลุมขุดค้น TP.I ผังชั้นดินด้านทิศเหนือ (ฟิล์ม 5/17)	90
ภาพที่ 35	หลุมขุดค้น TP.I ผังชั้นดินด้านทิศตะวันออก (ฟิล์ม 5/18)	91
ภาพที่ 36	หลุมขุดค้น TP.I ผังชั้นดินด้านทิศใต้ (ฟิล์ม 5/21)	91
ภาพที่ 37	หลุมขุดค้น TP.I ผังชั้นดินด้านทิศตะวันตก (ฟิล์ม 5/15)	92
ภาพที่ 38	การขุดตรวจฐานรากแนวกำแพงเรือนจำด้านทิศตะวันตก (ฟิล์ม 5/31)	92

ภาพที่ 39	ลักษณะการซ้อนทับของกระเบื้องกบแก้วในการมุงหลังคา (ฟิล์ม 6/37)	93
ภาพที่ 40	หม้อตาล เนื้อดิน (SF.009) แหล่งเตาพื้นเมือง จากหลุม S3W5 (ฟิล์ม 6/26)	93
ภาพที่ 41	กระปุก เนื้อดิน (SF.002) แหล่งเตาพื้นเมือง จากหลุม N1W1 (ฟิล์ม 6/28)	94
ภาพที่ 42	ตะคัน เนื้อดิน (SF.004) แหล่งเตาพื้นเมือง จากหลุม N3E1 (ฟิล์ม 6/31)	94
ภาพที่ 43	หม้อทะนง เนื้อดิน แหล่งเตาพื้นเมือง จากหลุม N3W1 (ฟิล์ม 7/1)	95
ภาพที่ 44	ฝาหม้อทะนง เนื้อดิน แหล่งเตาพื้นเมือง จากหลุม S3W5 (ฟิล์ม 7/8)	95
ภาพที่ 45	โหลไหเท้าช้าง เนื้อแกร่ง ประทับลายกระจิง แหล่งเตาบ้านบางปูน จากหลุม S2W5 (ฟิล์ม 7/2)	96
ภาพที่ 46	โถเนื้อแกร่งบรรจุกระดูก (SF.007) พร้อมฝา เขียนลายสีดำใต้เคลือบ แหล่งเตาสู่โขทัย จากหลุม S2W5 (ฟิล์ม 6/24)	96
ภาพที่ 47	โถเนื้อแกร่งบรรจุหิน 12 ซี (SF.008) พร้อมฝา เขียนลายสีดำใต้เคลือบ แหล่งเตาสู่โขทัย จากหลุม S2W5 (ฟิล์ม 6/23)	97
ภาพที่ 48	กระปุก 2 หู เนื้อแกร่ง (SF.001) เคลือบเขียว แหล่งเตาศรีสีขันนาลัย จากหลุม N1W2 (ฟิล์ม 6/30)	97
ภาพที่ 49	โถ (SF.013) เนื้อเครื่องถ้วย เขียนลายสีครามใต้เคลือบ แหล่งเตาประเทศจีน สมัยราชวงศ์หมิง จากหลุม S2W5 (ฟิล์ม 6/22)	98
ภาพที่ 50	กระปุก (SF.005) เนื้อเครื่องถ้วย เขียนลายเบญจรงค์ แหล่งเตาประเทศจีน สมัยราชวงศ์ชิง จากหลุม N2W1 (ฟิล์ม 6/32)	98
ภาพที่ 51	ชาม เนื้อเครื่องถ้วย เขียนลายสีครามใต้เคลือบ แหล่งเตาประเทศจีน สมัยราชวงศ์ชิง จากหลุม S3W5 (ฟิล์ม 7/7)	99
ภาพที่ 52	ช้อน เนื้อเครื่องถ้วย เขียนลายเบญจรงค์ แหล่งเตาประเทศจีน สมัยราชวงศ์ชิง จากหลุม N2W5 (ฟิล์ม 7/6)	99
ภาพที่ 53	หัวเม็ดทรงมณฑป หินอ่อน (SF.010) จากหลุม N2W3 (ฟิล์ม 6/34)	100
ภาพที่ 54	หินควอทซ์หรือหินเขียวหนุมาน (SF.011) จากหลุม S2W4 (ฟิล์ม 6/25)	100

ภาพที่ 55	กระเบื้องมุงหลังคาแบบเกล็ดเต่า หลุม TPI ระดับ 60-80 CM.DT. (ฟิล์ม 7/15)	101
ภาพที่ 56	ตุ๊กตาดินเผาเคลือบขาว เนื้อเครื่องถ้วย แหล่งเตาประเทศจีน สมัยราชวงศ์ชิง หลุม TPI ระดับ 60-80 CM.DT. (ฟิล์ม 7/12)	101
ภาพที่ 57	กระเบื้องเชิงชาย เตาพื้นเมือง หลุม TPI ระดับ 100-120 CM.DT. (ฟิล์ม 7/18)	102
ภาพที่ 58	ลูกกรงดินเผาเนื้อแกร่ง หลุม TPI ระดับ 100-120 CM.DT. (ฟิล์ม 7/17)	102
ภาพที่ 59	หม้อทะนุ เนื้อดิน เตาพื้นเมือง หลุม TPI ระดับ 100-120 CM.DT. (ฟิล์ม 7/19)	103
ภาพที่ 60	ครกเนื้อแกร่ง แหล่งเตาแม่น้ำน้อย หลุม TPI ระดับ 100-120 CM.DT. (ฟิล์ม 7/25)	103
ภาพที่ 61	ฝาตลับเนื้อเครื่องถ้วย แหล่งเตาประเทศจีน หลุม TPI ระดับ 100-120 CM.DT. (ฟิล์ม 7/20)	104
ภาพที่ 62	ลายรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน (B12) หลุม TPI ระดับ 100-120 CM.DT. (ฟิล์ม 7/24)	104
ภาพที่ 63	ลายเส้นขวางและเส้นเอียงในกรอบสี่เหลี่ยม (B6) หลุม TPI ระดับ 100-120 CM.DT. (ฟิล์ม 7/23)	105
ภาพที่ 64	ลายเชือกทาบ (B4) หลุม TPI ระดับ 100-120 CM.DT. (ฟิล์ม 7/22)	105
ภาพที่ 65	ลายประเจจัน (B13) หลุม TPI ระดับ 100-120 CM.DT. (ฟิล์ม 7/21)	106
ภาพที่ 66	อิฐประทับตัวอักษร อย (B6) หลุม TPI ระดับ 120-140 CM.DT. (ฟิล์ม 7/28) ท	106
ภาพที่ 67	กระเบื้องปูพื้นดินเผา หลุม TPI ระดับ 120-140 CM.DT. (ฟิล์ม 7/27)	107
ภาพที่ 68	เตาเชิงกราน หลุม TPI ระดับ 120-140 CM.DT. (ฟิล์ม 7/26)	107
ภาพที่ 69	โหลไหห้าข้างเนื้อแกร่งประทับลายพวงอุษะ แหล่งเตาบ้านบางปูน หลุม TPI ระดับ 200-220 CM.DT. (ฟิล์ม 6/3)	108
ภาพที่ 70	ลายประทับก้างปลา (B) หลุม TPI ระดับ 280-300 CM.DT. (ฟิล์ม 6/18)	108

	หน้า	
ภาพที่ 71	ชิ้นส่วนภาชนะดินเผา เนื้อเครื่องถ้วยเขียนสีครามใต้เคลือบ แห่่ง เตาประเทศเวียดนาม หลุม TPI ระดับ 280-300 CM.DT. (ฟิล์ม 6/16)	109
ภาพที่ 72	กระเบื้องดินเผาแบบแบน หลุม TPI ระดับ 300-320 CM.DT. (ฟิล์ม 6/21)	109

สารบัญภาพลายเส้น

		หน้า
ภาพลายเส้นที่ 1	กระปุก 2 ทู เนื้อแกร่ง (SF.001) เคลือบเขียว แหล่งเตาศรี สัชชาลัย จากหลุม N1W2	110
ภาพลายเส้นที่ 2	กระปุกเนื้อดิน (SF.002) แหล่งเตापื้นเมือง จากหลุม N1W1	111
ภาพลายเส้นที่ 3	ตะคันเนื้อดิน (SF.004) แหล่งเตापื้นเมือง จากหลุม N3W1	112
ภาพลายเส้นที่ 4	กระปุกเนื้อเครื่องถ้วย เขียนลายเบญจรงค์ จากแหล่งเตา ประเทศจีนสมัยราชวงศ์หมิง จากหลุม N2W1	113
ภาพลายเส้นที่ 5	โถเนื้อแกร่งบรรจุกระดูก (SF.007) พร้อมฝา เขียนลายสีดำ ใต้เคลือบ แหล่งเตาสุโขทัย จากหลุม S2W5	114
ภาพลายเส้นที่ 6	โถเนื้อแกร่งบรรจุฟัน 12 ซี่ (SF.008) พร้อมฝา เขียนลายสี ดำใต้เคลือบ แหล่งเตาสุโขทัย จากหลุม S2W5	115
ภาพลายเส้นที่ 7	หม้อตาลเนื้อดิน แหล่งเตापื้นเมือง จากหลุม S3W5	116
ภาพลายเส้นที่ 8	โถเนื้อเครื่องถ้วย (SF.013) พร้อมฝา เขียนลายสีครามใต้ เคลือบ แหล่งเตาประเทศจีน สมัยราชวงศ์หมิง จากหลุม S2W5	117
ภาพลายเส้นที่ 9	หม้อทะนง เนื้อดิน แหล่งเตापื้นเมือง จากหลุม N3W1	118
ภาพลายเส้นที่ 10	ฝาหม้อทะนง เนื้อดิน แหล่งเตापื้นเมือง จากหลุม S2W5	119
ภาพลายเส้นที่ 11	ชาม เนื้อเครื่องถ้วย เขียนลายสีครามใต้เคลือบ แหล่งเตา ประเทศจีน สมัยราชวงศ์ชิง จากหลุม S2W5	120
ภาพลายเส้นที่ 12	ชาม เนื้อเครื่องถ้วย แหล่งเตาประเทศจีน จากหลุม S2W5	121

สารบัญแผนผัง

	หน้า
แผนผังที่ 1 ผังบริเวณ	128
แผนผังที่ 2 ผังบริเวณหลุมขุดแต่ง หลุมขุดค้น	129
แผนผังที่ 3 เจดีย์หมายเลข 1 รูปด้านทิศตะวันออกและทิศตะวันตก สภาพก่อนการขุดแต่ง	130
แผนผังที่ 4 เจดีย์หมายเลข 1 รูปด้านทิศเหนือ ทิศใต้และรูปแปลน สภาพก่อนการขุดแต่ง	131
แผนผังที่ 5 ผังบริเวณ สภาพหลังการขุดแต่ง	132
แผนผังที่ 6 ผังพื้น สภาพหลังการขุดแต่ง	133
แผนผังที่ 7 เจดีย์หมายเลข 1 รูปด้านทิศตะวันออกและทิศตะวันตก สภาพหลังการขุดแต่ง	134
แผนผังที่ 8 เจดีย์หมายเลข 1 รูปด้านทิศเหนือ ทิศใต้และรูปแปลน สภาพหลังการขุดแต่ง	135
แผนผังที่ 9 เจดีย์หมายเลข 3 รูปด้านทิศเหนือ ทิศใต้ ทิศตะวันออก ทิศตะวันตกและแปลน สภาพหลังการขุดแต่ง	136
แผนผังที่ 10 วิหารหมายเลข 2 รูปด้านทิศใต้ ทิศตะวันออก ทิศตะวันตกและแปลน สภาพหลังการขุดแต่ง เจดีย์หมายเลข 4 รูปด้านทิศเหนือ ทิศใต้ ทิศตะวันออก ทิศตะวันตกและแปลน สภาพหลังการขุดแต่ง	137
แผนผังที่ 11 แนวกำแพงหมายเลข 5 รูปด้านทิศเหนือ ทิศใต้ ทิศตะวันออกและแปลน สภาพหลังการขุดแต่ง	138

บทนำ

ความเป็นมาของโครงการ

จังหวัดพระนครศรีอยุธยา หรือในอดีตมีนามว่า “กรุงศรีอยุธยา” ดำรงฐานะเป็นราชธานีของราชอาณาจักรสยามเป็นเวลานาน 417 ปี (พ.ศ. 1893 - พ.ศ. 2310) กรุงศรีอยุธยามีการพัฒนาทางด้านสังคม การเมือง การปกครอง ศิลปวัฒนธรรม และด้านเศรษฐกิจอย่างต่อเนื่อง จนนับได้ว่าเป็นมหานครที่ยิ่งใหญ่ที่สุดในยุคนั้นของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ หลักฐานที่ยืนยันถึงอดีตอันรุ่งโรจน์ ได้แก่ โบราณวัตถุ โบราณสถาน และเอกสารที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ต่างๆ

ในปี พ.ศ. 2310 กรุงศรีอยุธยาได้ถึงกาลล่มสลายลงจากภัยสงครามกับอาณาจักรพม่า คราวเสียกรุงในครั้งนั้น สร้างความเสียหายให้แก่จนยากต่อการซ่อมแซมให้เป็นดังเก่าได้ หลังจากพระเจ้าตากสินมหาราชทรงกอบกู้เอกราชมาได้ จึงได้ย้ายราชธานีของอาณาจักรสยามมาอยู่ที่กรุงธนบุรี และกรุงรัตนโกสินทร์ในที่สุด กรุงศรีอยุธยาจึงถูกทิ้งร้างไปชั่วระยะเวลาหนึ่ง จนกระทั่งถึงรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ การอนุรักษ์เกาะเมืองพระนครศรีอยุธยาจึงเริ่มขึ้น และต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน

ด้วยการตระหนักถึงความสำคัญและความยิ่งใหญ่ในอดีตของกรุงศรีอยุธยา องค์การการศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) มีมติ ณ กรุงคาร์เธจ ประเทศตูนิเซีย ให้ขึ้นทะเบียนนครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา ไว้ในบัญชีมรดกโลก เมื่อวันที่ 13 ธันวาคม พ.ศ. 2534¹

สำนักโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ กรมศิลปากร ภายใต้การดำเนินการควบคุมและประสานงานของสำนักงานโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติที่ 3 พระนครศรีอยุธยา ได้ทำการขุดแต่งบูรณะและปรับปรุงสภาพภูมิทัศน์โบราณสถานในเกาะเมืองและนอกเกาะเมือง โดยคำนึงถึงหลักพื้นฐานในการปฏิบัติงานตามมาตรฐานของการสงวนรักษามรดกทางสถาปัตยกรรมของสภาระหว่างประเทศว่าด้วยอนุสรณ์สถาน และแหล่งโบราณคดี (INTERNATIONAL COUNCIL ON MONUMENTS AND SITES) ซึ่งมีหัวข้อดังนี้

การป้องกันการเสื่อมสภาพ (PROTECTION)

การสงวนรักษาสภาพ (PRESERVATION)

การอนุรักษ์ (CONSERVATION)

การเสริมความมั่นคงแข็งแรง (CONSOLIDATION)

การบูรณะปฏิสังขรณ์ (RESTORATION)

การฟื้นฟูสภาพตามเค้าโครงเดิมทางสถาปัตยกรรม (RECONSTRUCTION)

การร้อยแล้วประกอบคืนตามสภาพเดิม (ANASTYLOSIS)

¹ กรมศิลปากร, นครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สมาพันธ์, 2539), หน้า 35.

โบราณสถานทั้งหมดภายในเกาะเมืองและนอกเมืองพระนครศรีอยุธยา มีจำนวนประมาณ 580 แห่ง แบ่งออกเป็น 7 เขต สำหรับแผนแม่บทฉบับดังกล่าวใช้สำหรับพื้นที่เขต 1 คือพื้นที่อุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา 1,810 ไร่ ส่วนอีก 6 เขตจะดำเนินการต่อไป แต่หากใน 6 พื้นที่นั้นมีโบราณสถานสำคัญที่ควรจะได้รับการอนุรักษ์เร่งด่วนทางอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา สามารถพิจารณาได้ก่อน

วัดขม้นเป็นโบราณสถานภายในเกาะเมืองพระนครศรีอยุธยาหรืออยู่ในพื้นที่อุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา มีโบราณสถานเหลือเจดีย์ประธานเพียงองค์เดียว ตั้งอยู่ภายในเขตกำแพงเรือนจำจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ในปัจจุบันโบราณสถานแห่งนี้ได้ชำรุดทรุดโทรมลงไปตามกาลเวลา สภาพแวดล้อมเต็มไปด้วยอาคารสิ่งปลูกสร้างใหม่ของเรือนจำ ประกอบกับเรือนจำจังหวัดพระนครศรีอยุธยาได้ย้ายไปที่ทำการใหม่บริเวณริมถนนสายพหลโยธิน จึงทำให้เรือนจำแห่งนี้ไม่มีการใช้งาน กรมศิลปากรได้ตระหนักถึงความสำคัญของวัดขม้นจึงจัดให้มีการดำเนินการขุดแต่งโบราณสถาน และขุดค้นทางโบราณคดีวัดขม้น โดยเก็บข้อมูลเกี่ยวกับวัดขม้นอย่างละเอียด เพื่อใช้เป็นฐานข้อมูลในการอนุรักษ์และพัฒนาโบราณสถานแห่งนี้ต่อไป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อเป็นการอนุรักษ์และส่งเสริมไว้ซึ่งโบราณวัตถุสถาน อันเป็นมรดกทางศิลปวัฒนธรรมของชาติไทยให้คงอยู่สืบไป
2. เพื่อสงวนรักษาไว้ให้เป็นสถานที่ศึกษาหาความรู้ เป็นแนวทางในการศึกษาด้านศิลปะและสถาปัตยกรรมของการก่อสร้างอาคารสมัยอยุธยา และการใช้วัสดุตลอดจนถึงวิธีการช่างต่างๆ ในสมัยนั้น ให้เป็นที่ปรากฏอย่างชัดเจน
3. เพื่อศึกษาร่องรอยและหลักฐานของการอยู่อาศัยในบริเวณโบราณสถานแห่งนี้ก่อนที่จะมีการสร้างโบราณสถาน
4. เพื่อศึกษาชั้นดินที่แสดงถึงกิจกรรมในสมัยที่ก่อสร้างโบราณสถาน
5. เพื่อศึกษาวิเคราะห์โบราณวัตถุที่ได้จากการขุดค้น-ขุดแต่ง เพื่อนำไปศึกษาเปรียบเทียบกับโบราณวัตถุที่เคยพบจากแหล่งโบราณคดีอื่นๆ อันอาจจะให้ข้อมูลใหม่ๆ เพิ่มขึ้น
6. เพื่อเป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลวิชาการด้านประวัติศาสตร์ โบราณคดี ในการศึกษาและอ้างอิงต่อไป
7. เพื่อป้องกันการพังทลายของโบราณสถาน รวมทั้งป้องกันการบุกรุกทำลาย

รายละเอียดของงาน

1. ควบคุมการขุดค้นทางโบราณคดี ขนาด 3X3 เมตร จำนวน 1 หลุม
2. ควบคุมการขุดแต่งโบราณสถาน พื้นที่ 2,100 ตารางเมตร
3. วิเคราะห์โบราณวัตถุที่ขุดพบ
4. ตรวจสอบฟิล์มสไลด์ รูปภาพถ่ายและภาพถ่ายเส้นโบราณวัตถุ

5. จัดทำรายงานการขุดค้นทางโบราณคดีและการขุดแต่งโบราณสถานวัดขม้น ต้นฉบับ 1 เล่ม
สำเนา 30 เล่ม

พื้นที่ดำเนินการ

โบราณสถานวัดขม้น ตำบลหัวรอ อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ขอบเขตของงาน

1. พื้นที่ปฏิบัติงานเป็นไปตามรายการประกอบแบบและผังรูปแบบ จำนวน 1 แผ่น
2. พื้นที่ปฏิบัติงานรวม 2,100 ตารางเมตร

วิธีปฏิบัติงานและข้อกำหนดต่างๆ

1. ให้ยึดถือตามมาตรฐานงานโบราณคดี² ของสำนักงานโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ
ที่ 3 สำนักงานโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ กรมศิลปากร
2. สำหรับการดำเนินการทางโบราณคดีที่โบราณสถานแห่งนี้มีงานที่ต้องเน้นเป็นกรณีพิเศษ คือ
 - ขอบเขตของวัด (กำแพง)
 - วิหารและเจดีย์ราย ซึ่งถูกดินทับถมอยู่

ระยะเวลาปฏิบัติงาน

ใช้เวลาปฏิบัติงานทั้งสิ้นจำนวน 190 วัน

งบประมาณที่ได้รับ

1. ส่วนของแรงงานการขุดแต่งโบราณสถานและขุดค้นทางโบราณคดี เป็นจำนวนเงินทั้งสิ้น
580,437 บาท (ห้าแสนแปดหมื่นสี่ร้อยสามสิบเจ็ดบาทถ้วน)
2. ส่วนของนักโบราณคดีผู้ควบคุมงาน เป็นจำนวนเงินทั้งสิ้น 313,500 บาท (สามแสนหนึ่งหมื่น
สามพันห้าร้อยบาทถ้วน)

หน่วยงานที่รับผิดชอบ

1. สำนักงานโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติที่ 3 พระนครศรีอยุธยา
2. อุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา
3. สำนักโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ กรมศิลปากร

² คู่มือฉบับกรม มาตรฐานงานโบราณคดี ห้าเล่ม

ผลงานที่ต้องการเมื่อปฏิบัติงานแล้วเสร็จตามสัญญา

1. ควบคุมการขุดค้นทางโบราณคดีจำนวน 1 หลุม
2. ควบคุมขุดแต่งโบราณสถานแล้วเสร็จตามพื้นที่ที่กำหนดในผังขุดแต่งคือ 2,100 ตารางเมตร
3. จัดทำรายงานการขุดค้นทางโบราณคดีและการขุดแต่งโบราณสถาน ตามมาตรฐานงานโบราณคดี
4. รวบรวมโบราณวัตถุพร้อมบัญชีโบราณวัตถุมอบให้ทางราชการแล้วเสร็จ
5. รวบรวมฟิล์มสไลด์ รูปภาพ(จัดใส่อัลบั้ม) พร้อมฟิล์มและทะเบียนฟิล์มมอบให้ทางราชการแล้วเสร็จ
6. ปฏิบัติงานอย่างอื่นแล้วเสร็จตามสัญญาจ้าง ผังรูปแบบ รายการประกอบแบบมาตรฐานงานโบราณคดี และทำความสะอาดพื้นที่ปฏิบัติงานให้เรียบร้อย

ผลที่คาดว่าจะได้รับ

1. ช่วยให้การศึกษาลักษณะทางด้านสถาปัตยกรรมของโบราณสถานวัดขมิ้นได้อย่างชัดเจนซึ่งจะเป็นประโยชน์ในทางวิชาการประวัติศาสตร์และโบราณคดีสมัยอยุธยา
2. ช่วยให้การศึกษาระวัติศาสตร์ของบริเวณที่ตั้งของโบราณสถานวัดขมิ้น แห่งนี้กระจ่างชัดขึ้นและอาจได้ข้อมูลเพิ่มเติมหรือข้อสรุปอันเป็นประโยชน์ในการศึกษาทางวิชาการเกี่ยวกับประวัติศาสตร์และโบราณคดีต่อไป
3. ช่วยปรับปรุงสภาพแวดล้อมของโบราณสถาน ให้ดูสวยงามต่อผู้พบเห็น และเป็นกำหนดขอบเขตโบราณสถานให้ชัดเจนมากขึ้น ป้องกันการบุกรุกทำลายโบราณสถาน
4. ช่วยสร้างทัศนคติและความเข้าใจอันดีงามในการอนุรักษ์โบราณสถาน ให้กับประชาชนโดยทั่วไปที่มีต่อกรมศิลปากร
5. ช่วยพัฒนาส่งเสริมให้โบราณสถานแห่งนี้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่จะให้ทั้งความรู้ และความสวยงามแก่นักท่องเที่ยวทั่วไป
6. ช่วยสนับสนุนนโยบายของรัฐบาลที่ให้ช่วยพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวภายในประเทศ

บทที่ 1

การดำเนินงานขุดแต่งโบราณสถานและการขุดค้นทางโบราณคดี

1.1 ที่ตั้ง

โบราณสถานวัดขมิ้นตั้งอยู่ภายในบริเวณจังหวัดพระนครศรีอยุธยาหลังเก่า(แผนผังที่ 1) เขตปกครองของตำบลหัวรอ อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา พิกัดทางภูมิศาสตร์ คือ เส้นละติจูดที่ 14 องศา 21 ลิปดา 47 ฟิลิปดา เส้นลองจิจูดที่ 100 องศา 34 ลิปดา 35 ฟิลิปดาตะวันออก (แผนที่ทหาร มาตรฐานส่วน 1 : 50,000 ลำดับชุด L 7017 ระวัง 5173 IV)

ตำแหน่งที่ตั้งของโบราณสถานวัดขมิ้น จะอยู่ด้านทิศใต้ (ด้านหลัง) ของเรือนจำ(แผนที่ 1)ซึ่งเรือนจำดังกล่าวมีกำแพงก่ออิฐสอปูน สูงประมาณ 5 เมตร ล้อมโดยรอบขนาดกว้างประมาณ 89 เมตร ยาวประมาณ 135 เมตร มีอาณาเขตติดต่อดังนี้

ทิศเหนือ	ติดแนวถนนอุโมง
ทิศตะวันออก	ติดกับพระราชวังจันทร์เกษม
ทิศใต้	ติดกับพื้นที่ของวัดเสนาสนาราม
ทิศตะวันตก	ติดกับแนวคลองมหาไชย

การเดินทางสู่แหล่งโบราณสถานวัดขมิ้นในปัจจุบัน คือ เส้นทางถนนอุโมง เมื่อมาถึงหน้าเรือนจำจังหวัดพระนครศรีอยุธยาหลังเก่า จะมีประตูทางเข้า-ออก เรือนจำ ซึ่งมีอยู่เพียงประตูเดียว จากนั้นจึงเดินตรงเข้าไปที่โบราณสถานวัดขมิ้น ซึ่งอยู่ทางด้านหลังของเรือนนอนเดิมของนักโทษชาย จากประตูทางเข้าเรือนจำถึงแหล่งโบราณสถานมีระยะทางประมาณ 125 เมตร

โบราณสถานวัดขมิ้นมีอาณาเขตติดต่อดังนี้

ทิศเหนือ	ติดกับโรงฝึกงาน
ทิศตะวันออก	ติดกับแดนหญิง
ทิศใต้	ติดกับกำแพงเรือนจำ
ทิศตะวันตก	ติดกับเรือนพยาบาลและกำแพงเรือนจำ

1.2 ประวัติการทำงานที่ผ่านมา

โบราณสถานวัดขม้นเป็นวัดร้าง ไม่มีพระสงฆ์จำพรรษา ไม่ปรากฏหลักฐานการสร้างที่แน่ชัด ปัจจุบันตั้งอยู่ภายในพื้นที่เรือนจำจังหวัดพระนครศรีอยุธยา (เดิม) โดยเรือนจำดังกล่าวเดิมเป็นส่วนหนึ่งของพระราชวังจันทร์เกษม ซึ่งเป็นที่ประทับของมหาอุปราชกรมพระราชวังบวรสถานมงคล (วังหน้า) ในสมัยกรุงศรีอยุธยา เมื่อคราวเสียกรุงศรีอยุธยาในปี พ.ศ. 2310 พระราชวังแห่งนี้ถูกไฟไหม้และถูกทำลายเกือบหมด และอยู่ในสภาพรกร้างมีราษฎรมาทำไร่บนพื้นที่อีกด้วย

ใน ร.ศ.79 หรือ พ.ศ. 2404 สมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ โปรดฯ ให้ทำการบูรณะส่วนหนึ่งของวังจันทร์ โดยสร้างพระที่นั่งพิมานรัตยาบนหลักฐานซากอาคารเดิม พระที่นั่งพิสัยศัลยลักษณ์ พลับพลาจตุรมุข และกำแพงวัง สำหรับใช้เป็นที่ประทับในเวลาเสด็จประพาสกรุงเก่า

ต่อมาในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 จึงโปรดฯ พระราชทานให้เป็นที่ว่าการของ “มณฑลกรุงเก่า” ในวันที่ 26 มีนาคม พ.ศ. 2438 และในพระที่นั่งเรือนโรงต่างเป็นสถานที่ราชการในครั้งนั้น คือ

1. พระที่นั่งพิมานรัตยา เป็นศาลาว่าการข้าหลวงเทศาภิบาล
2. ดึกหน้าพระที่นั่งพิมานรัตยา เป็นศาลเมืองและคลังเก็บราชพัสดุ
3. พลับพลาจตุรมุขเป็นศาลาว่าการเมือง
4. โรงละครหน้าพลับพลาจตุรมุข เป็นที่ทำการศาลมณฑล
5. ดึกใหญ่มุขกำแพงด้านทิศเหนือ เป็นศาลาว่าการอำเภอรอบกรุง
6. ทรงโปรดฯ ให้ซ่อมโรงซ่อม โรงช่าง ให้เป็นที่คุมขังนักโทษ(แล้วเสร็จเมื่อ พ.ศ. 2444)

จากหลักฐานดังกล่าวพอจะสันนิษฐานได้ว่าโบราณสถานวัดขม้นถูกบูรณะใหม่ ราวพ.ศ. 2404 สมัยรัชกาลที่ 4 ร่วมกับการบูรณะวังจันทร์เกษม วัดเสนาสนาราม และวัดขุนแสน หรือไม่ก็ถูกบูรณะในราว ร.ศ. 119หรือพ.ศ. 2444 สมัยรัชกาลที่ 5 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ เมื่อโปรดฯ ให้ซ่อมโรงซ่อม และโรงช่าง เป็นเรือนจำที่คุมขังนักโทษ ร่วมกับการบูรณะเจดีย์วัดขม้นไปด้วย

เมื่อ พ.ศ.2540 ทางกรมราชทัณฑ์ได้ทำการย้ายเรือนจำจังหวัดพระนครศรีอยุธยาไปสถานที่แห่งใหม่บริเวณตำบลหันตรา ริมถนนพหลโยธิน เหตุผลเพราะเรือนจำหลังเก่าหลังนี้ชำรุดทรุดโทรม และมีขนาดเล็กเกินไป เมื่อเทียบกับจำนวนนักโทษ และกรมศิลปากร โดยสำนักงานโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติที่ 3 พระนครศรีอยุธยา ได้เข้ามาสำรวจและทำแบบสภาพปัจจุบันเพื่อเตรียมงานอนุรักษ์โบราณสถานวัดขม้นในปีต่อมา

1.3 สภาพปัจจุบันของโบราณสถาน

โบราณสถานวัดขมิ้น ปัจจุบันมีโบราณสถานเหลือ เจดีย์ทรงระฆังกลมบนฐาน 8 เหลี่ยม เพียงองค์เดียว(แผนผังที่ 3-4) สภาพโดยรวมของเจดีย์ค่อนข้างสมบูรณ์ เป็นเจดีย์ก่ออิฐสอปูน ปูนฉาบยังเหลือเกือบครบ มีกระเทาะหลุดร่วงไปบางส่วน เนื่องจากสาเหตุของต้นไม้และวัชพืชที่ขึ้นบนองค์เจดีย์ ลักษณะทางสถาปัตยกรรมขององค์เจดีย์องค์นี้ คือ มีฐานชั้นล่างเป็นรูปสี่เหลี่ยมซึ่งเป็นชุดของฐานบัวลูกแก้วอกไก่ เหนือขึ้นไปเป็นชุดฐานบัว 8 เหลี่ยมซ้อนกัน 3 ชั้น จากนั้นจึงเป็นชั้นบัวปากระฆัง องค์ระฆังกลม บัลลังก์รูป 8 เหลี่ยม บริเวณก้านฉัตรจะทำเป็นซุ้มประดิษฐานพระพุทธรูปประทับนั่งทั้ง 4 ทิศ เหนือก้านฉัตรเป็นปล้องไฉน ปลียอด และเม็ดน้ำค้าง ตามลำดับ

โดยเจดีย์องค์นี้ตั้งอยู่ท่ามกลางโรงครัว โรงเก็บข้าวสาร และเชื้อเพลิง (แกลบ) ของเรือนจำ โรงฝึกงาน เรือนพยาบาล ซึ่งสร้างขึ้นโดยเรือนจำ(ภาพที่ 1-6) และอาคารเหล่านี้อาจสร้างทับบนโบราณสถานต่างๆ เช่น พระวิหาร พระอุโบสถ หรือ เจดีย์ราย ของวัดขมิ้น ซึ่งต้องทำการรื้อถอนและขุดแต่งบริเวณโดยรอบองค์เจดีย์ทั้งหมด จะทำให้มองเห็นถึงแผนผังโบราณสถานวัดขมิ้นได้ชัดเจนขึ้น

1.4 การวางผังหลุมขุดค้น-ขุดแต่งทางโบราณคดี

สภาพแวดล้อมโดยทั่วไปของโบราณสถานวัดขมิ้นเต็มไปด้วยอาคารสิ่งก่อสร้างปลูกสร้างใหม่ของทางเรือนจำ แต่ปัจจุบันเลิกใช้งานแล้ว เนื่องจากทางเรือนจำได้ย้ายออกไปเมื่อประมาณ 3 ปีที่ผ่านมา จึงทำให้มีวัชพืชและต้นไม้พวกตะขบ ต้นไทร และต้นแคแดง ขึ้นปกคลุมทั่วบริเวณ

ก่อนการวางผังหลุมขุดแต่งจึงต้องมีการรื้อถอนอาคารดังกล่าว ทบพื้นที่ซีเมนต์ออก รวมทั้งกำจัดวัชพืชและต้นไม้ที่ไม่ต้องการออกทั้งหมด จึงทำการวางผังหลุมขุดแต่ง-ขุดค้นทางโบราณคดีได้(ภาพที่ 7-8)

การวางผังหลุมขุดแต่ง ใช้ระบบตารางสี่เหลี่ยมจตุรัส(GRID SYSTEM) ขนาด 5X5 เมตร ครอบคลุมพื้นที่ดำเนินการทั้งหมด มีการกำหนดจุดตาย(O.FIXED POINT) ของผังทั้งหมด ไว้ตรงฐานมุมทิศตะวันออกเฉียงเหนือขององค์เจดีย์ประธาน จากจุดกำหนดตายตัว วางเส้นแกน(BASE LINE) ในแนวทิศเหนือ-ใต้ และแนวตะวันออก-ใต้ โดยเส้นแกนจะตัดกันตรงจุด O.FIXED POINT พอดี ในการตีผังหลุมขุดแต่งจะทำมุมไม้ไว้ทุกตำแหน่ง สามารถแบ่งพื้นที่โบราณสถานวัดขมิ้นออกเป็น 4 ZONE ดังนี้ (แผนผังที่ 2)

ZONE 1 - ครอบคลุมพื้นที่ด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือ การเรียกชื่อหลุมขุดแต่งคือ N1E1, N1E2,...N2E1,...ตามลำดับ

ZONE 2 - ครอบคลุมพื้นที่ด้านทิศตะวันออกเฉียงใต้ การเรียกชื่อหลุมขุดแต่งคือ S1E1, S1E2,...S2E1,...ตามลำดับ

ZONE 3 - ครอบคลุมพื้นที่ด้านทิศตะวันตกเฉียงใต้ หรือบริเวณที่ตั้งของเจดีย์ประธาน การเรียกชื่อหลุมขุดแต่งคือ S1W1, S1W2,...S2W1,...ตามลำดับ

ZONE 4 - ครอบคลุมพื้นที่ด้านทิศตะวันตกเฉียงเหนือ การเรียกชื่อหลุมชุดแต่งคือ N1W1, N1W2,...N2W1,...ตามลำดับ

การขุดตรวจและขุดค้นทางโบราณคดีที่โบราณสถานวัดขม้นครั้งนี้มีจำนวน 1 หลุม ขนาด 3X3 เมตร โดยกำหนดพื้นที่ขุดค้นตามผังบริเวณในการขุดแต่ง ซึ่งอยู่บริเวณหลุม N1M11 ซึ่งอยู่ห่างไปทางทิศตะวันตกของเจดีย์ประธานประมาณ 40 เมตร(ภาพที่ 30)

1.5. เทคนิคการขุดค้นและขุดแต่งทางโบราณคดี

การขุดค้นและขุดแต่งโบราณสถานวัดขม้นใช้เทคนิควิชาการโบราณคดีอย่างเคร่งครัดโดยใช้เครื่องมือประเภทจอบ เสียม อีเตอร์ และเกรียง ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสภาพของโบราณสถานและโบราณวัตถุที่พบหรือตามดุลยพินิจของนักโบราณคดี

- 1.5.1 ในการขุดค้นและการขุดแต่งทางโบราณคดี ได้ปฏิบัติตามเทคนิควิชาการโบราณคดีอย่างเคร่งครัด
- 1.5.2 เก็บโบราณวัตถุทุกชิ้นที่พบในแต่ละชั้นดินอย่างละเอียด ซึ่งบางกรณีได้ร่อนดินเพื่อเก็บโบราณวัตถุขนาดเล็กด้วย
- 1.5.3 การขุดค้นจะขุดตามระดับชั้นดินสมมติ ซึ่งในมาตรฐานงานโบราณคดีกำหนดให้ลึกครั้งละไม่เกิน 10 เซนติเมตร แต่การขุดค้นที่โบราณสถานวัดขม้น ในแต่ละชั้นดินมีการเปลี่ยนแปลงไม่มาก จึงทำการขุดครั้งละ 20 เซนติเมตร โดยขุดจนถึงระดับที่ไม่พบโบราณวัตถุ (STERILE) สำหรับงานขุดแต่งโบราณสถานให้ขุดจนถึงระดับพื้นใช้งานเดิม
- 1.5.4 ในการขุดแต่งโบราณสถานวัดขม้น มีการขุดหลุมตรวจสอบการวางรากฐานของโบราณสถานทุกองค์ ขนาด 1 X 1 เมตร หากพบที่มีการก่อสร้างทับซ้อนกันหลายครั้งให้ยึดงานก่อสร้างครั้งสุดท้ายหรือครั้งที่มีหลักฐานสำคัญมากกว่าเป็นหลักในการขุดแต่ง แต่จะต้องทำการขุดแต่งศึกษาลักษณะทางสถาปัตยกรรมที่ถูกทับซ้อนจนได้ข้อมูลพอที่จะทำแบบสันนิษฐานได้ทุกสมัย แต่การกระทำดังกล่าวต้องไม่ก่อให้เกิดอันตรายต่อหลักฐานทางโบราณคดีทุกสมัยด้วย ทั้งนี้ให้อยู่ในดุลยพินิจของนักโบราณคดีผู้ควบคุมงานเป็นผู้พิจารณาสั่งการ
- 1.5.5 การปฏิบัติงานทางโบราณคดีต้องทำอย่างระมัดระวัง ต้องสังเกตดูความเปลี่ยนแปลงของหลักฐานอย่างละเอียด และให้เก็บตัวอย่างโบราณวัตถุบางประเภทอย่างถูกวิธี เพื่อวิเคราะห์ทางวิทยาศาสตร์ในกรณีจำเป็น
- 1.5.6 ดิน อิฐหัก กระจเมื่อง เศษวัสดุสิ่งของต่างๆ ที่ไร้ประโยชน์ให้นำไปปรับถมพื้นที่บริเวณที่ทำงานหรือขนย้ายออกจากพื้นที่ในที่กำหนดให้ในระยะทางไม่เกิน 5 กิโลเมตร หรือให้

เผาทำลาย หรือจัดการอย่างใดอย่างหนึ่งนั้น ให้อยู่ในดุลยพินิจของนักโบราณคดีผู้ควบคุมงานจะเป็นผู้สั่งการ ซึ่งค่าใช้จ่ายที่เกิดขึ้นกรณีนี้เป็นความรับผิดชอบของผู้ว่าจ้าง

- 1.5.7 วิธีปฏิบัติด้านเทคนิควิชาการ หรือการปฏิบัติงานอื่นใดนอกเหนือจากที่กำหนดไว้ แต่เป็นประโยชน์ต่องานวิชาการโบราณคดีและต่อราชการ ให้อยู่ในดุลยพินิจของนักโบราณคดีผู้ควบคุมงาน หรือกรรมการตรวจการจ้าง

1.6. วิธีการเก็บและบันทึกข้อมูลของการขุดค้น - ขุดแต่งทางโบราณคดี

- 1.6.1 การเก็บข้อมูลทางโบราณคดีต้องมีการบันทึกอย่างละเอียดเป็นลายลักษณ์อักษร แผนผัง และภาพถ่าย ต้องมีการออกแบบฟอร์มต่างๆ เพื่อช่วยในการบันทึกตามความเหมาะสมกับลักษณะงาน และหลักฐานทางโบราณคดี โดยต้องแนบบันทึกอย่างน้อยดังต่อไปนี้

- บันทึกประจำวัน (Diary Record)
- บัญชีโบราณวัตถุชิ้นสำคัญ (Small Finds List)
- บัญชีของที่พบ (Bag List)
- แบบบันทึกภาพถ่าย (Photo List)

สำหรับการขุดค้นทางโบราณคดีให้เพิ่มแบบฟอร์มต่อไปนี้

- แบบบันทึกการปฏิบัติงานขุดค้นแต่ละระดับ
- แบบบันทึกหลักฐานประกอบ Feature

หรือแบบฟอร์มอย่างอื่นที่นักโบราณคดีผู้ควบคุมเห็นว่าจะเป็นประโยชน์ต่อการบันทึกหลักฐานทางโบราณคดีแต่ละประเภท

1.6.2 โบราณวัตถุชิ้นสำคัญให้ทำความสะอาดด้วยวิธีที่เหมาะสมกับวัสดุแต่ละชนิด แล้วบันทึกข้อมูลเกี่ยวกับการพบเป็นอักษรย่อด้วยขนาดที่เหมาะสมกับวัตถุในตำแหน่งที่ไม่รบกวนสาระสำคัญของโบราณวัตถุด้วยหมึกที่ไม่ลบเลือนง่ายนัก ซึ่งการเขียนลงเก็บโบราณวัตถุมีรายละเอียดดังนี้คือ ชื่อโครงการ, ชื่อโบราณสถาน, ตำแหน่งที่พบ, ระดับ, ชื่อโบราณวัตถุ, วันที่พบ ยกตัวอย่าง เช่น

AY'44

วัดขมื่น

GRID S1E2

0-20 CM.DT

ชิ้นส่วนพระพุทธรูปสำริด

2 ตุลาคม 2544

การบันทึกข้อมูลเกี่ยวกับการพบดังกล่าว หากไม่สามารถหาตำแหน่งที่เหมาะสม หรือพิจารณาแล้วไม่เหมาะสมที่จะเขียนลงบนเนื้อโบราณวัตถุ ให้เขียนลงแผ่นพลาสติกหรือแผ่นโลหะผูกติดไว้ก็ได้

- 1.6.3 โบราณวัตถุชิ้นสำคัญที่บอบบาง หรือเปราะให้ใช้กระดาษหรือผ้าที่อ่อนนุ่มหุ้มไว้ แล้วเก็บใส่ภาชนะที่เหมาะสม
- 1.6.4 โบราณวัตถุและชิ้นส่วนโบราณสถานที่พบจากการปฏิบัติงานทางโบราณคดี ให้ทำความสะอาด และเก็บรักษาไว้ในถุงพลาสติก ถุงผ้า กล่อง หรือภาชนะอื่นอย่างเหมาะสม เมื่อศึกษาวิเคราะห์แล้ว ให้ทำทะเบียนโบราณวัตถุมอบให้กรมศิลปากร ส่วนอิฐ ศิลาแลง หรือส่วนประกอบซึ่งเป็นวัสดุก่อสร้างของโบราณสถานต่างๆ ให้แยกประเภท แยกขนาด ทำความสะอาดแล้วเก็บรักษาไว้ในพื้นที่ปฏิบัติงานให้เป็นระเบียบ โดยไม่กีดขวางการทำงานและไม่รบกวน เพื่อเตรียมไว้ใช้ในการบูรณะต่อไป
- 1.6.5 ต้องศึกษาวิเคราะห์โบราณสถานและโบราณวัตถุที่พบจากการปฏิบัติงานทั้งหมด
- 1.6.6 ต้องศึกษาชั้นดินทางโบราณคดี และให้เก็บตัวอย่างดินเพื่อการวิเคราะห์ทางวิทยาศาสตร์ ถ้าจำเป็น
- 1.6.7 การทำผังชั้นดินทางโบราณคดีให้ทำทั้ง 4 ด้าน ลงในกระดาษฟิล์มเขียนแบบขนาด A 4 หรือ A3 ตามความเหมาะสม

บทที่ 2

โบราณสถานภายหลังการขุดแต่ง

2.1 สภาพโดยทั่วไปและลักษณะแผนผัง

สภาพภายหลังการรื้อถอนอาคารบางส่วนที่ล้อมรอบองค์เจดีย์วัดขมื่นนอก โดยรื้อถอนอาคารโรงเก็บข้าวสารและเชื้อเพลิง โรงครัว อาคารสำนักงาน ออกทิ้งหลัง ส่วนโรงฝึกงานและเรือนพยาบาลได้รื้อออกเพียงบางส่วน เพราะอาคารทั้งสองมีขนาดใหญ่ และอยู่นอกพื้นที่ที่กำหนด จากนั้นจึงทำการขุดแต่งพื้นที่โดยรอบโบราณสถานต่างๆ ที่จมดินหรือถูกอาคารสร้างทับอยู่ (ภาพที่ 9-11)เมื่อได้รับการขุดแต่งทางโบราณคดีเผยให้เห็นถึงแผนผังโบราณสถานวัดขมื่น เป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า หันหน้าไปทางทิศตะวันตก เป็นการหันหน้าสู่คลองมหาไชย ซึ่งเป็นเส้นทางคมนาคมทางน้ำที่สำคัญอีกเส้นหนึ่งของกรุงศรีอยุธยา

โบราณสถานวางตัวอยู่ในแนวแกนทิศตะวันตก-ตะวันออก มีอาคารซึ่งสันนิษฐานว่าน่าจะเป็นวิหารตั้งอยู่ทางด้านหน้าองค์เจดีย์ประธาน เหลือเพียงฐานรากรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า โดยเจดีย์ประธานทรงระฆังบนฐาน 8 เหลี่ยมที่เหลือหลักฐานให้เห็นในปัจจุบันนั้น ส่วนหนึ่งได้สร้างซ้อนทับลงบนรากฐานของเจดีย์ประธานองค์เดิมซึ่งเหลือหลักฐานเพียงส่วนฐานรากทรงสี่เหลี่ยมจัตุรัส ซึ่งจากการขุดแต่งได้พบอยู่ติดกับฐานเจดีย์ประธานองค์ปัจจุบันทางด้านทิศเหนือ ส่วนทางด้านทิศตะวันตกเฉียงเหนือขององค์เจดีย์จะเป็นที่ตั้งของเจดีย์ราย ซึ่งเหลือเพียงฐานรากรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสเช่นเดียวกัน (ภาพที่ 26-29)

แนวกำแพงที่ล้อมรอบวัดขมื่นเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า เหลือหลักฐานเพียงฐานรากของแนวกำแพง โดยเฉพาะทางด้านทิศตะวันออก ส่วนทางด้านอื่นๆ เหลือหลักฐานเพียงบางส่วน ซุ้มประตูทางเข้าวัดเหลือหลักฐานเพียงด้านทิศตะวันออกและด้านทิศใต้ด้านละ 1 ประตูเท่านั้น ส่วนด้านอื่นๆ พังทลายหายไปหมดเช่นเดียวกับแนวกำแพงวัด(แผนผังที่ 5-6)

2.2 ลักษณะโบราณสถานภายหลังการขุดแต่ง

ภายหลังการขุดแต่งโบราณสถานได้พบโบราณสถานต่างๆ ของวัดขมื่น ดังต่อไปนี้

2.2.1 เจดีย์ประธาน (หมายเลข 1)

สภาพเหมือนกับก่อนการขุดแต่ง เพราะเป็นเจดีย์ที่มีสภาพค่อนข้างสมบูรณ์ การขุดแต่งดำเนินการเพียงลอกเอาดินที่ปกคลุมส่วนฐานออกเท่านั้น ลักษณะทางสถาปัตยกรรม คือ เป็นเจดีย์ทรงระฆังกลมบนฐาน 8 เหลี่ยม มีความสูงในปัจจุบันประมาณ 17 เมตรโดยมีฐานชั้นล่างเป็นชุดฐานบัวลูกแก้วอกไก่รูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส ขนาด 9x9 เมตร สูง 1.6 เมตร เหนือขึ้นไปเป็นชุดฐานปัทม์ 8 เหลี่ยม ซ้อนกัน 3 ชั้น จากนั้นจึง

เป็นชั้นบัวปากระฆัง องค์กรฆังกลม บัลลังก์ 8 เหลี่ยม ก้านฉัตร ปล้องไฉน ปลียอด และเม็दन้าค้ำ ตามลำดับ (ภาพที่ 13-15,แผนผังที่ 7-8)โดยเฉพาะบริเวณก้านฉัตรมีการทำเป็นซุ้มประดิษฐานพระพุทธรูปประทับนั่งประดับทั้ง 4 ทิศ ซึ่งพบไม่มากนักในสถาปัตยกรรมสมัยอยุธยาที่เหลืออยู่ในปัจจุบัน ที่เหลือหลักฐานให้เห็นได้ชัดเจน ได้แก่ เจดีย์ประธานวัดพลับพลายไซ เจดีย์ประธานวัดตะไกร และวัดจงกลม เป็นต้น

2.2.2 พระวิหาร (หมายเลข 2)

ตั้งอยู่ทางด้านหน้า (ทิศตะวันตก) ของเจดีย์ประธาน(แผนผังที่ 10) เหลือหลักฐานเพียงฐานรากสี่เหลี่ยมผืนผ้าขนาดกว้าง 7 เมตร ยาว 12 เมตร ก่ออิฐสอดินเพียงแถวเดียว(ภาพที่ 16-17) ส่วนตัวอาคารได้ถูกรื้อทำลายหายไปหมด เหลือเพียงบางส่วนทางด้านทิศตะวันตก ทำให้ไม่สามารถบอกขนาดและสัดส่วนที่แท้จริงของพระวิหารหลังนี้ได้

ฐานรากสี่เหลี่ยมผืนผ้าที่ก่อด้วยอิฐแถวเดียว ทำให้เกิดข้อสันนิษฐานว่าฐานรากดังกล่าว อาจจะเป็นหลักฐานของพระวิหารสมัยที่ 1 แต่ภายหลังมีการสร้างพระวิหารสมัยที่ 2 ซ้อนทับลงไปจึงมีการรื้ออิฐออกเหลือเพียงแถวเดียว จากนั้นจึงได้สร้างพระวิหารซ้อนทับลงไปบนรากฐานเดิม แต่จากหลักฐานที่หลงเหลืออยู่ในปัจจุบันน้อยมากทำให้ไม่สามารถแบ่งยุคสมัยของอาคารได้อย่างชัดเจน

2.2.3 เจดีย์ (หมายเลข 3)

เป็นเจดีย์ที่พบใหม่จากการขุดแต่ง ตั้งอยู่ติดกับฐานด้านทิศเหนือขององค์เจดีย์ประธานองค์ปัจจุบัน(ภาพที่ 18-19,แผนผังที่ 9) เจดีย์หมายเลข 3 องค์ดังกล่าวไม่ทราบแน่ชัดว่าเป็นเจดีย์ประธานองค์เดิมของโบราณสถานวัดขมิ้นหรือไม่ เพราะจากตำแหน่งที่ตั้งและการวางตัวไม่ได้อยู่ในแนวแกนหลัก (แกนตะวันตก-ตะวันออก) ของแผนผัง

สภาพภายหลังการขุดแต่งเหลือเพียงส่วนฐานรากและโครงสร้างภายในขององค์เจดีย์ มีแผนผังเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสขนาด 3.3x3.3 เมตร สูงจากจากพื้นดินประมาณ 0.60 เมตร และจากการขุดแต่งไม่พบชิ้นส่วนใดๆ ขององค์เจดีย์ตกอยู่

2.2.4 เจดีย์ราย (หมายเลข 4)

เป็นเจดีย์ที่พบใหม่เช่นกัน ตำแหน่งที่ตั้งอยู่บริเวณด้านทิศตะวันตกขององค์เจดีย์หมายเลข 3 ไปประมาณ 8 เมตร เป็นเจดีย์รายขนาดเล็ก เหลือเพียงฐานรากเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสขนาด 2x2 เมตร มีร่องรอยหลักฐานการก่อพอกทับที่ฐานเจดีย์ด้านทิศเหนือออกมามาก 0.45 เมตร ซึ่งเป็นการบูรณะปฏิสังขรณ์ในสมัยหลัง(ภาพที่ 20,แผนผังที่ 10)

2.2.5 แนวกำแพงวัด (หมายเลข 5)

แนวกำแพงวัดขม้นเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าขนาดกว้าง 26 เมตร ยาว 60 เมตร เหลือเพียงฐานรากของกำแพงวัดด้านทิศตะวันออก และด้านทิศเหนือ(ภาพที่ 21-22,แผนผังที่ 6) ส่วนด้านทิศใต้ และทิศตะวันตกได้ถูกแนวกำแพงเรือนจำสร้างทับอยู่(ภาพที่ 23-25) แนวกำแพงวัดขม้นส่วนที่เหลือมีความกว้าง 0.65 เมตร ก่ออิฐสอปูน ที่มุมกำแพงวัดทำเป็นหัวเม็ดทรงมัทร์ บริเวณกึ่งกลางของกำแพงวัดด้านทิศตะวันออก-ตะวันตก มีซุ้มประตูทางเข้าขนาด 3x4 เมตร ด้านละ 1 ประตู ส่วนแนวกำแพงวัดด้านทิศเหนือ-ใต้ จากหลักฐานที่เหลืออยู่ของซุ้มประตูด้านทิศใต้สันนิษฐานว่าแนวกำแพงทั้ง 2 ด้านนี้มีซุ้มประตูทางเข้าด้านละ 2 ซุ้ม ขนาดของซุ้มประตูประมาณ 1.20 X 2.40 เมตร ซึ่งเล็กกว่าประตูทางเข้าด้านทิศตะวันออก-ตะวันตก ซึ่งสันนิษฐานว่าน่าจะเป็นซุ้มประตูทางเข้าหลักของวัดขม้นที่เชื่อมต่อกับเส้นทางคมนาคม ได้แก่ คลองมหาไชย ที่ไหลผ่านทางด้านทิศตะวันตกของวัด

ส่วนประตูทางเข้าวัดขม้นอีก 4 ช่องทางด้านทิศเหนือ-ทิศใต้ เป็นประตูรอง อาจเป็นทางเข้า-ออกที่มีหัวเม็ดทรงมัทร์ประดับเพราะมีขนาดเล็กเกินกว่าที่จะสร้างเป็นซุ้มประตูเหมือนด้านทิศตะวันออก-ตะวันตก

2.3 เทคนิคการก่อสร้าง

2.3.1 เจดีย์ประธาน (หมายเลข 1)

สภาพก่อนขุดสมบูรณ ไม่ทรุดหรือเอียงแสดงว่ามีการเตรียมฐานรากที่มั่นคงแข็งแรง จากการขุดตรวจฐานราก แสดงให้เห็นว่าเจดีย์องค์นี้มีการเตรียมพื้นที่โดยใช้ทรายละเอียดหรือทรายแม่น้ำมาบดอัดให้แน่นก่อนการสร้างองค์เจดีย์ ซึ่งใช้อิฐขนาด 15 X 30 X 5 เซนติเมตร สอดด้วยปูนก่อ จากนั้นจึงฉาบปูนตกแต่งรายละเอียดด้วยปูนหมัก

การก่ออิฐจะใช้เทคนิคการเรียงอิฐคล้ายแบบ Flemish Bond ของทางยุโรป คือ แบบสลับสลับยาวในแถวเดียวกัน ส่วนรูปแบบโครงสร้างภายในไม่สามารถบอกได้ เพราะเจดีย์ยังอยู่ในสภาพสมบูรณ ไม่แตกร้าวเหมือนเจดีย์ในสมัยอยุธยาต่างๆ ไป แสดงให้เห็นว่าเจดีย์องค์นี้อาจมีอายุการสร้างมาเพียงไม่กี่สิบปี สอดคล้องกับรูปแบบสถาปัตยกรรม ซึ่งสันนิษฐานว่าน่าจะสร้างขึ้นในราวรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว - รัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ในสมัยรัตนโกสินทร์

2.3.2 พระวิหาร (หมายเลข 2)

จากสภาพปัจจุบันที่เหลือเพียงฐานราก จากการสังเกตเทคนิคการก่อสร้างซึ่งก่ออิฐสอดินเพียงแถวเดียว ตามขนาดของวิหาร คือ กว้าง 7 เมตร ยาว 12 เมตร ภายในทั้งบดอัดด้วยดินเหนียวจนแน่น จากนั้นจึงสร้างวิหารทับลงบนฐานรากดังกล่าว แต่ทั้งหมดนี้เป็นเพียงข้อสันนิษฐาน เพราะยังมีข้อสงสัยได้ว่าฐานรากดังกล่าวคือหลักฐานที่เหลืออยู่ของพระวิหารสมัยที่ 1 หรือไม่ เหตุที่เหลือแนวอิฐก่อเพียงแถวเดียวเป็น

เพราะการรื้อทำลายหรืออิฐออกเพื่อนำมาก่อพระวิหารใหม่ทับอยู่บนฐานรากเดิม โดยที่ขนาดอิฐมีขนาดเท่ากัน คือ 3 X 15 X 30 เซนติเมตร ส่วนเทคนิคการเรียงอิฐไม่มีระเบียบแบบแผนเหมือนกัน

2.3.3 เจดีย์ (หมายเลข 3)

เจดีย์องค์นี้เป็นเจดีย์ในสมัยอยุธยาตอนกลาง ซึ่งการเตรียมฐานรากจะต่างจากเจดีย์ประธาน (หมายเลข 1) คือ เตรียมพื้นที่ด้วยการอัดดินเหนียวให้แน่น จากนั้นจึงก่ออิฐบนพื้นดังกล่าว อิฐที่ใช้ก่อมีขนาด 3 X 15 X 30 เซนติเมตร สอดด้วยดิน แล้วฉาบปูนหมักตบแต่งเป็นรูปทรงอีกที เทคนิคการเรียงอิฐคล้าย English Bond ของทางยุโรป คือ ก่ออิฐหันเอาด้านหัวอิฐ (ด้านสั้น) ออก 1 ชั้น สลับกับก่อเอาด้านยาวของอิฐออก 1 ชั้น การก่ออิฐจะก่อเป็นผนังหนาประมาณ 1 เมตร ตรงกึ่งกลางของผนังแต่ละด้านก่ออิฐเป็นเอ็นยึดลักษณะคล้ายรูปกากบาท เอ็นอิฐดังกล่าวมีความหนาประมาณ 1 เมตร เช่นเดียวกับผนัง ส่วนช่องว่างระหว่างเอ็นอัดแน่นด้วยดินเหนียวผสมกับเศษอิฐหักกากปูน เทคนิคการก่อสร้างเช่นนี้นับเป็นการประหยัดวัสดุโดยเฉพาะอิฐเป็นจำนวนมาก

เป็นที่น่าเสียดายว่าเจดีย์องค์นี้เหลือเพียงฐานราก จึงไม่ทราบว่าจะมีเจดีย์มีเทคนิคการก่อสร้างเป็นเช่นใด แต่จากการสันนิษฐานเชื่อว่าน่าจะเหมือนกับเทคนิคการสร้างเจดีย์ทรงระฆังแบบทั่วไปของสถาปัตยกรรมสมัยอยุธยา

2.3.4 เจดีย์ราย (หมายเลข 4)

เป็นเจดีย์รายองค์ขนาดเล็ก เหลือเพียงฐานราก ก่ออิฐสอปูน อิฐที่ใช้ก่อมีขนาด 5 X 15 X 30 เซนติเมตร เทคนิคการเรียงอิฐคล้าย Flemish Bond ของทางยุโรป การก่ออิฐจะก่อเป็นขอบทั้ง 4 ด้าน กว้างประมาณ 60 เซนติเมตร เว้นช่องตรงกลางเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสขนาด 60 X 60 เซนติเมตร แล้วอัดดินเหนียวผสมกับเศษอิฐหักกากปูน มีร่องรอยการก่อพอกฐานด้านทิศเหนือด้วยเศษอิฐหักสอปูน ซึ่งเป็นการบูรณะปฏิสังขรณ์ในสมัยหลัง

2.3.5 แนวกำแพงวัดและซุ้มประตู

โบราณสถานวัดขมิ้นมีแนวกำแพงวัดเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ขนาด 26x60 เมตร และสันนิษฐานว่ามีซุ้มประตูทางเข้าทั้งหมด 6 ช่อง แต่ปัจจุบันเหลือหลักฐานเพียง 2 ช่อง คือ ด้านทิศตะวันออก 1 ช่อง ด้านทิศใต้ 1 ช่อง ก่อด้วยอิฐขนาด 5 X 15 X 30 เซนติเมตร สอปูน เทคนิคการเรียงอิฐคล้าย Flemish Bond ของทางยุโรป การก่อกำแพงและซุ้มประตูจะบดอัดดินเดิมให้แน่นมีความมั่นคงแข็งแรงจากนั้นจึงก่ออิฐบนพื้นดังกล่าว แต่หัวเม็ดทรงมณฑปที่มุมกำแพงแต่ละมุมจะซุดเป็นหลุมลึกลงไปกว่าระดับก้อนอิฐสุดท้ายของแนวกำแพงประมาณ 60-70 เซนติเมตร จากนั้นจึงก่ออิฐเป็นแท่งสี่เหลี่ยมจัตุรัสขนาดประมาณ 1.00 X 1.00 เมตร แล้วจึงก่ออิฐเป็นรูปหัวเม็ดทรงมณฑป (ปัจจุบันเหลือเพียงขั้นฐานบัวคว่ำย่อมุมไม้สิบสอง)

บทที่ 3

โบราณวัตถุที่พบจากการขุดแต่ง

จากการขุดแต่งโบราณสถานวัดขมิ้นได้พบโบราณวัตถุจำนวนหนึ่ง ซึ่งมีปริมาณไม่มากนักเพราะพื้นที่โดยรอบองค์เจดีย์ถูกรบกวน ถูกใช้สร้างอาคารต่างๆ ของทางเรือนจำจังหวัดพระนครศรีอยุธยา (หลังเก่า)รวมทั้งใช้เป็นที่ทิ้งขยะ ขี้เถ้าแกลบและเศษวัสดุเหลือใช้ต่าง ๆ โดยโบราณวัตถุที่พบสามารถจำแนกได้ดังนี้

3.1 โบราณวัตถุที่เป็นส่วนประกอบสถาปัตยกรรม

3.1.1 กระจังกนกกล้วย

เป็นกระจังดินเผาใช้ฝังหลังคาลักษณะคล้ายกนกกล้วยจึงมีชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “กระจังกนกกล้วย” มีทั้งแบบกระจังตัวผู้และกระจังตัวเมีย พบมากบริเวณที่ตั้งของพระวิหาร(หมายเลข 2) หลุมS2W3และหลุมS3W3 ซึ่งเป็นพื้นที่ไม่ถูกรบกวน จากการสันนิษฐานเชื่อว่ากระจังชนิดนี้เดิมใช้ฝังหลังคาพระวิหารหลังนี้แต่ที่พบปริมาณน้อยเพราะถูกรบกวน กระจังตัวเมียที่มีสภาพสมบูรณ์มีลักษณะแบนกว้าง ปลายเรียว ยกขอบสองข้าง ทำขอเกี่ยวไม้ระแนงซึ่งมีลักษณะเป็นปุ่มสี่เหลี่ยมเล็ก ๆ ไว้ใต้แผ่นกระจังตอนบน ส่วนกระจังตัวผู้คือตัวที่มีลักษณะเหมือนกระบอกไม้ไผ่ผ่าซีก หรือคล้ายกนกกล้วยที่ลอกออกมาจากต้นกล้วย ปลายบานออกมีขอสำหรับเกี่ยวไม้ระแนงทำเป็นทรงกรวยยาวคล้ายวงช้าง การฝังหลังคาจะใช้กระจังตัวผู้แถวหนึ่งสลับกับกระจังตัวเมียแถวหนึ่ง โดยกระจังตัวผู้จะครอบอยู่บนกระจังตัวเมีย(ภาพที่ 39)

3.2 ภาชนะดินเผาพื้นเมือง

ภาชนะดินเผาเนื้อดิน (EARTHEN WARE) เป็นภาชนะดินเผาในอุณหภูมิประมาณ 800 - 1200 องศาเซลเซียส ลักษณะเนื้อดินมีทั้งเนื้อหยาบและเนื้อละเอียด แต่ส่วนมากมีเนื้อหยาบ มีส่วนผสมของกรวดหรือแกลบข้าวอยู่ด้วย เวลาตีเสียงจะไม่ดังกังวาล (NON METALIC SOUND) สามารถดูดซึมน้ำได้ ภาชนะดินเผาแบบนี้ เมื่อหลังการเผาแล้วจะมีสีดำ เทาดำ เทาแกมขาว น้ำตาลปนแดง ส้มเหลือง แดง ซึ่งทั้งนี้จะขึ้นอยู่กับเนื้อดิน ส่วนผสม และอุณหภูมิในการเผาด้วย

การขึ้นรูปทรงภาชนะมีทั้งขึ้นรูปด้วยมือแล้วตกแต่งรูปทรงด้วยหินทุหรือขึ้นรูปด้วยแป้นหมุน เศษภาชนะดินเผาเหล่านี้มีการตกแต่งลวดลายบนผิวภาชนะด้วยวิธีดังนี้

- ผิวเรียบธรรมดาไม่มีการทาสี

- ผิวเรียบทาน้ำดิน โดยนำภาชนะที่ปั้นเสร็จแล้ว ไปชุบหรือทาน้ำดินที่เตรียมไว้ จากนั้นจึงนำไปเผา จะทำให้ชั้นน้ำดินเกาะบนผิวภาชนะ โดยสีของน้ำดินจะมีทั้งสีส้ม สีแดง และสีดำ

- ตกแต่งผิวภาชนะด้วยลายกดประทับ (STAMPING) โดยใช้แม่พิมพ์ที่เป็นไม้ แกะเป็นลวดลายต่างๆ นำไปตีหรือกดบนผิวภาชนะก่อนที่จะนำไปเผาเพื่อให้เกิดเป็นลวดลายต่างๆ เช่น ลายเชือกทาบ ลายสลักพื้นปลา ลายเรขาคณิต โดยจะทำทั้งใบหรือส่วนไหล่ของภาชนะ

- ตกแต่งผิวด้วยการขูดขีด (ENGRAVING) โดยใช้ไม้หรือโลหะปลายแหลม ขูดขีดตกแต่งบนผิวภาชนะก่อนที่จะนำไปเผา ร่องที่ผิวภาชนะที่เกิดจากการตกแต่งด้วยวิธีนี้จะมีรูปด้านตัดเป็นรูปตัววี (V)

- ตกแต่งผิวด้วยการขูด (EXCISING) โดยใช้ไม้หรือโลหะตักเนื้อดินออกเป็นร่องตามลวดลายที่ต้องการ โดยทำหลังจากขึ้นรูปภาชนะก่อนที่จะนำไปเผา ภาพตัดของร่องบนผิวภาชนะที่ตกแต่งด้วยวิธีนี้เป็นรูปตัวยู (U)

รูปทรงภาชนะที่พบจากการขูดแต่งโบราณสถานวัดซมึนเท่าที่พบมีดังนี้

1. หม้อทะนง พบเพียงเศษภาชนะมีลักษณะก้นมนกลม ๆ ปากผายออกทำลวดลายตรงไหล่และลำตัว(ภาพที่ 43,ภาพลายเส้นที่ 9) ลวดลายเท่าที่พบคือ ลายเชือกทาบ ลายสลักพื้นปลา มีขนาดต่างๆ กัน ตามแต่ประโยชน์ใช้สอย เช่น ใช้หุงหาอาหารบรรจุอาหารแห้งหรือของหมักดอง

2. กระปุก พบเพียงใบเดียวจากหลุม N1W1 สภาพชำรุดแตกหักเป็นส่วนๆ ไม่มีลวดลาย ปากแคบ ก้นกว้างตัดตรง ลำตัวผายออก ขึ้นรูปด้วยแป้นหมุน(ภาพที่ 41,ภาพลายเส้นที่ 2)

3. ตะคัน พบเพียงใบเดียวจากหลุม N3E1 สภาพสมบูรณ์ ปากผาย ก้นแคบตัดตรง(ภาพที่ 42,ภาพลายเส้นที่ 3)

4. หม้อตาล พบทั้งหมด 3 ใบ จากหลุม N1E3,S2W5และS3W5(ภาพที่ 40,ภาพลายเส้นที่ 7) สภาพชำรุด ปากกว้าง ไหล่คอดเข้า ที่ปากมีการขูดขีดลวดลายเส้นขนานในแนวทแยง ก้นกลมมน

5. ฝา ส่วนมากเป็นฝาทรงหม้อทะนง มี 2 แบบ คือ ฝาจุกล้ายดอกบัวตูมและฝาจุกที่ขอบเจาะรูตรงกลาง(ภาพที่ 44,ภาพลายเส้นที่ 10)

3.3 ภาชนะดินเผาจากแหล่งเตาเผาแม่น้ำน้อย

แหล่งเตาเผาแม่น้ำน้อยตั้งอยู่ที่เขตตำบลเชิงกลัด อำเภอบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี อยู่ฝั่งตะวันออกของแม่น้ำน้อย (ลำน้ำสาขาของแม่น้ำเจ้าพระยา) ผลิตภัณฑ์ของแหล่งเตาเผาแม่น้ำน้อยนี้มีทั้งประเภทเนื้อดินและเนื้อแกร่ง โดยแบ่งเป็นกลุ่มได้ 3 กลุ่ม ดังนี้³

³ จารึก วิไลแก้ว, **เตาเผาแม่น้ำน้อย 2** (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์, 2533), หน้า 25.

1. ภาชนะดินเผาเนื้อแกร่ง ไม่เคลือบผิว (UNGLAZED STONE WARE) เป็นภาชนะที่ถูกเผาด้วยไฟแรงสูงมาก จัดวางอยู่ใกล้กับบริเวณห้องไฟ (FIRE BOX) เนื้อค่อนข้างหยาบ มีสีเทา สีเทาแกมชมพู สีแดง ส่วนมากเป็นภาชนะประเภท ไท อ่าง ครก กระปุก ขวด ท่อน้ำ

2. ภาชนะดินเผาเนื้อแกร่ง เคลือบสีน้ำตาล (BROWN GLAZED STONE WARE) เป็นภาชนะที่ถูกเผาด้วยไฟแรงสูงมากเหมือนกลุ่มแรก แต่เคลือบผิวด้วยน้ำยาเคลือบ เนื้อแกร่งมาก ส่วนใหญ่เป็นภาชนะประเภท ไท ขวด และกระปุกขนาดเล็ก สำหรับภาชนะเคลือบที่ถูกความร้อนไม่เพียงพอ เคลือบเผาไฟอ่อนเกินไป ทำให้น้ำยาเคลือบไม่หลอมเป็นแก้ว เรียกว่า เคลือบด้าน เมื่อเผาเสร็จแล้วน้ำเคลือบจะเป็นสีเหลือง แตกเป็นเกล็ด คล้ายลายงา

3. ภาชนะดินเผาเนื้อดิน (EARTHEN WARE) เป็นภาชนะดินเผาที่ถูกเผาด้วยไฟอ่อนกว่า 2 กลุ่มแรก คงถูกจัดวางไว้ไกลจากห้องไฟ เนื้อดินสีแดง สีแดงแกมเหลือง สีเหลืองแกมแดง สีเทาแกมแดง และสีเทา ส่วนใหญ่เป็นภาชนะประเภท ไท อ่าง ครก กระปุก และท่อน้ำ

เศษภาชนะดินเผาจากแหล่งเตาแม่น้ำน้อย พบเพียง 2 ชิ้น จากหลุม S2W5 จากการขุดแต่งโบราณสถานวัดขมิ้น โดยชิ้นส่วนที่พบน่าจะเป็นภาชนะในกลุ่มที่ 1 ซึ่งเป็นเศษภาชนะดินเผาเนื้อแกร่ง รูปทรงสันนิษฐานของภาชนะดังกล่าวน่าจะเป็นไหสี่หู

3.4 ภาชนะดินเผาจากแหล่งเตาเผาบ้านบางปูน

แหล่งเตาเผาบ้านบางปูน ตั้งอยู่ในหมู่ที่ 3 บ้านบางปูน ตำบลพิหารแดง อำเภอเมือง จังหวัดสุพรรณบุรี ตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำท่าจีน ฝั่งตะวันตก ห่างจากโบราณสถานวัดโหนดหนึ่งไปทางทิศเหนือประมาณ 7.5 กิโลเมตร นอกจากนี้ยังพบว่าแหล่งเตาเผาได้กระจายอยู่ที่ 2 ฝั่งแม่น้ำ ในเขตตำบลรั้วใหญ่ ตำบลพิหารแดง ตำบลโพธิ์พระยา และตำบลสนามชัย เป็นแหล่งผลิตภาชนะดินเผาภาชนะดินเผาเนื้อดิน (EARTHEN WARE) และเนื้อแกร่ง (STONE WARE) ที่สำคัญมากอีกแห่งหนึ่งของภาคกลางในประเทศไทย⁴

แหล่งเตาเผาแห่งนี้ผลิตภาชนะดินเผาออกมา มีเอกลักษณ์เฉพาะไม่เหมือนที่ใด โดยเฉพาะประเภทเนื้อแกร่ง ซึ่งมีส่วนผสมของดินขาว หรือวัตถุอื่นๆ ลงในเนื้อดินสูง เพื่อก่อให้เกิดความแข็งแกร่ง และเมื่อเผาในอุณหภูมิสูงประมาณ 1,200-1,300 องศาเซลเซียส เวลาเคาะจะมีเสียงใส (METALIC SOUND) น้ำซึมผ่านไม่ได้

ภาชนะดินเผาเนื้อดิน เทคนิคที่ใช้ตกแต่งผิวภาชนะ ได้แก่ การเขียนลาย การขีด ขูดขีด หรือการกดประทับลายรูปสัตว์ เช่น ช้าง กระต่าย ม้า หรือลิง ส่วนภาชนะดินเผาเนื้อแกร่งมีการตกแต่งด้วยวิธีการขูดขีด หรือการกดประทับเป็นชุดๆ ซึ่งจะมีแนวเส้นไขปลาคันอยู่ บริเวณคอ และไหล่ มีการกดประทับลายรูปบุคคลขี่ม้า จากการทำสงคราม ลายใบโพธิ์ ลายดอกไม้ ลายใบเสมา ลายเทพพนม ลายช้าง ลายเรขาคณิต และลายหงส์คาบกิ่งพันธุ์พฤกษา เป็นต้น ลวดลายต่างๆ ที่ปรากฏได้แสดงให้เห็นถึงพิธีกรรมหรือประเพณี

⁴ กรมศิลปากร, แหล่งเตาเผาบ้านบางปูน (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ชุมนุมสงฆ์, 2531), หน้า 10.

ต่างๆ ในสมัยโบราณ อาทิเช่น พระราชพิธีจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ การคล้องช้าง การขี่ม้า การล่าสัตว์ หรือ การทำสงครามด้วยกองทัพม้าหรือช้าง เป็นต้น

จากการขุดค้นและศึกษาของ นายจารึก วิไลแก้ว ได้ตั้งข้อสมมุติฐานว่าแหล่งเตานี้มีอายุช่วงการผลิตอยู่ที่ราวพุทธศตวรรษที่ 18-19 แต่เมื่อมีการขุดค้นและศึกษาเพิ่มเติมโดยนักโบราณคดีของสำนักงานโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติที่ 2 สุพรรณบุรี ได้ตั้งข้อสันนิษฐานไว้ว่า แหล่งเตานี้น่าจะมีอายุการผลิตนานกว่านั้น คือ ราวพุทธศตวรรษที่ 18-21⁵

รูปทรงภาชนะดินเผาที่พบจากการขุดแต่งโบราณสถานวัดขมิ้น มีเพียง 2 ชั้นเป็นประเภทเนื้อแกร่ง (STONE WARE) มีดังนี้

1. ไท หรือมีชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “ไทเท้าช้าง” ลักษณะเป็นไททรงปากแตร และผายออก คอ ยาว ไทล่ำกว้าง ลำตัวป่องแล้วสอบเข้า ส่วนฐานผายออก กดประทับลายกระจังและขูดขีดเป็นเส้น พบเพียงชิ้นเดียวจากหลุม S2W3(ภาพที่ 45)
2. ครก ลักษณะปากผายออก ก้นเรียวลึก ฐานมีความหนาและกว้าง เพื่อรองรับแรงกระแทกของสาก ภาชนะประเภทนี้มีความเรียบง่าย มิได้ตกแต่งผิวภาชนะใดๆ เป็นพบเพียงชิ้นเดียวจากหลุม S2W5

3.5 ภาชนะดินเผาจากแหล่งเตาเผาสุโขทัย-ศรีสัชนาลัย

แหล่งเตาสุโขทัย จังหวัดสุโขทัย ส่วนใหญ่เป็นประเภท จาน ชาม กระปุกและฝา เนื้อค่อนข้างหยาบเคลือบสีชาวนวล เขียนลายสีดำหรือสีน้ำตาลแก่ ลายที่นิยมกันมากคือ ลายปลาในวงกลม ลายกลีบบัว ลายดอกไม้ ลายพันธุ์พฤกษา นักโบราณคดีกำหนดอายุของภาชนะดินเผาที่ผลิตจากแหล่งเตาแห่งนี้ไว้ระหว่างพุทธศตวรรษที่ 19 ถึงต้นพุทธศตวรรษที่ 22 ตามอายุสมัยความรุ่งเรืองของเมืองสุโขทัย⁶ จากการขุดแต่งโบราณสถานวัดขมิ้น ได้พบภาชนะจากแหล่งเตาดังกล่าว 2 ใบ ดังนี้

1. กระปุกและฝา จากหลุมS2W5 สภาพชำรุดแตกหักเป็นส่วนๆ แต่สามารถประกอบได้ครบทุกส่วน ลำตัวผายออก ก้นแคบตัดตรง ส่วนฝามีด้ามจับเป็นจุกคล้ายรูปดอกบัวตูม เขียนลายพันธุ์พฤกษาลายดำได้เคลือบ ลวดลายจะเขียนต่อเนื่องกันทั่วตัวภาชนะและฝา ภายในบรรจุเศษกระดูก(ภาพที่ 46,ภาพลายเส้นที่ 5)
2. กระปุกและฝา จากหลุมS2W5 เขียนลายสีดำได้เคลือบ ลำตัวผายออก ก้นแคบตัดตรง ส่วนฝามีด้ามจับเป็นจุกคล้ายรูปดอกบัวตูม ภายในบรรจุฟันมนุษย์จำนวน 12 ซี่(ภาพที่ 47,ภาพลายเส้นที่ 6)

⁵ กรมศิลปากร, จากทวารวดีถึงสุพรรณภูมิ หลักฐานและข้อมูลใหม่ทางโบราณคดี, เอกสารประกอบการสัมมนาโครงการสัมมนาประวัติศาสตร์ โบราณคดีเมืองสุพรรณบุรี, หน้า 81. (อัครสำเนา)

⁶ ภูงศ์ จันทวิษและคณะ.ศิลปวัตถุ.บริษัทโอเอสเอส(เท็กเซงทง)จำกัดและบริษัทในเครือจัดพิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ นายสวัสดิ์ โอสถานุเคราะห์.(กรุงเทพฯ:เหรียญทองการพิมพ์(กิมเป็),2529),หน้า 35.

แหล่งเตาศรีสีชนาลัย จังหวัดสุโขทัย เป็นผลิตภัณฑ์จากกลุ่มเตาเผาขนาดเล็ก และเตาปายางซึ่งตั้งอยู่ริมแม่น้ำยม ผลิตภัณฑ์ประเภท ถ้วย ชาม กระปุก แจกันและเครื่องประดับสถาปัตยกรรม ส่วนใหญ่มีสีเขียวเขียนลายใต้เคลือบเป็นลายดอกไม้ ปลาкуль หรือสีขาวนวลเขียนลายสีน้ำตาลหรือสีดำ เป็นลายช่องกระจกลายพันธุ์ทุกขา เป็นต้น ผลิตภัณฑ์จากแหล่งเตาเผาขนาดเล็กและปายางนี้มีคุณภาพดี เนื้อค่อนข้างละเอียด เป็นสินค้าส่งออกไปขายยังเมืองต่างๆ ในสมัยนั้น นักโบราณคดีกำหนดอายุของภาชนะดินเผาที่ผลิตจากแหล่งเตาแห่งนี้ไว้ระหว่าง พุทธศตวรรษที่ 20-22 จากการขุดแต่งโบราณสถานวัดขมิ้น ได้พบภาชนะจากแหล่งเตาดังกล่าว 1 ใบ ดังนี้

1. กระปุก 2 หู พบจากหลุม N1W2 สภาพชำรุดลำตัวประมาณ 1/4 ส่วน แตกหักหายไป ลักษณะก้นและปากแคบ ลำตัวผายออก เคลือบเขียวทั้งใบยกเว้นส่วนก้น(ภาพที่ 48)

3.6 ภาชนะดินเผาจากแหล่งเตาต่างประเทศ

เป็นชิ้นส่วนเศษภาชนะประเภทถ้วย ชาม ช้อนและโถ จากแหล่งเตาในประเทศจีน มีทั้งถ้วยขนาดเล็กแบบถ้วยชา ถ้วยน้ำจิ้ม จนถึงชามขนาดย่อม เป็นเครื่องถ้วยแบบที่เรียกกันว่าเครื่องลายคราม มีเนื้อดินละเอียด สีขาวใส เคลือบทั้งด้านนอกและด้านในด้วยน้ำเคลือบสีขาวอมฟ้า เขียนลายใต้เคลือบด้วยสีน้ำเงินเป็นลายพันธุ์ทุกขา ลายดอกไม้ก้านขด ลายประแจจีน ฯลฯ บริเวณที่มีการตกแต่งลวดลายมีทั้งลำตัวด้านนอก ขอบปากด้านใน ก้นภาชนะทั้งด้านนอกและด้านใน ส่วนใหญ่มีการตีตราเครื่องหมายการค้าไว้ที่ก้นภาชนะด้านนอกด้วย เครื่องหมายการค้าดังกล่าวมีทั้งที่เป็นตัวอักษรจีน และที่เป็นตราหรือ logo

เครื่องถ้วยลายครามหรือเครื่องถ้วยเขียนลายสีน้ำเงินใต้เคลือบ ที่พบจากการขุดแต่งเจดีย์วัดโพนงแห่งนี้มีอายุอยู่ในสมัยราชวงศ์หมิง ราวพุทธศตวรรษที่ 20-22(ภาพที่ 49,ภาพลายเส้นที่ 8) และราชวงศ์ชิง ราวพุทธศตวรรษที่ 22-24(ภาพที่ 50-52,ภาพลายเส้นที่ 4และ11)

3.7 โบราณวัตถุอื่นๆ

1. หัวเม็ดทรงมณฑล? พบจากหลุม N2W3 เป็นวัสดุหินอ่อนถูกกลึง มีรูปร่างคล้ายหัวเม็ดทรงมณฑล ด้านบนมีรอยสักรัดหรือตัดไปส่วนหนึ่ง(ภาพที่ 53)

2. ผลึกหินควอทซ์ หรือหินเขียวหนุมาน มี 6 เหลี่ยม พบจากหลุม S2W4(ภาพที่ 54)

3. หอยเบี้ย พบจากหลุม N1W2 สภาพสมบูรณ์ เป็นหอยฝาเดียวใช้แทนเงินตราในสมัยอยุธยา

บัญชีโบราณวัตถุ

งานขุดแต่งโบราณสถานวัดขมิ้น ตำบลหัวรอ อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ลำดับ	ชื่อโบราณวัตถุ	รายละเอียด	จำนวน (ชิ้น)	ขนาด (เซนติเมตร)				วัสดุ	อายุ	ประวัติการพบ
				กว้าง	ยาว/สูง	หนา	หนัก (กรัม)			
001	กระปุก 2 ทู เคลือบเขียว	สภาพชำรุด ลำตัวประมาณ 1/4 ส่วนแตกหักหายไป เป็นกระปุกที่มีก้นและปากแคบ ลำตัวผายออก เคลือบเขียวไขก่าเกือบทั้งชิ้นยกเว้นส่วนก้น ขึ้นรูปด้วยแป้นหมุน	1	7.3	6.4	-	130	STONE WARE	เตาครีส์ซ์ นาลัย พศว.19-20	N1W2 12 พ.ย.44
002	กระปุก	สภาพชำรุดแตกหักออกเป็นส่วนๆ ปากแคบ ก้นกว้าง ตัดตรง ลำตัวผายออก ขึ้นรูปด้วยแป้นหมุน	1	7.5	ประมาณ 5.7	-	95	EARTHEN WARE	เตาพื้นเมือง พศว.19-20	N1W1 14 พ.ย.44
003	หม้อตาล	สภาพชำรุด ส่วนปากแตกหักหายไปครึ่งหนึ่ง ปากกว้าง คอคอดเข้า ที่ปากมีลายขีดขีดเป็นเส้นขนาน ก้นกลมมีรอยประดับรูปตัวอักษร ด.	1	13.2	6.5	-	450	EARTHEN WARE	เตาพื้นเมือง พศว.23-24	N1E3 15 พ.ย.44
004	ตะคัน	สภาพสมบูรณ์ ปากผาย ก้นแคบตัดตรง	1	5.3	1.9	-	35	EARTHEN WARE	เตาพื้นเมือง	N3E1 21 พ.ย.44
005	กระปุก	สภาพค่อนข้างสมบูรณ์ ปากบิ่นเล็กน้อย เขียนลายเบญจรงค์บนเคลือบ และลวดลายอยู่ในสภาพลบเลือน ปากและก้นแคบ ลำตัวผายออก ภายในบรรจุเศษกระดูก	1	7.1	5.2	-	100	PORCELAIN	จีน พศว.22-23	N2W1 27 พ.ย.44

บัญชีโบราณวัตถุ

งานขุดแต่งโบราณสถานวัดขมิ้น ตำบลหัวรอ อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ลำดับ	ชื่อโบราณวัตถุ	รายละเอียด	จำนวน (ชิ้น)	ขนาด (เซนติเมตร)				วัสดุ	อายุ	ประวัติการพบ
				กว้าง	ยาว/สูง	หนา	หนัก (กรัม)			
006	หม้อตาล	สภาพค่อนข้างสมบูรณ์ ส่วนปากแตกหักหายไปเล็กน้อย ปากกว้าง ที่ปากมีการขีดขีดลวดลายเส้นขนานในแนวทแยง ก้นกลม	1	14.5	8.7	-	430	EARTHEN WARE	เตาพื้นเมือง พศว.23-24	S2W5 6 ธ.ค.44
007	กระปุก และฝา	สภาพชำรุดแตกออกเป็นส่วนๆ แต่สามารถประกอบได้ครบทุกส่วน ลำตัวผายออก ก้นแคบตัดตรง ส่วนฝามีด้ามจับเป็นจุดคล้ายรูปดอกบัวตูม เขียนลายพันธุ์พฤกษาสีดำใต้เคลือบ ลวดลายจะเขียนต่อเนื่องกันทั่วตัวภาชนะและฝา ภายในบรรจุเศษกระดูก	ฝา	13.1	5	0.6	240	} STONE WARE	เตาสู่โขทัย พศว. 19-20	S2W5 6 ธ.ค.44
			ลำตัว	13.1	6.7	0.6	450			
008	กระปุกและฝา	สภาพชำรุด เขียนลายสีดำใต้เคลือบ ลำตัวผายออก ก้นแคบตัดตรง ฝามีด้ามจับเป็นจุดคล้ายรูปดอกบัวตูม ภายในบรรจุพินมนุษย์จำนวน 12 ซี่	ฝา 1	7	2.6	0.35	35	} STONE WARE	เตาสู่โขทัย พศว. 19-20	S2W5 10 ธ.ค.44
			ลำตัว 1	7	3.5	0.35	70			

บัญชีโบราณวัตถุ

งานชุดแต่งโบราณสถานวัดขมิ้น ตำบลหัวรอ อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ลำดับ	ชื่อโบราณวัตถุ	รายละเอียด	จำนวน (ชิ้น)	ขนาด (เซนติเมตร)				วัสดุ	อายุ	ประวัติการพบ
				กว้าง	ยาว/สูง	หนา	หนัก (กรัม)			
009	หม้อตาล	สภาพชำรุดแตกออกเป็น 2 ชิ้น ส่วนปากหักหายไปส่วนหนึ่ง ปากกว้าง ที่ปามีรอยขีดเป็นลายเส้นขนานในแนวทแยง ก้นกลมมน	1	13	6	0.5	340	EARTHEN WARE	เตาพื้นเมือง พศว.23-24	S3W5 10 ช.ค.44
010	หัวเม็ดทรงมัทรี?	เป็นหินอ่อนถูกกลิ้ง มีรูปร่างคล้ายหัวเม็ดทรงมัทรี ด้านบนมีรอยสกดหรือตัดออกไปส่วนหนึ่ง	1	12.5	11	-	2520	หินอ่อน	-	N2W3 19 ช.ค.44
011	เปลือกหินควอทซ์	เป็นเปลือกรูปเหลี่ยมของหินควอทซ์หรือหินเขียวหุมาน	1	2.5	7.3	-	105	หินควอทซ์	-	S2W4 10 ช.ค.44
012	หอยเบี้ย	สภาพสมบูรณ์ เป็นหอยฝาเดียวใช้แทนเงินในสมัยอยุธยา	1	1.0	0.6	-	0.05	หอย	-	N1W2 19 ช.ค.44
013	โถ	สภาพชำรุดแตกหักเป็นชิ้นเล็กชิ้นน้อย แต่สามารถต่อได้ 3/4 ของใบ เขียนสีครามใต้เคลือบ ก้นไม่มีเชิง ปากแคบ	27	9	ประมาณ 8	0.3	200	PORCELAIN	ราชวงศ์หมิง พศว.20-21	S2W4 10 ช.ค.44

ตารางการศึกษาเศษภาชนะดินเผาเนื้อดิน (EARTHEN WARE)

งานขุดแต่งโบราณสถานวัดขมิ้น ตำบลหัวรอ อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

เลขที่ถุง /วันที่	GRID หลุมที่พบ	ส่วนของภาชนะ								การขึ้นรูป		รูปทรง	สี/เนื้อ	เทคนิคการตกแต่ง/ลวดลาย	จำนวน (ชิ้น)	น้ำหนัก (กรัม)	เส้นผ่า ศูนย์กลาง (CM.)	แหล่งผลิต	
		ปาก		ไหล่		ลำตัว		ก้น		ฝา	มือ								แป้น
		โค้งเข้า	โค้งออก	เรียบ	ลาย	เรียบ	ลาย	มีเชิง	ไม่มีเชิง										
2	N2W2	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/	แจกัน	สีส้ม 6/8 reddish yellow	เคลือบเขียว R8	4	145	6	พื้นเมือง	
8	N3W1	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/	หม้อทะนน	สีส้ม 6/8 reddish yellow	กดประทับลายพื้นปลา สลับเส้นคู่	1	385	10	พื้นเมือง	
		/	/	/	/	/	/	/	/	/	/		สีส้ม 6/8 reddish yellow	ขนาน B10 , R7	1	35	8	พื้นเมือง	
11	S2W5	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/	ฝา	สีส้ม 7.5 YR 6/4 light reddish brown	-	1	80	14	พื้นเมือง	
		/	/	/	/	/	/	/	/	/	/	ตะคัน			1	40		พื้นเมือง	
12	S2W5	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/	หม้อทะนน	สีส้ม 6/8 reddish yellow	ลายเชือกทาบ B4	1	35		พื้นเมือง	
13	N1W1	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/	ตะคัน	สีส้ม 6/8 reddish yellow	-	1	25		พื้นเมือง	

ตารางการศึกษาเศษภาชนะดินเผาเนื้อเครื่องหิน (STONE WARE)
งานชุดแต่งโบราณสถาน วัดขมื่น ตำบลหัวรอ อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

เลขที่ตุ่ง /วันที่	GRID หลุมที่พบ	ส่วนของภาชนะ								การขึ้นรูป		รูปทรง	สี / เนื้อ	เทคนิคการตกแต่ง/ลวดลาย	จำนวน (ชิ้น)	น้ำหนัก (กรัม)	แหล่งผลิต	
		ปาก		ไหล่		ลำตัว		ก้น		ฝา	มือ							แป้น
		โค้งเข้า	โค้งออก	เรียบ	ลาย	เรียบ	ลาย	มีเชิง	ไม่มีเชิง									
3	S2W3				/						/	ไห	เทา7.5 YR6/1 gray	กดประทับลายกระจัง	1	215	เตาบ้านบางปูน	
4	N1W1						/				/		เทา7.5 YR6/1 gray	เขียนสีดำได้เคลือบ	1	20	เตาศรีสังขล้าย	
5	N4W1							/			/	ชาม	เทา7.5 YR6/1 gray	เขียนสีดำได้เคลือบ	1	120	เตาศรีสังขล้าย	
11	S2W5						/				/	ไห	น้ำตาลแดง 7.5 YR 4/3reddish brown	ขูดขีดเส้นขนาน	1	130	เตาแม่น้ำน้อย	
12	S2W5							/			/	ครก	เทา7.5 YR6/1 gray	เส้นผ่าศูนย์กลาง 18	1	170	เตาบ้านบางปูน	
		/										ไห	น้ำตาลแดง 7.5 YR 4/3reddish brown	-	1	70	เตาแม่น้ำน้อย	

ตารางการศึกษาเศษภาชนะดินเผาประเภทเครื่องถ้วย (PORCELAIN)

งานขุดแต่งโบราณสถานวัดขมิ้น ตำบลหัวรอ อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

เลขที่ถูง/ วันที่	GRID หลุมที่พบ	ส่วนของภาชนะ					รูปทรง	เทคนิคการตกแต่ง/ลวดลาย	ขนาด (เซนติเมตร)		จำนวน (ชิ้น)	น้ำหนัก (กรัม)	แหล่งผลิต อายุ
		ปาก	ไหล่	ลำตัว	ก้น	ฝา			หนา	เส้นผ่าศูนย์กลาง			
1	N1W2				/		ถ้วย	เขียนครามใต้เคลือบ	0.5		1	50	ราชวงศ์ชิง พศว.22-24
2	N2W2	/					ถ้วย	เขียนครามใต้เคลือบ	0.3	16	4	50	ราชวงศ์ชิง พศว.22-24
	N2W2			/			ถ้วย	เขียนครามใต้เคลือบ	1.55		1	20	ราชวงศ์ชิง พศว.22-24
	N2W2						ถ้วย	เขียนสีเบญจรงค์บนเคลือบ	-		1	15	ราชวงศ์ชิง พศว.22-24
4	N1W1				/		ถ้วย	เคลือบสีน้ำตาลด้านนอก	0.3		1	45	ราชวงศ์ชิง พศว.22-24
5	N4W1				/		ชาม	เขียนครามใต้เคลือบ	0.5		1	50	ราชวงศ์ชิง พศว.22-24
6	N2W2	/	/	/	/		ชาม	เขียนครามใต้เคลือบ/เขียนสีเขียวบนเคลือบ	0.3	11	5	125	-
	N2W2				/		ชาม	เขียนครามใต้เคลือบ	0.6		1	55	ราชวงศ์ชิง พศว.22-24
	N2W2	/	/	/	/		จาน	เคลือบใส	0.3	10	1	50	-
	N2W2						ช้อน	เขียนสีแดงบนเคลือบ	0.15		1	15	-
	N2W2	/					ชาม	เขียนครามใต้เคลือบ	0.35	17	2	40	ราชวงศ์ชิง พศว.22-24
7	N3W1	/	/	/	/		ชาม,	เขียนสีน้ำเงินใต้เคลือบ	0.7	11	1	120	-
9	S2E3	/	/	/	/		ถ้วย	เขียนครามใต้เคลือบ	0.3	7	1	40	ราชวงศ์ชิง พศว.22-24
10	S2W5	/	/	/	/		ชาม	เขียนครามใต้เคลือบ	0.5	16	3	170	ราชวงศ์ชิง พศว.22-24

ตารางการศึกษาเศษภาชนะดินเผาประเภทเครื่องถ้วย (PORCELAIN)
งานขุดแต่งโบราณสถานวัดขมิ้น ตำบลหัวรอ อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

เลขที่ถึง/ วันที่	GRID หลุมที่พบ	ส่วนของภาชนะ					รูปทรง	เทคนิคการตกแต่ง/ลวดลาย	ขนาด (เซนติเมตร)		จำนวน (ชิ้น)	น้ำหนัก (กรัม)	แหล่งผลิต อายุ
		ปาก	ไหล่	ลำตัว	ก้น	ฝา			หนา	เส้นผ่าศูนย์กลาง			
11	S3W5	/	/	/	/		ชาม	เขียนครามใต้เคลือบ	0.5	13.5	1	170	ราชวงศ์ชิง พศว.22-24
12	S2W5				/		ชาม	เคลือบสีขาวใส	0.7		1	60	ราชวงศ์ชิง พศว.22-24
	S2W5				/		ชาม	เขียนครามใต้เคลือบ	1.1		1	80	ราชวงศ์ชิง พศว.22-24
	S2W5					/		เขียนครามใต้เคลือบ	0.4		1	15	ราชวงศ์ชิง พศว.22-24
	S2W5	/	/	/	/		ชาม	เขียนครามใต้เคลือบ/เขียนสีเขียว-แดงบนเคลือบ	0.5	13	3	200	ราชวงศ์ชิง พศว.22-24 (sampling)

บทที่ 4

การขุดค้นทางโบราณคดี

การขุดค้นทางโบราณคดีที่โบราณสถานวัดขมิ้น เพื่อศึกษาเรื่องราวเกี่ยวกับวัฒนธรรมของชุมชนบริเวณโบราณสถานแห่งนี้ โดยหลุมขุดค้นดังกล่าวมีขนาด 3 X 3 เมตร อยู่ในผังหลุมขุดแต่ง N1W11 ซึ่งอยู่ทางด้านทิศตะวันตกขององค์เจดีย์ประธาน ห่างจากฐานเจดีย์ประธานประมาณ 40 เมตร และอยู่ห่างจากแนวกำแพงเรือนจำด้านทิศตะวันตกประมาณ 3 เมตร (ภาพที่ 30) ผลการขุดค้นมีดังนี้

ตารางบันทึกการขุดค้นทางโบราณคดี หลุม TP.I วัดขมิ้น ตำบลหัวรอ อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ชั้นดิน สมมุติ	ระดับ (CM.DT.)	ลักษณะดิน	โบราณวัตถุที่พบ
1	0-60	เป็นพื้นและวางน้ำคอนกรีต มีเสา คอนกรีตขนาด12x12 CM.อยู่ กลางหลุม ต้องทุบพื้นดังกล่าวออก แล้วทำการขุดค้น	ไม่พบโบราณวัตถุ
2	60-80	ดินร่วนปะปนชิ้นส่วนคอนกรีตและ หินที่ใช้ในการผสมคอนกรีต มีราก ไม้หนาแน่น(ภาพที่ 31)	พบโบราณวัตถุคือ กระเบื้องมุงหลังคา ดินเผาชนิดกาบกล้วย ซึ่งมีทั้งแบบตัวผู้ และตัวเมีย และกระเบื้องมุงหลังคาแบบ แบน ชิ้นส่วนลูกกรงดินเผาเคลือบสี น้ำตาล(ของใหม่)เศษภาชนะดินเผาเนื้อ เครื่องดิน(EARTHEN WARE)จาก แหล่งเตาพื้นเมืองและจากแหล่งเตาแม่น้ำ น้อย เป็นประเภทเนื้อแกร่ง (STONE WARE) จากแหล่งเตาสุโขทัย-ศรีสัชนา ลัย และพบเครื่องถ้วย (PORCE LAIN) จากประเทศจีน สมัยราชวงศ์ซ่งอายุราว พุทธศตวรรษที่ 22-24

ชั้นดิน สมมุติ	ระดับ (CM.DT.)	ลักษณะดิน	โบราณวัตถุที่พบ
3	80-100	เป็นดินร่วนผสมดินเหนียวสีเหลือง มีแก้วเคลบแทรกตัวอยู่กลางหลุม ชุกคั่น พบรากไม้เล็กน้อย	พบโบราณวัตถุ คือ กระจเบื้องมุงหลังคาแบบเกล็ดเต่า เศษภาชนะดินเผาเนื้อเครื่องดินจากแหล่งเตาพื้นเมืองและจากแหล่งเตาแม่น้ำน้อย เศษภาชนะดินเผาประเภทเนื้อแกร่ง จากแหล่งเตาสุโขทัย-ศรีสัชชนาลัยและเตาแม่น้ำน้อย โดยพบเครื่องถ้วย จากประเทศจีน สมัยราชวงศ์ซ่งจำนวน 1 ชิ้น นอกจากนี้ยังพบชิ้นส่วนปืนโตสังกะสี ถุงพลาสติคและเศษภาชนะเนื้อเครื่องถ้วยสมัยปัจจุบันอีกด้วย
4	100-120	ดินเหนียวสีเหลืองต่อเนื่องมาจากชั้นดินสมมุติที่ 2 ไฉ้จับตัวกันเป็นก้อนผสมเศษอิฐหักกากปูน ไม่พบรากไม้	ชิ้นส่วนกระจเบื้องเชิงชาย กระจเบื้องมุงหลังคาแบบแบน กระจเบื้องมุงหลังคาดินเผาชนิดกาบกล้วย ซึ่งมีทั้งแบบตัวผู้และตัวเมีย และลูกกรงดินเผาแบบชั้นดินสมมุติที่ 2 เศษภาชนะดินเผาเนื้อเครื่องดินจากแหล่งเตาพื้นเมืองและจากแหล่งเตาแม่น้ำน้อย เศษภาชนะดินเผาประเภทเนื้อแกร่ง จากแหล่งเตาบ้านบางปูนและเตาแม่น้ำน้อย โดยพบเครื่องถ้วย จากประเทศจีน สมัยราชวงศ์ซ่ง
5	120-140	เป็นดินเหนียวสีคล้ำ มีจุดประสีเหลือง-แดง ปะปน บริเวณ ONW ยังมีเศษอิฐหักกากปูนปะปนอย่างหนาแน่น	พบชิ้นส่วนกระจเบื้องปูพื้นและอิฐประทับตัวอักษร อ.ย. แถวบนและ ต.ในแถวล่าง เศษภาชนะดินเผาเนื้อเครื่องดินจากแหล่งเตาพื้นเมืองและจากแหล่งเตาแม่น้ำน้อย เศษภาชนะดินเผาประเภทเนื้อแกร่ง จากแหล่งเตาศรีสัชชนาลัย เตาบ้านบางปูนและเตาแม่น้ำน้อย โดยไม่พบเศษภาชนะดินเผาเนื้อเครื่องถ้วย

ชั้นดิน สมมุติ	ระดับ (CM.DT.)	ลักษณะดิน	โบราณวัตถุที่พบ
6	140-160	เป็นดินเหนียวสีคล้ำจับตัวเป็นเนื้อเดียวกัน มีจุดประสีเหลือง-แดง และความชื้นเริ่มมากขึ้น มีเศษอิฐปะปนในชั้นดินเพียง 4-5 ก้อน	พบชิ้นส่วนกระเบื้องเชิงชายแบบแบน ปลายพันธุ์พุกษา เศษภาชนะดินเผาเนื้อเครื่องดินจากแหล่งเตาพื้นเมืองและจากแหล่งเตาแม่น้ำน้อย เศษภาชนะดินเผาประเภทเนื้อแกร่ง จากแหล่งเตาสุโขทัย-ศรีสัชชนาลัยและเตาแม่น้ำน้อย โดยไม่พบเศษภาชนะดินเผาเนื้อเครื่องถ้วย เหมือนชั้นดินสมมุติที่ 5
7	160-180	เป็นดินเหนียวสีคล้ำมีจุดประสีเหลือง-แดง ต่อเนื่องมาจากดินสมมุติที่ 6 และมีความชื้นสูง มีเศษอิฐปะปนในชั้นดินเพียง 4-5 ก้อน เช่นเดียวกัน	พบกระเบื้องมุงหลังคาดินเผาชนิดกบกล้วย แบบตัวเมีย เศษภาชนะดินเผาเนื้อเครื่องดินจากแหล่งเตาพื้นเมือง เศษภาชนะดินเผาประเภทเนื้อแกร่ง จากแหล่งเตาศรีสัชชนาลัย บ้านบางปูนและเตาแม่น้ำน้อย โดยพบเครื่องถ้วย จากประเทศจีน สมัยราชวงศ์ซิงเพียง 1 ชิ้น
8	180-200	บริเวณ ONW QSW เป็นดินเหนียวสีคล้ำมีจุดประสีเหลือง-แดง ต่อเนื่องมาจากดินสมมุติที่ 7 ส่วน ONE QSE เป็นชั้นทรายและมีความชื้นสูง	พบเศษภาชนะดินเผาเนื้อเครื่องดินจากแหล่งเตาพื้นเมืองและเตาแม่น้ำน้อย เศษภาชนะดินเผาประเภทเนื้อแกร่ง จากแหล่งเตาสุโขทัย-ศรีสัชชนาลัย บ้านบางปูนและเตาแม่น้ำน้อย พบเครื่องถ้วย จากประเทศจีน สมัยราชวงศ์ซิงเพียง 1 ชิ้น
9	200-220	บริเวณ ONW QSW เป็นดินเหนียวมีจุดประสีแดงหนาแน่น ส่วน ONE QSE กลายเป็นชั้นดินเหนียวสีคล้ำและมีความชื้นสูง(ภาพที่ 32)	พบชิ้นส่วนกระเบื้องมุงหลังคาแบบแบน เศษภาชนะดินเผาเนื้อเครื่องดินจากแหล่งเตาพื้นเมือง เศษภาชนะดินเผาประเภทเนื้อแกร่ง จากแหล่งเตาสุโขทัย-ศรีสัชชนาลัยและเตาบ้านบางปูน และพบเศษภาชนะดินเผาเนื้อเครื่องถ้วยจากประเทศจีน สมัยราชวงศ์หมิง 1 ชิ้น

ชั้นดิน สมมุติ	ระดับ (CM.DT.)	ลักษณะดิน	โบราณวัตถุที่พบ
10	220-240	บริเวณ QNW QSW เป็นดินเหนียวมีจุดประสีแดงหนาแน่น ส่วน QNE QSE กลายเป็นชั้นดินเหนียวสีคล้ำและมีความชื้นสูง	พบชิ้นส่วนกระเบื้องมุงหลังคาแบบแบน และพบเศษภาชนะดินเผาเนื้อเครื่องดินจากแหล่งเตาพื้นเมืองเพียงประเภทเดียว
11	240-260	บริเวณ QNW เป็นดินเหนียวมีจุดประสีแดงหนาแน่น ส่วน QSW QNE QSE เป็นชั้นดินเหนียวสีคล้ำต่อเนื่องมาจากชั้นดินสมมุติที่ 10 และเป็นระดับน้ำใต้ดินที่ไหลออกมา	โบราณวัตถุส่วนมากพบจาก QSW QNE QSE โดยพบเศษกระเบื้องมุงหลังคาแบบแบน กระเบื้องมุงหลังคาดินเผาชนิดกาบกล้วย ซึ่งมีทั้งแบบตัวผู้และตัวเมีย ชิ้นส่วนฐานโคมไฟดินเผา และเศษกันขวดแก้วสีเขียว เศษภาชนะดินเผาเนื้อเครื่องดินจากแหล่งเตาพื้นเมือง และจากแหล่งเตาแม่น้ำน้อย เศษภาชนะดินเผาประเภทเนื้อแกร่ง จากแหล่งเตาบ้านบางปูนและเตาแม่น้ำน้อย โดยพบเศษภาชนะดินเผาเนื้อเครื่องถ้วย จากประเทศจีน สมัยราชวงศ์ชิงและจากแหล่งเตาในประเทศเวียดนามอย่างละ 1 ชิ้น
12	260-280	บริเวณ QNW เป็นดินเหนียวมีจุดประสีเหลือง-แดงเข้ม หนาแน่น ส่วน QSW QNE QSE เป็นชั้นดินเหนียวสีคล้ำต่อเนื่องมาจากชั้นดินสมมุติที่ 11 และมีน้ำใต้ดินไหลออกมาตลอดเวลา(ภาพที่ 33)	โบราณวัตถุส่วนมากพบจาก QSW QNE QSE เป็นชิ้นส่วนฐานและปากของเตาเชิงกรานดินเผา เศษกระเบื้องมุงหลังคาแบบแบน กระเบื้องมุงหลังคาดินเผาชนิดกาบกล้วย แบบตัวเมีย เศษภาชนะดินเผาเนื้อเครื่องดินจากแหล่งเตาพื้นเมือง เศษภาชนะดินเผาประเภทเนื้อแกร่งจากแหล่งเตาบ้านบางปูนและเตาแม่น้ำน้อย โดยไม่พบเศษภาชนะดินเผาเนื้อเครื่องถ้วย

ชั้นดิน สมมุติ	ระดับ (CM.DT.)	ลักษณะดิน	โบราณวัตถุที่พบ
13	280-300	บริเวณ ONW เป็นดินเหนียวมีจุด ประสีเหลือง-แดงเข้ม หนาแน่น ส่วน OSW ONE OSE เป็นชั้นดิน เหนียวสีคล้ำต่อเนื่องมาจากชั้นดิน สมมุติที่ 12 และมีน้ำใต้ดินไหล ออกมาตลอดเวลา	เศษกระเบื้องมุงหลังคาแบบแบน เศษ ภาชนะดินเผาเนื้อเครื่องดิน(คนโทหรือ คนโท)จากแหล่งเตาพื้นเมือง เศษ ภาชนะดินเผาประเภทเนื้อแกร่ง จาก แหล่งเตาบ้านบางปูนและพบเศษภาชนะ ดินเผาเนื้อเครื่องถ้วย จากประเทศจีน สมัยราชวงศ์ซิงและจากแหล่งเตาใน ประเทศเวียดนาม
14	300-320	ลักษณะดินเหมือนกับชั้นที่ผ่านมา คือบริเวณ ONW เป็นดินเหนียวมี จุดประสีเหลือง-แดงเข้ม หนาแน่น ส่วน OSW ONE OSE เป็นชั้นดิน เหนียวสีคล้ำต่อเนื่องมาจากชั้นดิน สมมุติที่ 13 และมีน้ำใต้ดินไหล ออกมาตลอดเวลา	โบราณวัตถุส่วนมากพบจาก OSW ONE OSE เป็นชิ้นส่วนของเตาเชิงกราน ดินเผา เศษกระเบื้องมุงหลังคาแบบแบน เศษภาชนะดินเผาเนื้อเครื่องดินจาก แหล่งเตาพื้นเมือง เศษภาชนะดินเผา ประเภทเนื้อแกร่งจากแหล่งเตาแม่น้ำ น้อย โดยพบเศษภาชนะดินเผาเนื้อ เครื่องถ้วยจากแหล่งเตาในประเทศจีน สมัยราชวงศ์หมิง
15	320-340	ลักษณะดินกลายเป็นดินเลนและมี น้ำใต้ดินไหลออกมาตลอดเวลาเป็น อุปสรรคในการขุดค้นอย่างมาก	ไม่พบโบราณวัตถุ

4.1 ชั้นดินธรรมชาติ

ชั้นดินธรรมชาติที่ I เป็นชั้นดินบนสุดมีระดับความลึกประมาณ 40-70 CM.DT. ลักษณะชั้น
ดินร่วน มีเศษวัสดุ เศษปูนซีเมนต์ และหินที่ใช้ก่อสร้างสมัยใหม่ รวมทั้งเศษแก้วของแกลบข้าว ปะปนในชั้น
ดิน มีรากไม้พวงชะอม ซึ่งมีการปลุกขึ้นบริเวณนี้อย่างหนาแน่น

ค่าสีดิน แห้ง 10 YR 5/1 gray

ค่าสีดิน เปียก 10 YR 3/1 very dark gray

ชั้นดินธรรมชาติที่ I A เป็นชั้นดินร่วนซุยบริเวณ QNE และ QNW ซึ่งถูกขุดเป็นหลุมสุขาของทาง เรือนจำ มีระดับความลึกประมาณ 115 เซนติเมตร

ค่าสีดิน แห้ง 10 YR 6/3 pale brown

ค่าสีดิน เปียก 10 YR 4/3 dark brown

ชั้นดินธรรมชาติที่ I B เป็นชั้นดินแทรก เป็นดินเหนียวสีเหลือง พบบริเวณ QNW และ QSW มีความลึกตั้งแต่ 70-90 CM.DT

ค่าสีดิน แห้ง 10 YR 6/8 brownish yellow

ค่าสีดิน เปียก 10 YR 5/8 yellowish brown

ชั้นดินธรรมชาติที่ II เป็นชั้นดินเหนียวถม มีระดับความลึกตั้งแต่ 75-110 CM.DT. บริเวณกึ่ง กลางหลุมพบว่ามีการรบกวนโดยขุดเป็นหลุมฝังกลบซีเมนต์เก่า พบเศษอิฐหักกากากปูน และโบราณวัตถุ ประเภทเศษภาชนะดินเผา และเศษกระเบื้องมุงหลังคาแบบเกล็ดเต่า

ค่าสีดิน แห้ง 10 YR 5/4 yellowish brown

ค่าสีดิน เปียก 10 YR 4/4 dark yellowish brown

ชั้นดินธรรมชาติที่ II A เป็นชั้นดินแทรกเป็นดินร่วนผสมดินเหนียวซึ่งอยู่บริเวณระหว่าง QNE และ QSE เป็นกลุ่มของเศษกากากปูนที่ใช้ก่อสร้างกำแพงวัดด้านทิศตะวันตก?

ค่าสีดิน แห้ง 10 YR 5/1 gray

ค่าสีดิน เปียก 10 YR 3/2 very dark grayish brown

ชั้นดินธรรมชาติที่ II B เป็นชั้นดินเหนียวสีเหลืองที่แทรกอยู่ในชั้นดินที่ II ไม่พบโบราณวัตถุในชั้น ดินนี้ พบบริเวณ QNW เพียงด้านเดียว

ค่าสีดิน แห้ง 10 YR 5/1 gray

ค่าสีดิน เปียก 10 YR 3/4 dark yellowish brown

ชั้นดินธรรมชาติที่ III เป็นชั้นดินเหนียวถมลักษณะคล้ายดินจากท้องนา มีความลึกตั้งแต่ 120-180 CM.DT. พบโบราณวัตถุน้อยมากในชั้นดินนี้

ค่าสีดิน แห้ง 10 YR 6/3 pale brown

ค่าสีดิน เปียก 10 YR 4/2 dark grayish brown

ชั้นดินธรรมชาติที่ III A เป็นชั้นดินเหนียวถมเช่นเดียวกับชั้นดินธรรมชาติที่ III เพียงแต่มีจุด ประสีแดง (OXIDE ของแร่เหล็ก) ปะปนในชั้นดินเป็นจำนวนมากแสดงถึงเป็นชั้นดินที่มีน้ำท่วมถึงของบริเวณ QNW และ QSW เพียงอย่างเดียวมีความลึกตั้งแต่ 180-350 CM.DT.

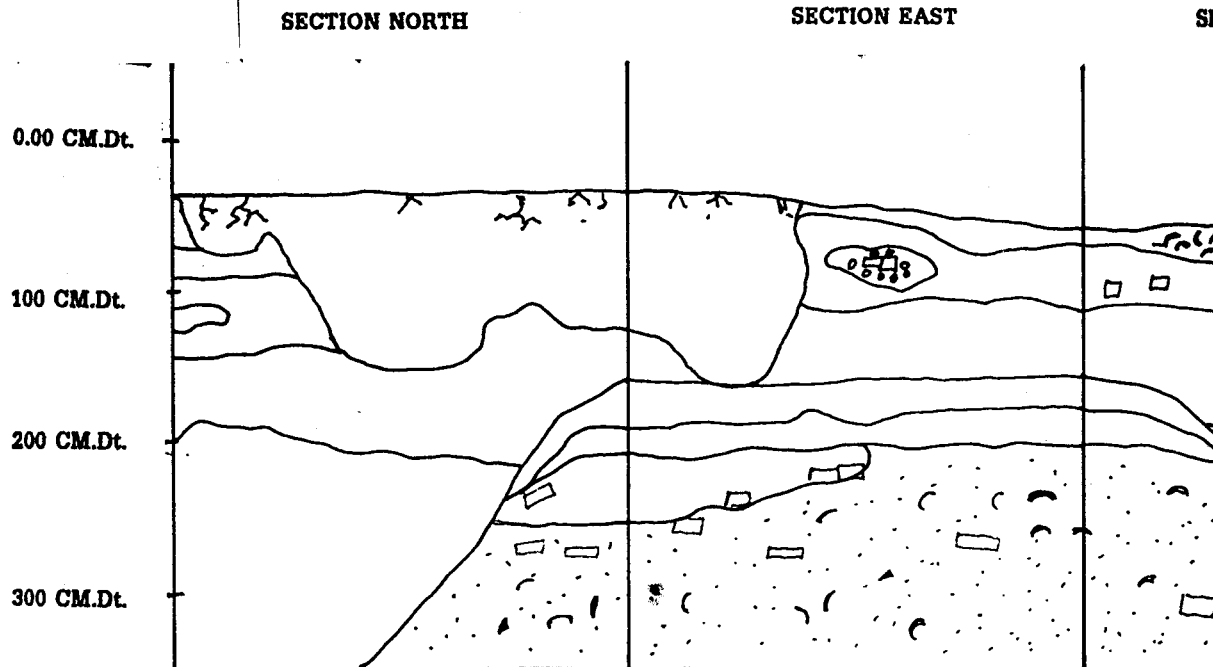
ค่าสีดิน แห้ง 10 YR 4/2 dark grayish brown

ค่าสีดิน เปียก 10 YR 3/2 very dark grayish brown

ชั้นดินธรรมชาติที่ III B เป็นชั้นดินเหนียวถมเช่นเดียวกับชั้นดินธรรมชาติที่ III และ IIIA เพียงแต่ ในชั้นดินนี้มีจุดประสีเหลือง (OXIDE ของกำมะถัน) ปะปนในชั้นดินอย่างหนาแน่น พบบริเวณ QSW เพียง อย่างเดียว มีความลึกตั้งแต่ 250-300 CM.DT.

ผังชั้นดิน หลุมขุดค้นทางโบราณคดี

วัดขมื่น ตำบลหัวรอ อำเภอพระนครศรีอยุธยา

☐ รากไม้

☐ เศษปูน

☐ เศษภาชนะดินเผา

☐ ถ่าน

☐ เศษอิฐ

ชั้นดินธรรมชาติที่ I เป็นชั้นดินบนสุดมีระดับความลึกประมาณ 40-70 CM.DT. ลักษณะชั้นดินร่วน มีเศษวัสดุ เศษปูนที่
ดินที่ใช้ก่อสร้างสมัยใหม่ รวมทั้งเศษแก้วของภาชนะแก้ว ปะปนในชั้นดิน มีรากไม้พวกชะอม ซึ่งมีการปลูกขึ้นบริเวณนี้อย่างหนาแน่น
ค่าสีดินแห้ง 10 YR 5/1 gray ค่าสีดิน เปียก 10 YR 3/1 very dark gray

ชั้นดินธรรมชาติที่ I A เป็นชั้นดินร่วนหยาบบริเวณ QNE และ QNW ซึ่งถูกขุดเป็นหลุมสุขาของทางเรือนจำ มีระดับความลึก
115 เซนติเมตร
ค่าสีดินแห้ง 10 YR 6/3 pale brown ค่าสีดิน เปียก 10 YR 4/3 dark brown

ชั้นดินธรรมชาติที่ I B เป็นชั้นดินแทรก เป็นดินเหนียวสีเหลือง พบบริเวณ QNW และ QSW มีความลึกตั้งแต่ 70-
CM.DT.
ค่าสีดินแห้ง 10 YR 6/8 brownish yellow ค่าสีดิน เปียก 10 YR 5/8 yellowish brown

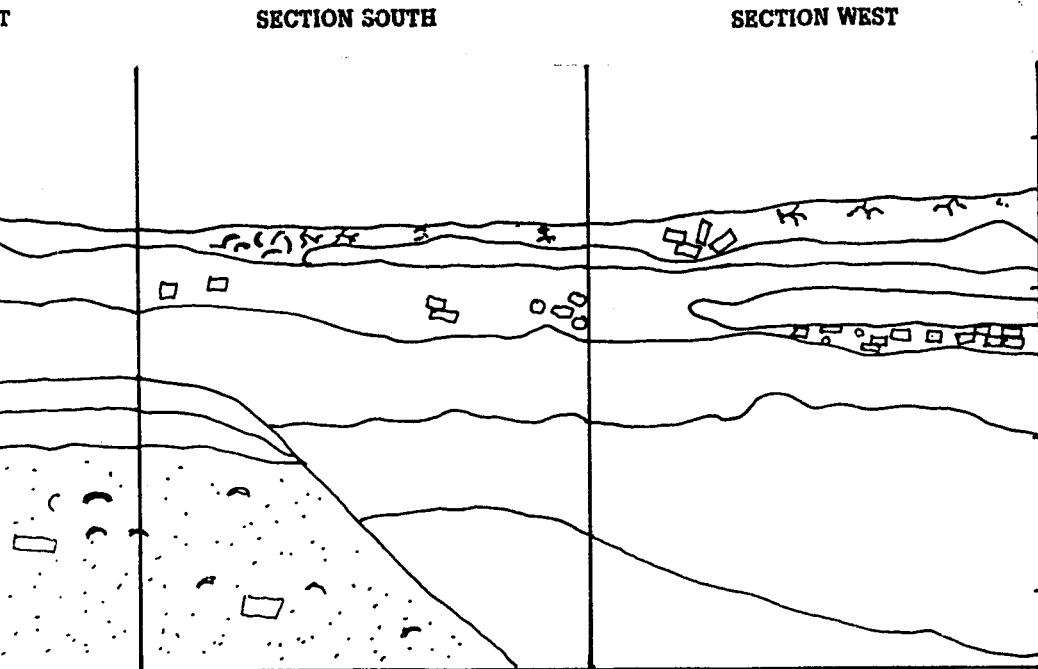
ชั้นดินธรรมชาติที่ II เป็นชั้นดินเหนียวถม มีระดับความลึกตั้งแต่ 75-110 CM.DT. บริเวณกึ่งกลางหลุมพบว่ามีการทับ
เป็นหลุมฝังกลบซีเมนต์เก่า พบเศษอิฐหักกากปูน และโบราณวัตถุประเภทเศษภาชนะดินเผา และเศษกระเบื้องมุงหลังคาแบบ
ค่าสีดินแห้ง 10 YR 5/4 yellowish brown ค่าสีดิน เปียก 10 YR 4/4 dark yellowish brown

ชั้นดินธรรมชาติที่ II A เป็นชั้นดินแทรกเป็นดินร่วนผสมดินเหนียวซึ่งอยู่บริเวณระหว่าง QNE และ QSE เป็นกลุ่มของ
ใช้ก่อสร้างกำแพงวัดด้านทิศตะวันตก?
ค่าสีดินแห้ง 10 YR 5/1 gray ค่าสีดิน เปียก 10 YR 3/2 very dark grayish brown

ชั้นดินธรรมชาติที่ II B เป็นชั้นดินเหนียวสีเหลืองที่แทรกอยู่ในชั้นดินที่ II ไม่พบโบราณวัตถุในชั้นดินนี้ พบบริเวณ QNW
เดียว
ค่าสีดินแห้ง 10 YR 5/1 gray ค่าสีดิน เปียก 10 YR 3/4 dark yellowish brown

ดิน หลุมขุดค้นทางโบราณคดี TP.I

อ อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ลักษณะชั้นดินร่วน มีเศษวัสดุ เศษปูนซีเมนต์ และ
 ม ซึ่งมีการปลุกขึ้นบริเวณนี้อย่างหนาแน่น

gray
 ลุ่มสาขาของทางเรือนจำ มีระดับความลึกประมาณ

k brown
 V และ QSW มีความลึกตั้งแต่ 70-90

yellowish brown
 T. บริเวณกึ่งกลางหลุมพบว่าการรบกวนโดยชุด
 แฉ และเศษกระเบื้องมุงหลังคาแบบเกล็ดเต่า

dark yellowish brown
 หว่าง QNE และ QSE เป็นกลุ่มของเศษภาชนะที่

grayish brown
 ราววัดดูในชั้นดินนี้ พบบริเวณ QNW เพียงด้าน

ish brown

ชั้นดินธรรมชาติที่ III เป็นชั้นดินเหนียวอมลักษณะคล้ายดินจากท้องนา มีความลึกตั้งแต่ 120-180 CM.DT. พบโบราณวัตถุน้อย
 ในชั้นดินนี้

ค่าสีดิน แห่ง 10 YR 6/3 pale brown ค่าสีดิน เปียก 10 YR 4/2 dark grayish brown

ชั้นดินธรรมชาติที่ III A เป็นชั้นดินเหนียวอมเช่นเดียวกับชั้นดินธรรมชาติที่ III เพียงแต่มีจุดประสีแดง (OXIDE ของแร่เหล็ก) ปะ
 ในชั้นดินเป็นจำนวนมากแสดงถึงเป็นชั้นดินที่มีน้ำท่วมถึงของบริเวณ QNW และ QSW เพียงอย่างเดียวมีความลึกตั้งแต่ 180-
 CM.DT.

ค่าสีดิน แห่ง 10 YR 4/2 dark grayish brown ค่าสีดิน เปียก 10 YR 3/2 very dark grayish brown

ชั้นดินธรรมชาติที่ III B เป็นชั้นดินเหนียวอมเช่นเดียวกับชั้นดินธรรมชาติที่ III และ IIIA เพียงแต่ในชั้นดินนี้มีจุดประสีเ
 (OXIDE ของกำมะถัน) ปะปนในชั้นดินอย่างหนาแน่น พบบริเวณ QSW เพียงอย่างเดียว มีความลึกตั้งแต่ 250-300 CM.DT.

ค่าสีดิน แห่ง 10 YR 5/2 grayish brown ค่าสีดิน เปียก 10 YR 4/1 dark gray

ชั้นดินธรรมชาติที่ IV เป็นชั้นทรายแม่น้ำพบบริเวณ QNE และ QSE มีความลึกของชั้นดิน ตั้งแต่ 160-175 CM.DT.

ค่าสีดิน แห่ง 10 YR 6/3 pale brown ค่าสีดิน เปียก 10 YR 4/3 brown

ชั้นดินธรรมชาติที่ V เป็นชั้นดินเหนียว มีความลึกตั้งแต่ 175-200 CM.DT. พบบริเวณ QNE และ QSE

ค่าสีดิน แห่ง 10 YR 5/6 yellowish brown ค่าสีดิน เปียก 10 YR 4/6 dark yellowish brown

ชั้นดินธรรมชาติที่ VI เป็นชั้นดินเลนตะกอนของคลองมหาไชย โดยพบโบราณวัตถุพวกเศษภาชนะดินเผา เศษกระเบื้องมุงหลังคา
 แบนเป็นจำนวนมากในชั้นดินนี้ มีความลึกตั้งแต่ 200-350 CM.DT. พบบริเวณ QNE และ QSE

ค่าสีดิน แห่ง 10 YR 5/1 gray ค่าสีดิน เปียก 10 YR 3/1 very dark gray

ชั้นดินธรรมชาติที่ VI A เป็นชั้นดินแทรกในชั้นดินธรรมชาติที่ VI พบเศษอิฐหักภาชนะเป็นจำนวนมากในชั้นดินนี้ พบบริเวณ QNE

ค่าสีดิน แห่ง 10 YR 6/4 light yellowish brown ค่าสีดิน เปียก 10 YR 4/4 dark yellowish brown

ค่าสีดิน แห้ง 10 YR 5/2 grayish brown

ค่าสีดิน เปียก 10 YR 4/1 dark gray

ชั้นดินธรรมชาติที่ IV เป็นชั้นทรายแม่น้ำพบบริเวณ ONE และ QSE มีความลึกของชั้นดิน ตั้งแต่ 160-175 CM.DT.

ค่าสีดิน แห้ง 10 YR 6/3 pale brown

ค่าสีดิน เปียก 10 YR 4/3 brown

ชั้นดินธรรมชาติที่ V เป็นชั้นดินเหนียว มีความลึกตั้งแต่ 175-200 CM.DT. พบบริเวณ ONE และ QSE

ค่าสีดิน แห้ง 10 YR 5/6 yellowish brown

ค่าสีดิน เปียก 10 YR 4/6 dark yellowish brown

ชั้นดินธรรมชาติที่ VI เป็นชั้นดินเลนตะกอนของคลองมหาไชย โดยพบโบราณวัตถุพวกเศษภาชนะดินเผา เศษกระเบื้องมุงหลังคาแบบแบนเป็นจำนวนมากในชั้นดินนี้ มีความลึกตั้งแต่ 200-350 CM.DT. พบบริเวณ ONE และ QSE

ค่าสีดิน แห้ง 10 YR 5/1 gray

ค่าสีดิน เปียก 10 YR 3/1 very dark gray

ชั้นดินธรรมชาติที่ VI A เป็นชั้นดินแทรกในชั้นดินธรรมชาติที่ VI พบเศษอิฐหักกากากปูนเป็นจำนวนมากในชั้นดินนี้ พบบริเวณ ONE

ค่าสีดิน แห้ง 10 YR 6/4 light yellowish brown

ค่าสีดิน เปียก 10 YR 4/4 dark yellowish brown

4.2 ชั้นดินวัฒนธรรม

ชั้นดินวัฒนธรรม คือ ชั้นดินที่มีกิจกรรมของมนุษย์เข้ามาเกี่ยวข้อง ซึ่งพื้นที่บริเวณที่ทำการขุดหลุมขุดค้น TP.I เป็นพื้นที่อยู่บริเวณริมคลองมหาไชย จากการศึกษาสามารถแบ่งชั้นดินวัฒนธรรม ได้ดังนี้(ภาพที่ 34-37,ผังชั้นดินหลุมขุดค้น TP.I)

ชั้นดินวัฒนธรรมที่ I คือ ชั้นดินธรรมชาติที่ VI ซึ่งพบเพียงผนังชั้นดินด้านทิศตะวันออก เดิมคือพื้นที่อยู่ริมคลองมหาไชยด้านหน้าวัดขมิ้น โบราณวัตถุที่พบ คือ เศษภาชนะดินเผาประเภทต่างๆ กระเบื้องมุงหลังคาแบบกากกล้วยและแบบแบน รวมทั้งเตาเชิงกราน จากโบราณวัตถุที่พบเหล่านี้ทำให้พอจะสันนิษฐานว่าถูกทับถมโดยธรรมชาติ เป็นสิ่งของเครื่องใช้ในชีวิตประจำวันของชุมชนที่อาศัยอยู่ติดกับโบราณสถานวัดขมิ้น

ชั้นดินวัฒนธรรมที่ 1 น่าจะมีอายุร่วมสมัยกับโบราณสถานวัดขมิ้นสมัยอยุธยา (ก่อนถูกบูรณะใหม่ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว สมัยรัตนโกสินทร์) คือ มีอายุราวสมัยอยุธยาตอนกลาง-ปลาย หรือพุทธศตวรรษที่ 20-21

ชั้นดินวัฒนธรรมที่ II คือ ชั้นดินธรรมชาติที่ IV และ V ซึ่งเป็นชั้นดินถมเพื่อเตรียมการบูรณะโบราณสถานวัดขม้นในสมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นการเตรียมพื้นที่โดยใช้ทรายแม่น้ำและดินเหนียวอัดแน่น จากนั้นจึงบูรณะสร้างแนวกำแพงวัดขึ้นมาใหม่รวมทั้งเจดีย์ประธานด้วย

เทคนิคการก่อสร้างการเตรียมพื้นที่โดยการใช้ทรายแม่น้ำและดินเหนียวอัดแน่นเป็นที่นิยมมากในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ดังจะเห็นได้จากการขุดตรวจชั้นดินติดกับฐานเจดีย์วัดขุนแสน⁷

ดังนั้นชั้นดินวัฒนธรรมที่ II จึงน่าจะมีอายุราว พ.ศ. 2504 ซึ่งเป็นปีที่มีการบูรณะพระราชวังจันทร์เกษม วัดเสนาสนาราม และวัดขุนแสน ตามที่มีเอกสารทางประวัติศาสตร์ระบุไว้

ชั้นดินวัฒนธรรมที่ III ตรงกับชั้นดินธรรมชาติที่ II , III , III A และ III B ซึ่งเป็นชั้นดินถมทั้งหมด โดยชั้นดินธรรมชาติที่ III , IIIA และ IIIB เป็นการถมคลองมหาไชยเพื่อขยายพื้นที่เตรียมการสร้างแนวกำแพงเรือนจำ เป็นการเตรียมโครงสร้างจึงใช้ดินเหนียวมาอัดให้แน่น จากนั้นจึงสร้างฐานรากแนวกำแพงเรือนจำขึ้นมา ส่วนชั้นดินธรรมชาติที่ II ลักษณะคล้ายดินร่วนผสมเศษอิฐหักกากปูนเป็นการถมปรับระดับพื้นที่ภายในเรือนจำ เพื่อการใช้งานเป็นการถมปรับหลังจากมีการสร้างฐานรากแนวกำแพงแล้วเสร็จ ซึ่งเป็นกิจกรรมในสมัยเดียวกัน

การสร้างแนวกำแพงเรือนจำตรงบริเวณที่ทำการขุดค้นน่าจะเป็นการกระทำในสมัยหลังซึ่งไม่ทราบปีที่แน่ชัด เพราะเป็นส่วนที่ขยายมาจากแนวกำแพงเรือนจำเดิม โดยแนวกำแพงเรือนจำเดิมสมัยรัชกาลที่ 5 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์จะมาถึงสุดตรงบริเวณป้อมยามด้านทิศตะวันตกเฉียงใต้หรือติดกับแนวกำแพงวัดขม้นด้านทิศเหนือ ผิดกับสภาพปัจจุบันที่แนวกำแพงเรือนจำได้ขยายเข้ามาครอบคลุมอาณาเขตของโบราณสถานวัดขม้นเกือบทั้งวัด

ชั้นดินวัฒนธรรมที่ IV หรือชั้นดินปัจจุบัน เป็นชั้นดินธรรมชาติที่ 1 ซึ่งเป็นชั้นดินบนสุดที่มีการทับถมตามธรรมชาติ และบางส่วนถูกรบกวนใช้สร้างเป็นแนวรางระบายน้ำของทางเรือนจำ

4.3 โบราณวัตถุแบ่งตามชั้นดินวัฒนธรรม

ชั้นดินวัฒนธรรมของหลุมขุดค้น TPI โบราณสถานวัดขม้นมีทั้งหมด 4 ชั้น เป็นชั้นดินสมัยอยุธยา 1 ชั้น และชั้นดินสมัยรัตนโกสินทร์-ปัจจุบัน อีก 3 ชั้น โบราณวัตถุที่พบมีรายละเอียดตามแต่ละชั้นดินดังต่อไปนี้

⁷ ท่างุ่นสวนจำกัดสุรศักดิ์ก่อสร้าง, รายงานการขุดแต่งและบูรณะเสริมความมั่นคงเจดีย์วัดขุนแสน ปีงบประมาณ 2537, หน้า 24 (อัดสำเนา).

4.3.1 ชั้นดินวัฒนธรรมที่ 1

เป็นชั้นดินวัฒนธรรมสมัยอยุธยา ร่วมสมัยกับการสร้างโบราณสถานวัดขมิ้น อยู่ในชั้นดินธรรมชาติที่ VI หรืออยู่ในระยะความลึกตั้งแต่ 200-350 CM.DT. โบราณวัตถุที่พบ คือ

โบราณวัตถุที่เป็นส่วนประกอบทางสถาปัตยกรรม

พบเพียง 2 ชนิด คือ กระจเบื้องมุงหลังคาดินเผาชนิดกาบกล้วย ซึ่งมีทั้งแบบตัวผู้และตัวเมีย ซึ่งกระจเบื้องชนิดนี้ จากการขุดแต่งได้พบเป็นปริมาณมากบริเวณตำแหน่งที่ตั้งของพระวิหาร จึงเป็นไปได้ว่าชิ้นส่วนกระจเบื้องมุงหลังคาจากการขุดค้นหลุมขุดค้นดังกล่าว คือ กระจเบื้องที่ใช้มุงหลังคาพระวิหารที่ถูกขนย้ายมาทิ้ง แต่ในอีกกรณีหนึ่ง คือ ถูกนำมาจากที่อื่น โดยกระแสน้ำพัดพามาหรือถูกนำมาทิ้ง เพราะกระจเบื้องชนิดนี้มีการผลิตและใช้งานกันอย่างแพร่หลายในสมัยอยุธยา

ส่วนกระจเบื้องมุงหลังคาอีกชนิดหนึ่ง คือ แบบแบน (ภาพที่ 72)แต่ยังไม่ทราบแน่ชัดว่าเป็นแบบเกล็ดเต่า แบบเกล็ดปลา หรือปลายตัดตรง เพราะพบเพียงชิ้นส่วนที่ไม่สามารถระบุรูปทรงได้ กระจเบื้องชนิดนี้ไม่พบจากการขุดแต่งโบราณสถานวัดขมิ้น สันนิษฐานว่าน่าจะถูกนำมาจากพื้นที่อื่นๆ ไม่ได้ถูกกระแสน้ำพัดพามา

ภาชนะดินเผาภายในประเทศ

เศษภาชนะดินเผาเนื้อเครื่องดินจากแหล่งเตาพื้นเมือง รูปทรงหม้อทะนุ โดยมีทั้งแบบเรียบและแบบมีลายประทับ ลวดลายที่พบ คือ ลวดลายเส้นขนาน ลายเชือกทาบ ลายเส้นคู่ขนานคั่นด้วยเส้นสลับฟันปลา ลายเส้นขนานภายในกรอบสามเหลี่ยม ลายก้างปลา(ภาพที่ 70) ฯลฯ นอกจากนี้ยังพบเศษภาชนะดินเผา รูปทรงอ่าง โอง คณิต หรือคณโฑ ซึ่งภาชนะดินเผาเหล่านี้เป็นสิ่งของเครื่องใช้ในชีวิตประจำวันของผู้คนในสมัยอยุธยาตั้งแต่ตอนต้น-ตอนปลาย ถึงแม้ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นก็ยังมีการใช้ภาชนะดินเผาแบบดังกล่าวอย่างต่อเนื่อง

นอกจากนี้ยังพบชิ้นส่วนเตาเชิงกวานที่ใช้ในการหุงต้มร่วมกับหม้อทะนุ ซึ่งเป็นสิ่งของที่อยู่คู่กันในวัฒนธรรมสมัยอยุธยา

ภาชนะดินเผาจากแหล่งเตาแม่น้ำน้อย พบเป็นจำนวนน้อย ส่วนมากเป็นรูปทรงไห เเผาแบบเนื้อแกร่ง (STONE WARE) บางชิ้นมีร่องรอยการเคลือบสีน้ำตาลด้านนอก ภาชนะดินเผาจากแหล่งเตาแม่น้ำน้อย (พุทธศตวรรษที่ 22-23) พบว่ามีการใช้กันอย่างแพร่หลายและเป็นสินค้าส่งออกที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งของสมัยกรุงศรีอยุธยา

ภาชนะดินเผาจากแหล่งเตาบ้านบางปูน จากการขุดค้นหลุม TP.I พบเพียงรูปทรงไห (ภาพที่ 69) และครก เเผาแบบเนื้อแกร่ง เตาบ้านบางปูนตั้งอยู่ที่ ตำบลพิหารแดง อำเภอเมือง จังหวัดสุพรรณบุรี อายุการผลิตอยู่ในช่วงระหว่างพุทธศตวรรษที่ 18-21 ซึ่งในสมัยอยุธยามีการใช้ภาชนะดินเผาจากแหล่งเตาบ้านบางปูนกันอย่างแพร่หลาย เช่นเดียวกับจากแหล่งเตาแม่น้ำน้อย

ภาชนะดินเผาจากแหล่งเตาต่างประเทศ

โดยพบเครื่องถ้วย (PORCE LAIN) จากประเทศจีน ซึ่งเป็นทรงสาม ถ้วย กระปุก ซึ่งจะเขียนลายสีครามได้เคลือบ โดยจะพบเพียง 2 สมัย คือ สมัยราชวงศ์หมิง มีอายุราวพุทธศตวรรษที่ 20-21 เพราะสมัยราชวงศ์ชิงอายุราวพุทธศตวรรษที่ 22-24

และมีการพบเศษภาชนะดินเผาทรงสาม และกระปุก จากแหล่งเตาในประเทศเวียดนาม(ภาพที่ 71) ส่วนใหญ่ตั้งอยู่ในเขตจังหวัดัทญั๋ว โทฮา บัตตริง หรือเดิมคือดินแดนที่เรียกว่า อันนัม มาก่อน รวมทั้งภาคใต้ก็มีแหล่งผลิตเครื่องถ้วยของชนชาติจาม ซึ่งเรียกรวมกันว่า เครื่องถ้วยเวียดนาม ที่หมายถึงแหล่งผลิตทั้ง 2 พื้นที่ ในประเทศไทยมักพบเครื่องถ้วยเวียดนามตามแหล่งโบราณคดีที่มีอายุระหว่างพุทธศตวรรษที่ 19-22 เช่นที่ จังหวัดตาก สุโขทัย เชียงใหม่ สงขลา และพระนครศรีอยุธยา เป็นต้น โดยมักพบร่วมกับเครื่องถ้วยจีนเสมอ แต่มีปริมาณน้อยกว่า ชิ้นส่วนที่พบมีรูปทรงคล้ายกับกระปุกและชามของสมัยราชวงศ์หมิงของจีน แต่สีและเนื้อดินจะมีลักษณะที่แตกต่างกัน ในการขุดค้นครั้งนี้พบเพียง 2 ชิ้น

4.3.2 ชั้นดินวัฒนธรรมที่ II

เป็นชั้นดินวัฒนธรรมสมัยรัตนโกสินทร์ช่วงรัชกาลที่ 4 ที่มีการบูรณะปฏิสังขรณ์โบราณสถานวัดขมื่น พร้อมกับการบูรณะพระราชวังจันทร์เกษม วัดเสนาสนาราม และวัดขุนแสน ซึ่งเป็นโบราณสถานที่ตั้งอยู่ใกล้เคียงกัน

เป็นชั้นดินทรายและดินเหนียวมีความลึกระหว่าง 160-200 CM.DT. เป็นการถมปรับเพื่อเตรียมพื้นที่บูรณะปฏิสังขรณ์โบราณสถานวัดขมื่น โบราณวัตถุที่พบในชั้นดินวัฒนธรรมนี้ น่าจะถูกนำมาจากที่อื่นๆ พร้อมกับดินถม ไม่ใช่เป็นการทับถมตามธรรมชาติ จากการขุดค้นพบเพียงเศษภาชนะดินเผาจากแหล่งเตาต่างๆ ดังนี้

- แหล่งเตาพื้นเมือง เป็นประเภทเนื้อดินธรรมดา (EARTHEN WARE) ภาชนะดินเผารูปทรงหม้อทะนุ ฝา แจกัน ? และเตาเชิงกราน

- แหล่งเตาบ้านบางปูน เป็นประเภทเนื้อแกร่ง (STONE WARE) รูปไหเท้าช้าง และครก

- แหล่งเตาแม่น้ำน้อย เป็นประเภทเนื้อแกร่ง รูปทรงไห และประเภทเนื้อดินธรรมดาทรงอ่าง

- แหล่งเตาสุโขทัย-ศรีสัชกาลย์ เป็นประเภทเนื้อแกร่ง รูปทรงกระปุก ถ้วย และชาม มีลวดลายเขียนสีดำได้เคลือบและเคลือบเขียวเซลาดอน

- แหล่งเตาจากประเทศจีน เป็นประเภทเนื้อเครื่องถ้วย (PORCE LAIN) รูปทรงถ้วยและชาม เขียนครามสีได้เคลือบ สมัยราชวงศ์ชิง (พุทธศตวรรษที่ 22-24)

จากการวิเคราะห์โบราณวัตถุในชั้นดินวัฒนธรรมที่ II จะเห็นได้ว่าเป็นโบราณวัตถุในสมัยอยุธยาเกือบทั้งหมด แสดงให้เห็นว่าในสมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ได้มีการขนย้ายดินจากพื้นที่ใกล้เคียงมาถมปรับพื้นที่โดยดินดังกล่าวอยู่ในชั้นดินวัฒนธรรมสมัยอยุธยา

4.3.3 ชั้นดินวัฒนธรรมที่ III

เป็นวัฒนธรรมสมัยรัตนโกสินทร์ ช่วงหลังรัชกาลที่ 5 ซึ่งเป็นชั้นดินถมเพื่อปรับสภาพคลองมหาไชย และพื้นที่โดยรอบโบราณสถานวัดขมื่น เพื่อเตรียมการก่อสร้างแนวกำแพงเรือนจำที่เห็นในปัจจุบัน แต่ไม่สามารถระบุระยะเวลาที่แน่ชัด เพราะไม่มีเอกสารบันทึกไว้

โบราณวัตถุที่พบจากชั้นดินวัฒนธรรมที่ III จะเหมือนกับโบราณวัตถุที่พบจากชั้นดินวัฒนธรรมที่ I และ II ซึ่งเป็นโบราณวัตถุในสมัยอยุธยาเหมือนกัน แสดงให้เห็นว่ามีการนำเอาดินจากชั้นดินวัฒนธรรมอยุธยา มาถมปรับพื้นที่จึงทำให้พบโบราณวัตถุสมัยอยุธยาในชั้นดินดังกล่าว

4.4 สรุป

การขุดค้นหลุม TPI ของโบราณสถานวัดขมื่น สามารถแบ่งเป็นชั้นดินธรรมชาติได้ทั้งหมด 6 ชั้น และแบ่งเป็นชั้นดินวัฒนธรรมทั้งหมด 3 ชั้น โดยเป็นวัฒนธรรมสมัยอยุธยา 1 ชั้น และเป็นวัฒนธรรมสมัยรัตนโกสินทร์ 2 ชั้น

ผลจากการขุดค้นทำให้ทราบว่าแนวคลองมหาไชยเดิมมีความกว้างกว่าสมัยปัจจุบัน แนวคลองเดิมอยู่ห่างจากแนวกำแพงเรือนจำประมาณ 6 เมตร ซึ่งสามารถสังเกตเห็นได้อย่างชัดเจนจากผนังชั้นดินด้านทิศเหนือและทิศใต้ แนวคลองดังกล่าวเชื่อว่าเป็นส่วนหนึ่งของแม่น้ำลพบุรีที่เปลี่ยนทางเดินมานานแล้ว จนเกิดเป็นเกาะเล็ก ๆ ขึ้นในระหว่างแม่น้ำลพบุรีที่จะมาเชื่อมต่อกับลำคู่อื่นหรือแม่น้ำป่าสักบริเวณหน้าวัดปราสาท (ชั้นดินวัฒนธรรมที่ I) แล้วถูกขุดลอกใหม่ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ เมื่อคราวบูรณะปฏิสังขรณ์วัดเสนาสนารามให้เป็นวัดประจำพระราชวังจันทรถษม โดยขุดลอกคลองมหาไชยให้เป็นเส้นทางคมนาคมที่สะดวกในการจะเดินทางไปสู่วัดเสนาสนาราม

การบูรณะปฏิสังขรณ์พระราชวังจันทรถษมในครั้งนั้น เชื่อว่าน่าจะมีการบูรณะปฏิสังขรณ์โบราณสถานวัดขมื่นไปพร้อมๆ กัน โดยการเตรียมพื้นที่ก่อสร้าง ได้ใช้ทรายละเอียดและดินเหนียวปรับพื้นที่ (ชั้นดินวัฒนธรรมที่ II) จากนั้นจึงบูรณะหรือสร้างแนวกำแพงวัดด้านทิศตะวันตกขึ้นมาใหม่ และในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ได้มีการพระราชทานพื้นที่โรงซ่อม และโรงช่างให้เป็นที่คุมขังนักโทษหรือเรือนจำในปัจจุบัน แต่พื้นที่เรือนจำเดิมไม่ได้ครอบคลุมพื้นที่โดยรอบโบราณสถานวัดขมื่น ต่อมาในสมัยหลังจึงมีการขยายเรือนจำขยายแนวกำแพงเรือนจำออกมาด้านทิศใต้จนครอบคลุมพื้นที่โบราณสถานวัดขมื่น

ในการขุดค้นแสดงให้เห็นถึงชั้นดินถม ซึ่งเป็นดินเหนียวนำมาถมริมตลิ่งแนวคลองมหาไชย เพื่อขยายพื้นที่ของเรือนจำ (ชั้นดินวัฒนธรรมที่ III) และสร้างขยายแนวกำแพงเรือนจำทางด้านทิศใต้ และทิศตะวันออก ตะวันตก บางส่วนขึ้นมา ทำให้ครอบคลุมพื้นที่โบราณสถานวัดขมื่นเกือบทั้งหมด โดยแนวกำแพงวัดด้านทิศตะวันตกเฉียงใต้ถูกแนวกำแพงเรือนจำสร้างทับอยู่ การถมปรับพื้นที่ในครั้งนั้นจึงทำให้โบราณสถานวัดขมื่นเหลือเพียงเจดีย์ประธาน ซึ่งเชื่อว่าจะได้รับการสร้างขึ้นใหม่ในสมัยรัชกาลที่ 4 ส่วนแนวกำแพงวัด

และโบราณสถานต่างๆ ได้ถูกถมปรับจนหมด เพื่อใช้พื้นที่ดังกล่าวเพื่อประโยชน์ของทางเรือนจำ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เป็นโรงครัว โรงเก็บเชื้อเพลิง โรงฝึกงาน และเรือนพยาบาล ดังเช่นที่เห็นจากสภาพก่อนการขุดแต่งโบราณสถานวัดขมิ้น

ทะเบียนโบราณวัตถุ

งานชุดค้นทางโบราณคดีหลุม TP.I วัดขมิ้น

ตำบลหัวรอ อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ลำดับ	ระดับ CM.DT.	ชื่อโบราณวัตถุ	รายละเอียด	จำนวน (ชิ้น)	ขนาด (เซนติเมตร)				วัสดุ	อายุ
					กว้าง	ยาว/สูง	หนา	หนัก(กรัม)		
1/001	60-80	กระเบื้อง ฝังมุง หลังคาดินเผา แบบเกล็ดเต่า	กระเบื้องมุงหลังคาที่ส่วนบนทำเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า เล็กๆไว้เกี่ยวไม้ระแนง ถ้าเป็นตัวเมียจะมีรอยหยักทั้งสอง ด้านตัวผู้ไม่มีรอยหยัก ส่วนปลายจะตัดเป็นรูปสาม เหลี่ยมเหมือนกัน นอกจากนี้บางชิ้นมีร่องรอยการปักปูน ทับ	46	ประมาณ 9	ประมาณ 18	0.5	1 แผ่น /250	ดินเผา Earthen ware	อยุธยา
2/001	60-80	กระเบื้อง ฝังมุง หลังคาแบบกาบ กล้วย	เป็นชิ้นส่วนของกระเบื้องตัวเมียและตัวผู้ ถ้าสภาพ สมบูรณ์จะมีลักษณะ ตัวเมีย- ลักษณะแบนกว้าง ยกขอบ 2 ข้างตามยาว ทำ ขอเกี่ยวไม้ ระแนงเป็นรูปสี่เหลี่ยมเล็กๆ ไว้ใต้ แผ่นกระเบื้องตอนบน ตัวผู้- ลักษณะเหมือนกระเบื้องกาบกล้วยตัวเมีย มีขอ เกี่ยวคล้ายวงช้างใต้แผ่นกระเบื้อง	2	-	-	-	ตัวเมีย 70 g. ตัวผู้ 130 g.	ดินเผา Earthen ware	อยุธยา
3/001	60-80	ลูกกรงดินเผา เคลือบ	เป็นชิ้นส่วนของลูกกรงแบบจีนเคลือบสีน้ำตาล	2	-	-	-	60	ดินเผา Stone ware	รัตนโกสินทร์ ตอนต้น

ทะเบียนโบราณวัตถุ
งานชุดค้นทางโบราณคดีหลุม TP.I วัดขมื่น
ตำบลหัวรอ อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ลำดับ	ระดับ CM.DT.	ชื่อโบราณวัตถุ	รายละเอียด	จำนวน (ชิ้น)	ขนาด (เซนติเมตร)				วัสดุ	อายุ
					กว้าง	ยาว/สูง	หนา	หนัก(กรัม)		
4/001	60-80	ตุ๊กตา? เคลือบ	ชิ้นส่วนตุ๊กตามีการปั้นแปะแล้วเคลือบ	1	-	-	-	35	ดินเผา Poreclain	-
1/002	80-100	กระเบื้องหลังคา เกล็ดเต่า	มีทั้งตัวผู้และตัวเมีย กระเบื้องมุงหลังคาที่ส่วนบนทำเป็น ปุมรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าเล็กๆไว้เกี่ยวไม้ระแนง ถ้าเป็นตัว เมียจะมีรอยหยักทั้งสองด้านตัวผู้ไม่มีรอยหยัก ส่วน ปลายจะตัดเป็นรูปสามเหลี่ยมเหมือนกัน นอกจากนี้บาง ชิ้นมีร่องรอยการโบกปูนทับ	11	-	-	-	725	ดินเผา Earthen ware	-
1/003	100-120	กระเบื้องเชิง ชาย	เป็นชิ้นส่วนของฐานกระเบื้องเชิงชายแบบแบน ซึ่งน่าจะ เป็นลายเทพพนม	1	8	7	4	145	ดินเผา Earthen ware	
2/003	100-120	ลูกกรงดินเผา เคลือบ	เป็นชิ้นส่วนของลูกกรงแบบสี่เหลี่ยมของจีน	3	-	-	-	600	ดินเผา Stone ware	
3/003	100-120	กระเบื้องมุง หลังคาแบบกาบ กล้วย	เป็นชิ้นส่วนของกระเบื้องตัวเมียและตัวผู้ ถ้าสภาพ สมบูรณ์จะมีลักษณะ ตัวเมีย- ลักษณะแบนกว้าง ยกขอบ 2 ข้างตามยาว ทำ	ตัวเมีย 1 ตัวผู้ 1	-	-	-	70 65	ดินเผา Earthen ware	

ทะเบียนโบราณวัตถุ
งานขุดค้นทางโบราณคดีหลุม TP.I วัดขมิ้น
ตำบลหัวรอ อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ลำดับ	ระดับ CM.DT.	ชื่อโบราณวัตถุ	รายละเอียด	จำนวน (ชิ้น)	ขนาด (เซนติเมตร)				วัสดุ	อายุ
					กว้าง	ยาว/สูง	หนา	หนัก(กรัม)		
3/003 (ต่อ)			ขอเกี้ยวไม้ ระแนงเป็น นรูปลี เหลี่ยมเล็ก ๆ ไขว้ได้ แผ่นกระเบื้องตอนบน ตัวผู้- ลักษณะเหมือนกระเบื้องก้ามปูตัวเมีย มีขอ เกี่ยวคล้ายวงช้างใต้แผ่นกระเบื้อง							
4/003	100-120	กระเบื้องมุง หลังคาแบบ เกล็ดเต่า	เป็นชิ้นส่วนลำตัวของกระเบื้องเกล็ดเต่า กระเบื้องมุง หลังคาที่ส่วนบนทำเป็นนรูปลีเหลี่ยมผืนผ้าเล็ก ๆ ไขว้เกี่ยว ไม้ระแนง ถ้าเป็นตัวเมียจะมีรอยหยักทั้งสองด้านตัวผู้ไม่มี รอยหยัก ส่วนปลายจะตัดเป็นรูปสามเหลี่ยมเหมือนกัน	1	-	-	-	110	ดินเผา Earthen ware	
1/004	120-140	กระเบื้องปูพื้น	เป็นชิ้นส่วนของกระเบื้องปูพื้นสี่เหลี่ยมจัตุรัสขนาด ประมาณ 0.30X 0.30 เมตร	2	-	-	19	985	ดินเผา Earthen ware	
2/004	120-140	เตาเชิงกราน	เป็นชิ้นส่วนด้านวางถ่านและฟืน?	4	-	-	-	1610	ดินเผา Earthen ware	

ทะเบียนโบราณวัตถุ
งานชุดค้นทางโบราณคดีหลุม TP.I วัดขมิ้น
ตำบลห้วยรอ อำเภอบางขันศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ลำดับ	ระดับ CM.DT.	ชื่อโบราณวัตถุ	รายละเอียด	จำนวน (ชิ้น)	ขนาด (เซนติเมตร)				วัสดุ	อายุ
					กว้าง	ยาว/สูง	หนา	หนัก(กรัม)		
3/4	120-140	อิฐประทับตัวอักษร	เป็นอิฐใหม่มีการประทับตัวอักษรตัว อ.ย. ในแถวบน และ ท. ในแถวล่าง	1	9	13	4	570	ดินเผา Earthen ware	ปัจจุบัน
1/005	140-160	ชิ้นส่วนกระเบื้องเชิงชาย	เป็นส่วนฐานของกระเบื้องเชิงชายแบบแบน	1	6.3	5.5	1.4	50	ดินเผา Earthen ware	-
1/006	160-180	ชิ้นส่วนกระเบื้องมุงหลังคาแบบกาบกล้วย	เป็นแผ่นตัวเมีย ลักษณะแบนกว้าง ยกขอบ 2 ข้างตามยาว ทำขอเกี่ยวไม้ระแนงเป็นรูปสี่เหลี่ยมเล็กๆ ไขว้ได้ แผ่นกระเบื้องตอนบน							
1/008	200-220	ชิ้นส่วนกระเบื้องมุงหลังคาแบบแบน	เป็นชิ้นส่วนกระเบื้องมุงหลังคาดินเผาแบบแบน แต่ยังไม่ทราบแน่ชัดว่าเป็นเกล็ดเต่า เกล็ดปลา หรือปลายตัดตรง	6	-	-	-	295	ดินเผา Earthen ware	
1/009	220-240	ชิ้นส่วนกระเบื้องมุงหลังคาแบบแบน	เป็นชิ้นส่วนกระเบื้องมุงหลังคาดินเผาแบบแบน แต่ยังไม่ทราบแน่ชัดว่าเป็นเกล็ดเต่า เกล็ดปลา หรือปลายตัดตรง	5	-	-	-	210	ดินเผา Earthen ware	

ทะเบียนโบราณวัตถุ
งานชุดค้นทางโบราณคดีหลุม TP.I วัดขมิ้น
ตำบลหัวรอ อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ลำดับ	ระดับ CM.DT.	ชื่อโบราณวัตถุ	รายละเอียด	จำนวน (ชิ้น)	ขนาด (เซนติเมตร)				วัสดุ	อายุ
					กว้าง	ยาว/สูง	หนา	หนัก(กรัม)		
1/010	240-260	ชิ้นส่วนกระเบื้อง มุงหลังคาแบบ แบน	เป็นกระเบื้องดินเผา มุงหลังคาแบบแบนที่ ด้านบนของกระเบื้อง พบเป็นมุมฉาก เพื่อใช้ เกี่ยวไม้ระแนง ตัว เมียกับตัวผู้มีลักษณะ เหมือนกัน แต่ตัวผู้มี ขนาดสั้นกว่า	10	9.7	ประมาณ 20	1	675	ดินเผา Earthen ware	
2/010	240-260	ชิ้นส่วนโคมไฟ ดินเผา	เป็นส่วนฐานของโคมไฟ ดินเผา ภายในมีร่องรอย เขม่าควันไฟ	1	9.5	5	-	210	ดินเผา Earthen ware	อยุธยา
3/010	240-260	ชิ้นส่วนกระเบื้อง มุงหลังคาแบบ กาบกล้วย	เป็นชิ้นส่วนกระเบื้อง มุงหลังคาแบบดินเผา แบบกาบกล้วย ส่วน มากเป็นตัวเมีย	6	-	-	-	290	ดินเผา Earthen ware	
4/010	240-260	เศษแก้ว	อาจเป็นส่วนของก้นขวด มีสีเขียว	1	-	-	-	20	แก้ว	
5/010	240-260	ชิ้นส่วนเตา เชิงกราน	เป็นส่วนปลายหรือวงของ เตาเชิงกรานลักษณะคล้าย วงช้าง	1	6.5	11	3	90	ดินเผา Earthen ware	
1/011	260-280	ชิ้นส่วนเตา เชิงกราน	เป็นชิ้นส่วนฐานและปาก ของเตาเชิงกรานดินเผา	4	-	-	-	505	ดินเผา Earthen ware	

ทะเบียนโบราณวัตถุ
งานชุดค้นทางโบราณคดีหลุม TP.I วัดขมื่น
ตำบลหัวรอ อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ลำดับ	ระดับ CM.DT.	ชื่อโบราณวัตถุ	รายละเอียด	จำนวน (ชิ้น)	ขนาด (เซนติเมตร)				วัสดุ	อายุ
					กว้าง	ยาว/สูง	หนา	หนัก(กรัม)		
2/011	260-280	ชิ้นส่วนกระเบื้อง มุงหลังคาดินเผา แบบแบน	เป็นกระเบื้องดินเผา มุงหลังคาแบบแบนที่ ด้านบนของกระเบื้อง พับเป็นมุมฉาก เพื่อใช้ เกี่ยวไม้ระแนง ตัว เมียกับตัวผู้ มีลักษณะเหมือนกัน แต่ตัวผู้ มีขนาดสั้นกว่า	17	-	-	-	930	ดินเผา Earthen ware	
3/011	260-280	ชิ้นส่วนกระเบื้อง มุงหลังคาดินเผา กาบกล้วย	เป็นชิ้นส่วนกระเบื้อง มุงหลังคาดินเผา กาบกล้วยแบบตัว เมีย	3	-	-	-	170	ดินเผา Earthen ware	
1/012	280-300	ชิ้นส่วนกระเบื้อง มุงหลังคาดินเผา แบบแบน	เป็นกระเบื้องดินเผา มุงหลังคาแบบแบนที่ ด้านบนของกระเบื้อง พับเป็นมุมฉาก เพื่อใช้ เกี่ยวไม้ระแนง ตัว เมียกับตัวผู้ มีลักษณะเหมือนกัน แต่ตัวผู้ มีขนาดสั้นกว่า	3	-	-	-	240	ดินเผา Earthen ware	
1/013	300-320	ชิ้นส่วนกระเบื้อง มุงหลังคาดินเผา แบบแบน	เป็นกระเบื้องดินเผา มุงหลังคาแบบแบนที่ ด้านบนของกระเบื้อง พับเป็นมุมฉาก เพื่อใช้ เกี่ยวไม้ระแนง ตัว เมียกับตัวผู้ มีลักษณะเหมือนกัน แต่ตัวผู้ มีขนาดสั้นกว่า	7	-	-	-	810	ดินเผา Earthen ware	
2/013	300-320	ชิ้นส่วนเตา เชิงกราน	เป็นชิ้นส่วนปากเตา เชิงกรานดินเผา	1	-	-	-	140	ดินเผา Earthen ware	

ตารางการศึกษาเศษภาชนะดินเผาเนื้อดิน (EARTHEN WARE)

งานขุดค้นโบราณคดี หลุม TP.I วัดขมื่น

ตำบลหัวรอ อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

เลขที่ถุ่ /วันที่	ระดับ CM.DT.	ส่วนของภาชนะ									การขึ้นรูป		รูปทรง	สี/เนื้อ	เทคนิคการตกแต่ง/ลวดลาย	จำนวน (ชิ้น)	น้ำหนัก (กรัม)	เส้นผ่า ศูนย์กลาง (CM.)	แหล่งผลิต
		ปาก		ไหล่		ลำตัว		ก้น		ฝา	มือ	ปั้น							
		โค้งเข้า	โค้งออก	เรียบ	ลาย	เรียบ	ลาย	มีเชิง	ไม่มีเชิง										
001 23 ธ.ค.44	60-80	/									/	-	สีส้ม 6/8 reddish yellow	R12	1	50	35	เตาแม่น้ำน้อย	
									/		/	กระปุก	สีส้ม 6/8 reddish yellow	-	1	40		เตาแม่น้ำน้อย	
									/		/	โอ่ง/อ่าง	สีส้ม 6/8 reddish yellow	-	1	105		เตาแม่น้ำน้อย	
							/				/	หม้อทะน่น	สีส้ม 6/8 reddish yellow	กดประทับลายเส้นขนาน ในแนวตั้งสลับกับแนวนอน B11	1	15		พื้นเมือง	
002	80-100	/									/	-	สีส้ม 6/8 reddish yellow	R3	1	60		พื้นเมือง	
			/								/	อ่าง	สีส้มแดง	R11	1	90		เตาแม่น้ำน้อย	
									/		/	ครก	สีส้ม 6/8 reddish yellow		1	220		พื้นเมือง	
										/	/	ฝา	น้ำตาล		1	40	17	พื้นเมือง	
003	100-120		/								/	ครก	สีส้ม 6/8 reddish yellow	R12	4	130	14	เตาแม่น้ำน้อย	
		/									/	อ่าง?	สีส้ม 6/8 reddish yellow	กดประทับลายเส้นขนาน R13	1	80	19	-	
		/								/		เตาเชิงกราน	สีส้ม 6/8 reddish yellow	-	1	120		พื้นเมือง	
							/				/	หม้อทะน่น	สีส้ม 6/8 reddish yellow	กดประทับลายพื้นพลาสติก เส้นขนาน B7	1	95		พื้นเมือง	

ตารางการศึกษาเศษภาชนะดินเผาเนื้อเครื่องดิน (EARTHEN WARE)

งานขุดค้นทางโบราณคดีวัดขมื่น หลุม TP.I

ตำบลหัวรอ อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

เลขที่ขุด / ชั้นที่	GRID หลุมที่พบ	ส่วนของภาชนะ									การขึ้นรูป		รูปทรง	สี / เนื้อ	เทคนิคการตกแต่ง/ลวดลาย	จำนวน (ชิ้น)	น้ำหนัก (กรัม)	เส้นผ่า ศูนย์กลาง	แหล่งผลิต
		ปาก		ไหล่		ลำตัว		ก้น		ฝา	มือ	ปั้น							
		โค้งเข้า	โค้งออก	เรียบ	ลาย	เรียบ	ลาย	มีเชิง	ไม่มีเชิง										
003	100-120			/							/	-	ส้ม	-	1	60		พื้นเมือง	
						/					/	หม้อทะนง	ส้ม	-	3	65		พื้นเมือง	
							/				/	หม้อทะนง	ส้ม	กตประทับลาย B13	1	30		พื้นเมือง	
							/				/	หม้อทะนง	ส้ม	กตประทับลาย B6	1	20		พื้นเมือง	
							/				/	หม้อทะนง	ส้ม	กตประทับลายเชือกทาบ B4	1	20		พื้นเมือง	
							/				/	หม้อทะนง	ส้ม	กตประทับลายตารางสี่เหลี่ยม ขนมเปียกปูน B12	1	25		พื้นเมือง	
004	120-140		/								/	หม้อทะนง	ส้ม	R1	1	30	13	พื้นเมือง	
							/				/	หม้อทะนง	ส้ม	กตประทับลายลูกคลื่นสลับ พื้นปลา B1	1	25		พื้นเมือง	
				/							/	กระปุก	ส้ม	-	1	55		แม่น้ำน้อย	

ตารางการศึกษาเศษภาชนะดินเผาเนื้อเครื่องดิน (EARTHEN WARE)

งานขุดค้นทางโบราณคดีวัดขมิ้น หลุม TP.I

ตำบลหัวรอ อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

เลขที่ขุด /วันที่	GRID หลุมที่พบ	ส่วนของภาชนะ									การขึ้นรูป		รูปทรง	สี / เนื้อ	เทคนิคการตกแต่ง/ลวดลาย	จำนวน (ชิ้น)	น้ำหนัก (กรัม)	เส้นผ่า ศูนย์กลาง	แหล่งผลิต
		ปาก		ไหล่		ลำตัว		ก้น		ฝา	มือ	แป้น							
		โค้งเข้า	โค้งออก	เรียบ	ลาย	เรียบ	ลาย	มีเชิง	ไม่มีเชิง										
005	140-160	/	/			/					/		กระปุก	สีส้ม	-	4	170	13	เตาแม่ข่ายน้อย
			/								/		หม้อทะนน	สีส้ม	R10	2	55		พื้นเมือง
			/								/		หม้อทะนน	สีส้ม	R1	1	40		พื้นเมือง
		/									/		-	สีส้ม	R9	1	15		พื้นเมือง
											/		หม้อทะนน	สีส้ม	กดประทับลาย B6	1	60		พื้นเมือง
											/		หม้อทะนน	สีส้ม	กดประทับลายสลักพื้นปลา B10	1	10		พื้นเมือง
											/		หม้อทะนน	สีส้ม	กดประทับลายเส้นขนาน B3	1	10		พื้นเมือง
006	160-180					/					/		หม้อทะนน	สีส้ม,เทา	กดประทับลายเส้นขนาน B3	4	40		พื้นเมือง
											/		หม้อทะนน	สีส้ม,น้ำตาล	-	2	45		พื้นเมือง
								/			/		-	สีส้ม	-	1	45		พื้นเมือง

ตารางการศึกษาเศษภาชนะดินเผาเนื้อเครื่องดิน (EARTHEN WARE)

งานขุดค้นทางโบราณคดีวัดขมิ้น หลุม TP.I

ตำบลหัวรอ อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

เลขที่ขุด /วันที่	GRID หลุมที่พบ	ส่วนของภาชนะ								ฝา	การขึ้นรูป		รูปทรง	สี / เนื้อ	เทคนิคการตกแต่ง/ลวดลาย	จำนวน (ชิ้น)	น้ำหนัก (กรัม)	เส้นผ่า ศูนย์กลาง	แหล่งผลิต
		ปาก		ไหล่		ลำตัว		ก้น			มือ	แป้น							
		โค้งเข้า	โค้งออก	เรียบ	ลาย	เรียบ	ลาย	มีเชิง	ไม่มีเชิง										
007	180-200		/								/	หม้อทะนน	ลึ้ม	R1	3	35	7	เตาพื้นเมือง	
			/								/	อ่างหรือไห	ลึ้ม	R2	1	55	13.5	เตาแม่น้ำน้อย	
					/						/	หม้อทะนน	ลึ้ม	กตประทับลายสลัฟพื้นปลาคัน ด้วยเส้นคู่ขนาน B1	1	30		เตาพื้นเมือง	
						/					/	หม้อทะนน	เทา	กตประทับลายลายสลัฟพื้น ปลาคันด้วยลายลูกคลื่น B2	1	15		เตาพื้นเมือง	
						/					/	หม้อทะนน	ลึ้ม	กตประทับลายเส้นขนาน B3	1	10		เตาพื้นเมือง	
				/							/	-	ลึ้ม	-	1	20		เตาพื้นเมือง	
008	200-220					/					/	หม้อทะนน	ลึ้ม	ลายเชือกทาบ B4	1	60	เมือง	เตาพื้นเมือง	
						/					/	หม้อทะนน	ลึ้ม	ลายเส้นสลัฟพื้นปลาคันด้วย เส้นคู่ขนาน B5	1	35		เตาพื้นเมือง	
									/	/		หม้อทะนน	ลึ้ม	ลายเส้นขนาน B3	1	5		เตาพื้นเมือง	
						/						หม้อทะนน	น้ำตาล	ลายเชือกทาบ B4	1	5		เตาพื้นเมือง	

ตารางการศึกษาเศษภาชนะดินเผาเนื้อเครื่องดิน (EARTHEN WARE)

งานขุดค้นทางโบราณคดีวัดขมิ้น หลุม TP.I

ตำบลหัวรอ อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

เลขที่ dug /วันที่	GRID หลุมที่พบ	ส่วนของภาชนะ								ฝา	การขึ้นรูป		รูปทรง	สี / เนื้อ	เทคนิคการตกแต่ง/ลวดลาย	จำนวน (ชิ้น)	น้ำหนัก (กรัม)	เส้นผ่า ศูนย์กลาง	แหล่งผลิต	
		ปาก		ไหล่		ลำตัว		ก้น			มือ	แป้น								
		โค้งเข้า	โค้งออก	เรียบ	ลาย	เรียบ	ลาย	มีเชิง	ไม่มีเชิง											
008 (ต่อ)	200-220					/					/		หม้อทะนน	สีม	-	1	65		พื้นเมือง	
						/					/		-	เทา	-	1	95		พื้นเมือง	
009	220-240		/								/		หม้อทะนน	สีม	R1	3	30	14	พื้นเมือง	
							/				/		หม้อทะนน	น้ำตาล	กดประทับลาย B6	1	15		พื้นเมือง	
010	240-260		/		/						/		โอง	สีม	กดประทับลายสลับพื้นปลาคัน ด้วยเส้นคู่ขนาน B7 , R3	1	310	33	พื้นเมือง	
			/								/		หม้อทะนน	สีม	R1	1	30	15	พื้นเมือง	
		/					/				/		-	น้ำตาล	R4	1	70		พื้นเมือง	
							/					/		หม้อทะนน	สีม	ลายสลับเลื่อน	3	95		พื้นเมือง
					/					/		-	สีม	-	1	20		เตาแม่น้ำน้อย		
011	260-280	/									/		-	สีม	R5	1	65	23	เตาพื้นเมือง	
			/								/		อ่าง	เทา	R2	1	70	27	เตาพื้นเมือง	
											/	/		-	สีม	-	2	25		เตาพื้นเมือง
											/	/		-	น้ำตาล	ฝาจุกคล้ายรูปดอกบัวบาน	1	20		เตาพื้นเมือง

ตารางการศึกษาเศษภาชนะดินเผาเนื้อเครื่องดิน (EARTHEN WARE)

งานขุดค้นทางโบราณคดีวัดขมื่น หลุม TP.I

ตำบลหัวรอ อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

เลขที่จุด /วันที่	GRID หลุมที่พบ	ส่วนของภาชนะ								ฝา	การขึ้นรูป		รูปทรง	สี / เนื้อ	เทคนิคการตกแต่ง/ลวดลาย	จำนวน (ชิ้น)	น้ำหนัก (กรัม)	เส้นผ่า ศูนย์กลาง (CM.)X	แหล่งผลิต
		ปาก		ไหล่		ลำตัว		ก้น			มือ	แป้น							
		โค้งเข้า	โค้งออก	เรียบ	ลาย	เรียบ	ลาย	มีเชิง	ไม่มีเชิง										
011 (ต่อ)	260-280		/								/	หม้อทะนน	ส้ม	R1	1	10	11	เตาพื้นเมือง	
					/						/	หม้อทะนน	ส้ม	-	4	105		เตาพื้นเมือง	
						/					/	หม้อทะนน	ส้ม	เส้นขนานภายในสามเหลี่ยม	1	55		เตาพื้นเมือง	
012 27 ธ.ค.44	280-300					/		/			/	คนที	ส้ม	คล้ายกลีบบะเพียง	1	80		เตาพื้นเมือง	
						/					/	หรือคนเฒ่า		-	1	25		เตาพื้นเมือง	
013 28 ธ.ค.44	300-320	/									/	หม้อทะนน	น้ำตาล	R5	1	160	25	เตาพื้นเมือง	
			/								/	หม้อทะนน	ส้ม	R1	2	15	14	เตาพื้นเมือง	
						/					/	หม้อทะนน	ส้ม	กดประทับลายก้างปลา	1	30		เตาพื้นเมือง	
						/					/	หม้อทะนน	น้ำตาล	ลายลบเลือน	1	10		เตาพื้นเมือง	

ตารางการศึกษาเศษภาชนะดินเผาเนื้อเครื่องหิน (STONE WARE)

งานขุดค้นทางโบราณคดีวัดขมื่น หลุม TP.I

ตำบลหัวรอ อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

เลขที่ขุด /วันที่	GRID หลุมที่พบ	ส่วนของภาชนะ								ฝา	การขึ้นรูป		รูปทรง	สี / เนื้อ	เทคนิคการตกแต่ง/ลวดลาย	จำนวน (ชิ้น)	น้ำหนัก (กรัม)	เส้นผ่า ศูนย์กลาง (cm.)	แหล่งผลิต
		ปาก		ไหล่		ลำตัว		ก้น			มี	แป้น							
		โค้ง เข้า	โค้ง ออก	เรียบ	ตา ย	เรียบ	ลาย	มี เชิง	ไม่มี เชิง										
001 23 ธ.ค.44	60-80	/		/		/		/			/	โถ่ง	น้ำ ตาล	เคลือบผิวด้านนอกสีน้ำตาล	16	2125	40	ปัจจุบัน	
						/					/	โถ	น้ำตาล แดง	เคลือบผิวด้านนอกสีน้ำตาล	1	75		ปัจจุบัน	
						/					/	ชาม	เทา	เขียวเซลาดอน	1	20		ศรีสีชนาลัย	
002 24 ธ.ค.44	80-100		/								/	อ่าง	เทา	-	1	65	27	บ้านบางปูน	
								/			/	ชาม	เทา	เคลือบเขียวน้ำตาลแกว	2	100		ศรีสีชนาลัย	
003	100-120					/					/	โถ	เทา	ชุดขีดเป็นเส้นคู่ขนาน	1	210		บ้านบางปูน	
			/								/	-	เทา	กตประทับลายสลับพื้นปลา	1	20	33	บ้านบางปูน	
											/	ครก	เทา	-	1	2050		เตาพื้นเมือง	
004	120-140				/						/	โถ	เทา	กตประทับลายพวงอุบะ	1	35		บ้านบางปูน	
					/						/	-	เทา	เคลือบสีน้ำตาลด้านนอก	1	40		เตาแม่น้ำน้อย	
								/			/	ถ้วย	เทา	เคลือบขาว	1	30		ศรีสีชนาลัย	

ตารางการศึกษาเศษภาชนะดินเผาเนื้อเครื่องหิน (STONE WARE)

งานขุดค้นทางโบราณคดีวัดขม้น หลุม TP.I

ตำบลหัวรอ อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

เลขที่ขุด /วันที่	GRID หลุมที่พบ	ส่วนของภาชนะ								ฝา	การขึ้นรูป		รูปทรง	สี / เนื้อ	เทคนิคการตกแต่ง/ลวดลาย	จำนวน (ชิ้น)	น้ำหนัก (กรัม)	เส้นผ่า ศูนย์กลาง (CM)	แหล่งผลิต
		ปาก		ไหล่		ลำตัว		ก้น			มือ	แฉับ							
		โค้งเข้า	โค้ง ออก	เรียบ	ลาย	เรียบ	ลาย	มีเชิง	ไม่มี เชิง										
005	140-160	/				/					/	ไห กระปุก ชาม	เทา เทา เทา	เคลือบเขียวน้ำตาลงวาว เคลือบขาว	4 1 1	80 10 60	2.7	เตาแม่น้ำน้อย เตาศรีสีชนาลัย เตาศูโขทัย	
006	160180					/					/	ไห ไห ไห ไห ถ้วย	เทา เทา เทา น้ำตาล เทา เทา	- กดประทับลายกระจังสามเหลี่ยม กดประทับลายสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน เคลือบสีน้ำตาลด้านนอก เคลือบเขียวเซลาดอน เขียนสีดำใต้เคลือบ	3 1 1 2 2 1	180 170 30 70 25 10		เตาบ้านบางปูน เตาบ้านบางปูน เตาบ้านบางปูน เตาแม่น้ำน้อย ศรีสีชนาลัย ศรีสีชนาลัย	
007	180-200					/					/	- - - -	เทา เทา น้ำตาล น้ำตาล	- ขูดขีดและประทับลายกลีบบัว หงาย ขูดขีดลายลูกคลื่น	4 1 1 1	310 35 20 30		เตาบ้านบางปูน เตาแม่น้ำน้อย เตาบ้านบางปูน เตาแม่น้ำน้อย	

ตารางการศึกษาเศษภาชนะดินเผาเนื้อเครื่องหิน (STONE WARE)

งานชุดค้นทางโบราณคดีวัดขมื่น หลุม TP.I

ตำบลหัวรอ อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

เลขที่ขุด /วันที่	GRID หลุมที่พบ	ส่วนของภาชนะ								ฝา	การขึ้นรูป		รูปทรง	สี / เนื้อ	เทคนิคการตกแต่ง/ลวดลาย	จำนวน (ชิ้น)	น้ำหนัก (กรัม)	เส้นผ่า ศูนย์กลาง (CM)	แหล่งผลิต
		ปาก		ไหล่		ลำตัว		ก้น			มือ	แม่พิมพ์							
		โค้ง เข้า	โค้ง ออก	เรียบ	ลาย	เรียบ	ลาย	มี เชิง	ไม่มี เชิง										
007	180-200		/								/			เขียนสีดำใต้เคลือบ	1	10	9	เตาสู่โขทัย	
			/			/					/		เทา	เขียวเซลาดอน	1	30		ศรีสัชชนาลัย	
			/								/	ชาม	เทา	เคลือบขาว	1	20	7.5	ศรีสัชชนาลัย	
008	200-220				/						/	ไห	เทา	กตประทับลายพวงอุษะ	1	195		เตาบ้านบางปูน	
					/						/	ไห	เทา	-	3	140		เตาบ้านบางปูน	
					/						/	ไห	เทา	-	1	50		เตาบ้านบางปูน	
					/						/		เทา	เขียนสีดำใต้เคลือบ	1	10		เตาสู่โขทัย	
			/								/	ชาม	เทา	เคลือบเขียว	1	10	19	ศรีสัชชนาลัย	
009	220-240				/						/	ไห	เทา	-	2	110		เตาบ้านบางปูน	

ตารางการศึกษาเศษภาชนะดินเผาเนื้อเครื่องหิน (STONE WARE)

งานชุดค้นทางโบราณคดีวัดขม้น หลุม TP.I

ตำบลหัวรอ อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

เลขที่ขุด /วันที่	GRID หลุมที่พบ	ส่วนของภาชนะ								ฝา	การขึ้นรูป		รูปทรง	สี / เนื้อ	เทคนิคการตกแต่ง/ลวดลาย	จำนวน (ชิ้น)	น้ำหนัก (กรัม)	เส้นผ่า กลาง (CM)	แหล่งผลิต
		ปาก		ไหล่		ลำตัว		ก้น			มือ	แป้น							
		โค้ง เข้า	โค้ง ออก	เรียบ	ลาด	เรียบ	ลาย	มี เชิง	ไม่มี เชิง										
010	240-260					/			/		/	ไห	เทา	-	1	90		เตาแม่น้ำน้อย	
						/			/		/	ไห	น้ำตาล	-	1	170		เตาแม่น้ำน้อย	
						/			/		/	ไห	เทา	-	1	65		เตาบ้านบาง ปูน	
011	260-280					/			/		/	ไห	เทา	-	1	120		เตาบ้านบาง ปูน	
						/			/		/	ไห	น้ำตาล	-	2	160		เตาแม่น้ำน้อย	
012 27 ธ.ค. .44	180-300					/			/		/	ครก	เทา	-	1	350		เตาบ้านบาง ปูน	
013 28 ธ.ค. .44	300-320		/			/			/		/	แจกัน	น้ำตาล	R6	1	40		เตาแม่น้ำน้อย	
						/			/		/	ครก	น้ำตาล	-	1	300		เตาแม่น้ำน้อย	

งานชุดค้นทางโบราณคดี หลุม TP.I วัดขมิ้น

ตำบลหัวรอ อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

เลขที่ถุ/ วันที่	ระดับ	ส่วนของภาชนะ					รูปทรง	เทคนิคการตกแต่ง/ลวดลาย	ขนาด (เซนติเมตร)		จำนวน (ชิ้น)	น้ำหนัก (กรัม)	แหล่งผลิต อายุ
		ปาก	ไหล่	ลำตัว	ก้น	ฝา			หนา	เส้นผ่าศูนย์กลาง			
001 23 ธ.ค.44	60-80	/					ถ้วย	เขียนครามใต้เคลือบ	0.3	11	2	20	ราชวงศ์ชิง พศว.22-24
					/		ถ้วย	เขียนครามใต้เคลือบ	0.5		1	10	ราชวงศ์ชิง พศว.22-24
002 24 ธ.ค.44	80-100	/					ถ้วย	เขียนครามใต้เคลือบ	0.3	21	2	30	ราชวงศ์ชิง พศว.22-24
		/					ถ้วย	เขียนน้ำเงินใต้เคลือบ	0.3	23	2	20	สมัยปัจจุบัน
003 24 ธ.ค.44	100-120	/			/		ถ้วย	เขียนครามใต้เคลือบ	0.2	8	2	10	ราชวงศ์ชิง พศว.22-24
					/		ถ้วย	เขียนครามใต้เคลือบ	0.3		1	10	ราชวงศ์ชิง พศว.22-24
						/	ตลับ	เขียนครามใต้เคลือบ	-	3.2	1	10	ราชวงศ์ชิง พศว.22-24
				/			ถ้วย	เคลือบขาว	0.5		1	15	-
006	160-180			/		ชาม	เขียนครามใต้เคลือบ	1.0		1	55	ราชวงศ์ชิง พศว.22-24	
007	180-200	/				ถ้วย	เขียนสีครามใต้เคลือบ	0.3	7	1	5	ราชวงศ์ชิง พศว.22-24	
008	200-220	/					กระปุก	เขียนลายพันธุ์พฤกษาสีครามใต้เคลือบ	0.5	11	4	85	ราชวงศ์หมิง พศว.20-21
		/					ถ้วย	เคลือบขาว	0.3	7	1	25	-
010	240-260						ชาม	เขียนสีครามใต้เคลือบ	0.7	7	1	215	เวียดนาม
							ชาม	เขียนสีครามใต้เคลือบ	0.5	7	1	140	ราชวงศ์ชิง พศว.22-24
012 27 ธ.ค.44	280-300						ถ้วย	เขียนสีครามใต้เคลือบ	0.3	4.5	2	70	ราชวงศ์ชิง พศว.22-24
							ชาม	เขียนสีครามใต้เคลือบ	0.7	14	1	40	เวียดนาม
013 28 ธ.ค.44	300-320						ชาม	เขียนสีครามใต้เคลือบ	0.5		1	25	ราชวงศ์หมิง พศว.20-21

บทที่ 5

การศึกษาวิเคราะห์เปรียบเทียบ

5.1 ด้านประวัติศาสตร์โบราณคดี

โบราณสถานวัดขม้นไม่ปรากฏหลักฐานการสร้างในเอกสารทางประวัติศาสตร์ แต่ปรากฏชื่อในเหตุการณ์สำคัญสมัยสมเด็จพระมหาธรรมราชาว่า โปรดให้ขามอญซึ่งนำโดยพระยาเกียรติ และพระยาราม (ต่อมามีความสำคัญในฐานะเป็นบุพการีของราชวงศ์จักรี) ที่ติดตามเสด็จสมเด็จพระนเรศวรมหาราชมาจากเมืองแครง ได้มาตั้งถิ่นฐาน ณ ตำบลบ้านขม้น ละแวกวัดขุนแสน⁸ ซึ่งเป็นบริเวณที่ใกล้กับวังจันทร์ของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช พื้นที่ตำบลวัดขม้นน่าจะมาจากชื่อเรียก “วัดขม้น” ซึ่งสันนิษฐานว่าเป็นวัดเก่าแก่สร้างมาตั้งแต่สมัยอยุธยาตอนต้น โดยสร้างบริเวณริมคลองมหาไชย ฝั่งด้านทิศตะวันออก

พื้นที่บริเวณตำแหน่งที่ตั้งของพระราชวังจันทร์เกษมและวัดขม้นเดิมเป็นพื้นที่ชันพระนครอยู่นอกกำแพงเมือง ภายหลังจากสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ โปรดฯ ให้ขยายแนวกำแพงเมืองลงไปจนถึงขอบริมน้ำ แต่ไม่สำเร็จด้วยเวลานั้นกำลังติดพันอยู่กับศึกหงสาวดี และเพิ่งจะมาสำเร็จในแผ่นดินพระมหาธรรมราชา และมีการสร้างวังจันทร์ให้สมเด็จพระนเรศวรมหาราชเมื่อครั้งดำรงพระอิสริยยศเป็นพระยุพราช

อาณาเขตของวังจันทร์ในสมัยอยุธยาปรากฏตามคำให้การชาวกรุงเก่าว่า วังจันทร์มีกำแพง 2 ชั้น เหมือนวังหลวง กำแพงชั้นนอกสูง 7 คอก แนวกำแพงยาวโดยรอบ 24 เส้น มีประตูใหญ่กว้าง 4 คอก 6 ประตู ประตูน้อย 2 ประตู⁹ (มาตราส่วน 1 เส้น เท่ากับ 40 เมตร)

แนวกำแพงวังจันทร์ปรากฏตามคำสันนิษฐานของกรมพระยาดำรงราชานุภาพว่า แนวกำแพงเดิมเข้าใจว่าคงกว้างกว่าที่สร้างในสมัยรัชกาลที่ 4 ด้วยได้เคยพบภาพพระที่นั่งยังมีโคนเสาและบัวปลายเสาหักจมอยู่ในที่ที่เป็นโรงเรียนมหาดล ซึ่งนอกกำแพงวังข้างใต้ กับมีรากอยู่ในบริเวณกำแพงเรือนจำก็หลายแห่ง จึงสันนิษฐานว่า แนวกำแพงวังเดิมด้านทิศเหนือกับด้านตะวันออก คงจะอยู่ราวแนวกำแพงใหม่ ยื่นไปหักมุมเหลี่ยมที่หลังโรงเรียนมหาดล ตรงไปทิศใต้ ไปหักมุมเหลี่ยมราวหลังกำแพงเรือนจำ เข้าบรรจบกำแพงด้านทิศเหนือ ด้านริมคลองคงมีกำแพงสกัดระหว่างกำแพงวังกับกำแพงพระนครทั้งสองข้าง¹⁰

⁸ กรมศิลปากร, พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา (กรุงเทพฯ : อมรรการพิมพ์, 2516), หน้า 230.

⁹ รวมเรื่องของพระยาโบราณราชธานินทร์ พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ นางสาวเพ็ญ เตชะคุปต์, 2541, หน้า 90.

¹⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 91.

เสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ 1 โดยพม่ามักจะข้ามแม่น้ำลพบุรีตรงท่านบรอ¹³ (หรือหัวรอในปัจจุบัน) ซึ่งเป็นจุดที่แม่น้ำลพบุรีมีความแคบที่สุด ง่ายแก่การถมดินหรือหาวิธีข้ามเข้าสู่เกาะเมืองหรือกรุงศรีอยุธยาได้ ดังนั้นเมื่อมีการขยายแนวกำแพงเมืองออกไปถึงลำคู่อื่นๆ และมีการสร้างวังจันทร์ ขึ้นตรงตำแหน่ง ณ ปัจจุบัน แนวกำแพงวังจันทร์ คงครอบคลุมมาถึงพื้นที่โบราณสถานวัดขมิ้น ซึ่งขณะนั้นอาจเหลือเพียงชื่อ "บ้านขมิ้น" ไม่มีอาคารโบราณสถานเหลืออยู่ เพราะตามพงศาวดารสมัยอยุธยาไม่เคยกล่าวถึงวัดขมิ้น เพียงแต่กล่าวถึงบ้านขมิ้นเท่านั้น (แผนที่ 4-5) ดังนั้นการสร้างกำแพงวังจันทร์จึงอาจสร้างติดกับคลองมหาไชยในด้านทิศตะวันตก เพื่อใช้คลองดังกล่าวเป็นปราการป้องกันวังอีกชั้นหนึ่ง ต่อมาคลองมหาไชยถูกขุดลอกใหม่ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ (แผนที่ 2-3) เมื่อคราวบูรณะปฏิสังขรณ์วัดเสนาสนารามให้เป็นวัดประจำพระราชวังจันทร์เกษม โดยขุดลอกในครั้งนั้นอาจมีการรื้อทำลายแนวกำแพงวังจันทร์ออก เพื่อที่จะขยายลำคลองมหาไชยให้เป็นเส้นทางคมนาคมที่สะดวกในการจะเดินทางไปสู่วัดเสนาสนาราม จึงทำให้ไม่พบฐานรากของแนวกำแพงวังจันทร์ดังกล่าว

วัดขมิ้นปรากฏชื่ออีกครั้งในสมัยรัชกาลที่ 4 เมื่อมีการบูรณะโบราณสถานในบริเวณนี้ และต่อมาได้ถูกพระราชทานให้เป็นพื้นที่เรือนจำคุมขังนักโทษในสมัยรัชกาลที่ 5 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ดังเช่นที่เห็นในปัจจุบัน

5.2 รูปทรงสันนิษฐานและการกำหนดอายุ

โบราณสถานวัดขมิ้นภายหลังจากการขุดแต่งได้พบโบราณสถานทั้งหมด 5 องค์ ดังนี้

- เจดีย์ประธาน (หมายเลข 1)
- พระวิหาร (หมายเลข 2)
- เจดีย์ หมายเลข 3
- เจดีย์ราย (หมายเลข 4)
- แนวกำแพงวัดและซุ้มประตู (หมายเลข 5)

โบราณสถานดังกล่าวมีเจดีย์ประธานหมายเลข 1 เท่านั้นที่ยังคงสภาพสมบูรณ์ ส่วนองค์อื่นๆ เหลือเพียงฐานรากซึ่งยากแก่การสันนิษฐานรูปทรงที่สมบูรณ์ได้

5.2.1 เจดีย์ประธาน (หมายเลข 1)

มีสภาพสมบูรณ์เต็มองค์ สันนิษฐานว่าเจดีย์องค์นี้สร้างขึ้นใหม่ในสมัยรัชกาลที่ 4 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ เป็นเจดีย์ทรงระฆังบนฐาน 8 เหลี่ยม โดยชั้นล่างสุดเป็นฐานบัวลูกแก้วอกไก่ 4 เหลี่ยม ซึ่งเป็นอิทธิพลของลักษณะสถาปัตยกรรมของสมัยอยุธยาตอนต้น ดังเช่น เจดีย์วัดหลังคาขาว วัดสุวรรณาวาส วัด

¹³ ท่านบรอ เป็นสิ่งก่อสร้างที่สร้างขึ้นเพื่อชะลอน้ำจากแม่น้ำลพบุรีให้ไหลปลงมาทางคู่อื่นๆ มากเกินไป เพราะจะส่งผลให้แม่น้ำลพบุรี ดินเซินได้ โดยท่านบรอนี้จะมีประโยชน์อีกประการหนึ่ง คือ เป็นสะพานข้ามระหว่างเกาะเมืองไปสู่พื้นที่ภายนอกเกาะเมืองในบริเวณนั้น โดยไม่ต้องใช้เรือข้ามฟากเหมือนกับการข้ามฟากบริเวณอื่นๆ ของเกาะเมือง

แต่ในคำให้การขุนหลวงวัดประดู่ทรงธรรมเอกสารจากหอหลวง ระบุว่า “ภายในพระราชวังจันทร์ บวรนั้นพระอารามแห่งหนึ่ง ชื่อ วัดขุนแสน มีพระอุโบสถ วิหาร กานบูรเรียน และพระมหาธาตุและเจดีย์ถัน พร้อมบริบูรณ์ พระสงฆ์ไม่มีเพราะเป็นวัดในวัง”¹¹

จากสภาพพื้นที่ในปัจจุบันตำแหน่งที่ตั้งของวัดขุนแสนอยู่ห่างจากพระราชวังจันทร์เกษมไปทางทิศ ตะวันตกมาก พร้อมกับมีโบราณสถานวัดขมื่นและลำคลองมหาไชยคั่นกลางอยู่อีกครั้งขนาดความยาวโดยรอบ ของกำแพงวังจันทร์ยาวประมาณ 24 เส้น หรือยาวเพียง 960 เมตร ซึ่งเป็นไปไม่ได้ที่จะครอบคลุมถึงพื้นที่วัด ขุนแสน

จากการสันนิษฐานเชื่อว่าโบราณสถานวัดขมื่นน่าจะมาสร้างมาแต่ตั้งแต่สมัยอยุธยาตอนต้น- ตอนกลาง โดยเป็นวัดขนาดเล็กตั้งอยู่นอกกำแพงเมืองพระนคร เมื่อมีการขยายแนวกำแพงเมืองพระนคร และการสร้างวังจันทร์ในสมัยสมเด็จพระมหาธรรมราชา จึงทำให้วัดขมื่นกลายเป็นวัดในเขตเมืองพระนคร การ สร้างกำแพงวังจันทร์ในปัจจุบันยังไม่ทราบแน่ชัดว่าครอบคลุมพื้นที่วัดขมื่นไว้ด้วยหรือไม่ ในหนังสือตำนานวัง หน้า ของกรมพระยาดำรงราชานุภาพ ระบุว่า “เขตวังหน้าเดิมกว้างกว่าแนวกำแพงเดิมนั้นมาก วัดเสนาสนา ราม และวัดขมื่น วัดนี้อยู่ในเขตวัง เพราะได้พบรากฐานพระราชมณเฑียร บัวหัวเสา บัวโคนเสา และฐานระหัด วิตน้ำ ได้ตามบริเวณที่กล่าวถึงหลายแห่ง”¹² ซึ่งเป็นการตีความของกรมพระยาดำรงราชานุภาพ แต่การขุดแต่ง โบราณสถานวัดขมื่นในครั้งนี้ยังไม่พบแนวกำแพงวังจันทร์ดังกล่าว และยังมีข้อจำกัดเรื่องพื้นที่ทำให้ไม่ สามารถขุดตรวจสอบหาแนวกำแพงวังจันทร์ที่ชัดเจนได้

การสร้างวังจันทร์ส่งผลกระทบต่อวัดขมื่นเป็นอย่างมาก ในหลายๆ ด้าน โดยสันนิษฐานความ เป็นไปได้ของกรณีวัดขมื่น ภายหลังจากสร้างวังมีดังนี้

กรณีที่ 1 วัดขมื่นกลายเป็นวัดประจำวังจันทร์ เป็นวัดที่ไม่มีพระสงฆ์จำพรรษาเหมือนกับวัดขุน แสนและอยู่ภายในกำแพงวังดังเช่นที่คำให้การขุนหลวงหาวัดประดู่ทรงธรรมกล่าวไว้

กรณีที่ 2 วัดขมื่นยังคงเป็นวัดที่มีพระสงฆ์จำพรรษาและเป็นวัดที่อยู่นอกกำแพงวังจันทร์ การ สร้างกำแพงวังมิได้ครอบคลุมถึงพื้นที่วัดขมื่น

ในกรณีที่ 1 มีข้อโต้แย้งว่า กรมพระยาดำรงราชานุภาพได้กล่าวไว้ว่าหนังสือคำให้การขุนหลวงหา วัดประดู่ทรงธรรมยังมีข้อผิดพลาดไปจากความเป็นจริงบางประการ ซึ่งควรได้รับการแก้ไขเนื้อหาบางตอนให้ ถูกต้องตามความเป็นจริง ดังนั้นในกรณีที่ 1 อาจมีความเป็นไปได้น้อยลง นอกจากกรณีทั้ง 2 ข้างต้นแล้ว ยังมีอีกแนวคิดหนึ่ง คือ โบราณสถานวัดขมื่นถูกทิ้งร้างและถูกรื้อทำลาย เหตุจากเกิดศึกสงครามกับพม่าคราว

¹¹ กรมศิลปากร, คำให้การขุนหลวงวัดประดู่ทรงธรรม เอกสารจากหอหลวง (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภา ลาดพร้าว, 2534), หน้า 22.

¹² จาร์ส เกียรติก่อ, พระราชวังและวัดโบราณในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา พร้อมทั้งรูปถ่ายและแผนผัง จัดพิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ นายจาร์ส เกียรติก่อ 31 ธ.ค. 2544, หน้า 18.

จกรม และ วัดพระงาม ฯลฯ ซึ่งต่างก็เป็นเจดีย์ทรงระฆังบนฐานแปดเหลี่ยมทั้งหมด แต่เจดีย์ที่วัดขม้นมีรูปแบบที่พิเศษ คือ ฐาน 8 เหลี่ยมตั้งอยู่บนฐานบัวลูกแก้วอกไก่ 4 เหลี่ยมอีกชั้นหนึ่ง นอกจากนี้เจดีย์องค์นี้ยังมีบัวปากระฆังซึ่งเจดีย์ทรงระฆังบนฐาน 8 เหลี่ยมในสมัยอยุธยาตอนต้นไม่ปรากฏหลักฐาน จากรูปแบบที่พิเศษดังกล่าวประกอบกับการขุดตรวจฐานรากซึ่งมีฐานรากสร้างทับบนฐานเจดีย์หมายเลข 3 จึงทำให้เชื่อว่าสร้างขึ้นใหม่ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ หรือมีอายุราว 100 ปี มาหนึ่ง

5.2.2 พระวิหาร เจดีย์หมายเลข 3 และเจดีย์หมายเลข 4

โบราณสถานทั้งหมดนี้ปัจจุบันเหลือเพียงฐานรากทำให้ไม่สามารถสันนิษฐานรูปทรงที่สมบูรณ์ได้ การกำหนดอายุเชื่อว่ามีมาตั้งแต่สมัยแรกสร้างวัดขม้นหรือมีอายุในช่วงอยุธยาตอนต้น-ตอนกลาง หรือมีมาก่อนสมัยการสร้างพระราชวังจันทร์เกษมในสมัยสมเด็จพระมหาธรรมราชา ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 4 เมื่อมีการบูรณะปฏิสังขรณ์วัดขม้นโบราณสถานเหล่านี้คงไม่ได้รับการบูรณะขึ้นมาด้วย เมื่อมีการสร้างเรือนจำจังหวัดถูกถมปรับจนราบเรียบเพื่อที่เรือนจำจะใช้ประโยชน์จากพื้นที่ดังกล่าวได้อย่างเต็มที่

5.2.3 แนวกำแพงวัดและซุ้มประตู (หมายเลข 5)

เหลือเพียงฐานรากเช่นเดียวกัน โดยแนวกำแพงวัดทั้ง 3 ด้าน คือ ด้านตะวันออก ทิศเหนือ และทิศใต้ น่าจะเป็นฐานรากของแนวกำแพงเดิมมาตั้งแต่สมัยอยุธยาแล้วถูกบูรณะเพิ่มเติมใหม่สมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 ส่วนแนวกำแพงวัดด้านทิศตะวันตกน่าจะถูกสร้างขึ้นใหม่ในสมัยรัชกาลที่ 4 เพราะมีการนำเอาเศษอิฐหักมาสร้างเป็นฐานรากกำแพงไม่เหมือนกับอีก 3 ด้าน ข้างต้น ประกอบกับทางด้านทิศตะวันตกอยู่ติดกับคลองมหาไชยที่มีหลักฐานว่ามีการขุดลอกเพิ่มเติมในสมัยรัชกาลที่ 4 แนวกำแพงวัดขม้นเดิมสมัยอยุธยาอาจจะไม่อยู่ในตำแหน่งที่เห็นในปัจจุบัน สันนิษฐานว่าเมื่อมีการขุดลอกขยายคลองจึงต้องมีการรื้อแนวกำแพงวัดเข้ามาตรงตำแหน่งปัจจุบันซึ่งอยู่ริมคลองมหาไชยพอดี

บทที่ 6

สรุป

โบราณสถานวัดขม้นตั้งอยู่ภายในเรือนจำจังหวัดพระนครศรีอยุธยาหลังเก่า ตำบลหัวรอ อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ตำแหน่งที่ตั้งของโบราณสถานวัดขม้น จะอยู่ช่วงด้านทิศใต้ (ด้านหลัง) ของเรือนจำ จากประตูทางเข้าเรือนจำถึงแหล่งโบราณสถานมีระยะทางประมาณ 125 เมตร มีกำแพงก่ออิฐสอปูน สูงประมาณ 5 เมตร ขนาดความยาวโดยรอบประมาณ 448 เมตร

โบราณสถานวัดขม้นเป็นวัดร้าง ไม่มีพระสงฆ์จำพรรษา ไม่ปรากฏหลักฐานการสร้างที่แน่ชัด ปัจจุบันมีโบราณสถานเหลืออยู่เพียงองค์เดียว คือ เจดีย์ทรงระฆังกลมบนฐาน 8 เหลี่ยม สภาพโดยรวมของเจดีย์ค่อนข้างสมบูรณ์ เป็นเจดีย์ก่ออิฐสอปูน ตั้งอยู่ท่ามกลางโรงครัว โรงเก็บข้าวสาร และเชื้อเพลิง (แกลบ) ของทางเรือนจำ โรงฝึกงาน เรือนพยาบาล ซึ่งสร้างขึ้นโดยทางเรือนจำ ซึ่งทำการรื้อถอนออกทั้งหมดและขุดแต่งบริเวณโดยรอบโบราณสถานวัดขม้น ผลจากการขุดแต่งโบราณสถาน และการขุดค้นทางโบราณคดี มีดังนี้

6.1 การขุดแต่งโบราณสถาน

แผนผังโบราณสถานวัดขม้นเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า หันหน้าไปทางทิศตะวันตก เป็นการหันหน้าสู่คลองมหาไชย ซึ่งเป็นเส้นทางคมนาคมทางน้ำที่สำคัญอีกเส้นหนึ่งของกรุงศรีอยุธยา โบราณสถานวางตัวอยู่ในแนวแกนทิศตะวันตก-ตะวันออก มีเจดีย์ประธานทรงระฆังบนฐาน 8 ส่วนฐานเจดีย์ด้านทิศเหนือได้สร้างซ้อนทับลงบนรากฐานของเจดีย์ประธานองค์เดิม(?)หรือเจดีย์หมายเลข 3 ซึ่งเหลือหลักฐานเพียงส่วนฐานรากทรงสี่เหลี่ยมจัตุรัส และมีอาคารซึ่งสันนิษฐานว่าน่าจะเป็นวิหารตั้งอยู่ทางด้านหน้า(ด้านทิศตะวันตก)องค์เจดีย์ประธาน ส่วนทางด้านทิศตะวันตกเฉียงเหนือขององค์เจดีย์จะเป็นที่ตั้งของเจดีย์ราย ซึ่งเหลือเพียงฐานรากรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสเช่นเดียวกัน

แนวกำแพงที่ล้อมรอบวัดขม้นเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า เหลือหลักฐานเพียงฐานรากของแนวกำแพง โดยเฉพาะทางด้านทิศตะวันออก ส่วนทางด้านอื่นๆ เหลือหลักฐานเพียงบางส่วน ซุ้มประตูทางเข้าวัดเหลือหลักฐานเพียงด้านทิศตะวันออกและด้านทิศใต้ด้านละ 1 ประตูเท่านั้น ส่วนด้านอื่นๆ พังทลายหายไปหมดเช่นเดียวกับแนวกำแพงวัด

6.1.1 เจดีย์ประธาน (หมายเลข 1)

สภาพเหมือนกับก่อนการขุดแต่ง เพราะเป็นเจดีย์ที่มีสภาพค่อนข้างสมบูรณ์ การขุดแต่งดำเนินการเพียงลอกเอาดินที่ปกคลุมส่วนฐานออกเท่านั้น ลักษณะทางสถาปัตยกรรม คือ เป็นเจดีย์ทรงระฆังกลมบนฐาน 8 เหลี่ยม โดยมีฐานชั้นล่างเป็นชุดฐานบัวลูกแก้วอกไก่รูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส เหนือขึ้นไปเป็นชุดฐานปัทม 8 เหลี่ยม ซ้อนกัน 3 ชั้น จากนั้นจึงเป็นชั้นบัวกระบัง องค์ระฆังกลม บัลลังก์ 8 เหลี่ยม ก้านฉัตร ปล้องไฉน

ปลียอด และเมื่อน้ำค้าง ตามลำดับ บริเวณก้านฉัตรมีการทำเป็นซุ้มประดิษฐานพระพุทธรูปประทับนั่งประดับ
ทั้ง 4 ทิศ

จากการขุดตรวจฐานราก แสดงให้เห็นว่าเจดีย์องค์นี้มีการเตรียมพื้นที่โดยใช้ทรายละเอียดหรือ
ทรายแม่น้ำมาบดอัดให้แน่นก่อนการสร้างองค์เจดีย์ ส่วนรูปแบบโครงสร้างภายในไม่สามารถบอกได้ เพราะ
เจดีย์ยังอยู่ในสภาพสมบูรณ์ ไม่แตกร้าวเหมือนเจดีย์ในสมัยอยุธยาทั่วไป

6.1.2 พระวิหาร (หมายเลข 2)

ตั้งอยู่ทางด้านหน้า (ทิศตะวันตก) ของเจดีย์ประธาน เหลือหลักฐานเพียงฐานรากสี่เหลี่ยมผืนผ้า
ก่ออิฐสอดินเพียงแถวเดียว ส่วนตัวอาคารได้ถูกรื้อทำลายหายไปหมด เหลือเพียงบางส่วนทางด้านทิศตะวัน
ตก ทำให้ไม่สามารถบอกขนาดและสัดส่วนที่แท้จริงของพระวิหารหลังนี้ได้

ฐานรากสี่เหลี่ยมผืนผ้าที่ก่อด้วยอิฐแถวเดียว ทำให้เกิดข้อสันนิษฐานว่าฐานรากดังกล่าว อาจจะเป็น
เป็นหลักฐานของพระวิหารสมัยที่ 1 แต่ภายหลังมีการสร้างพระวิหารสมัยที่ 2 ซ้อนทับลงไปจึงมีการรื้ออิฐออก
เหลือเพียงแถวเดียว จากนั้นจึงได้สร้างพระวิหารซ้อนทับลงไปบนรากฐานเดิม แต่จากหลักฐานที่หลงเหลืออยู่
ในสภาพปัจจุบันที่เหลือเพียงฐานราก จากการสังเกตเทคนิคการก่อสร้างซึ่งก่ออิฐสอดินเพียงแถวเดียว
ตามขนาดของวิหาร คือ กว้าง 7 เมตร ยาว 12 เมตร ภายในทั้งหมดอัดด้วยดินเหนียวจนแน่น จากนั้นจึง
สร้างวิหารทับลงบนฐานรากดังกล่าว แต่ทั้งหมดนี้เป็นเพียงข้อสันนิษฐาน เพราะยังมีข้อสงสัยได้ว่าฐานรากดัง
กล่าวคือหลักฐานที่เหลืออยู่ของพระวิหารสมัยที่ 1 หรือไม่ เหตุที่เหลือแนวอิฐก่อเพียงแถวเดียวเป็นเพราะการ
รื้อทำลายหรือรื้ออิฐออกเพื่อนำมาก่อพระวิหารใหม่ทับอยู่บนฐานรากเดิม โดยที่ขนาดอิฐก็มีขนาดเท่ากัน คือ 3
X 15 X 30 เซนติเมตร ส่วนเทคนิคการเรียงอิฐก็ไม่มีระเบียบแบบแผนเหมือนกัน

6.1.3 เจดีย์ (หมายเลข 3)

เป็นเจดีย์ที่พบใหม่จากการขุดแต่ง ตั้งอยู่ติดกับฐานด้านทิศเหนือขององค์เจดีย์ประธานองค์
ปัจจุบัน เจดีย์หมายเลข 3 องค์ดังกล่าวไม่ทราบแน่ชัดว่าเป็นเจดีย์ประธานองค์เดิมของโบราณสถานวัดขมิ้น
หรือไม่ เพราะจากตำแหน่งที่ตั้งและการวางตัว ไม่ได้อยู่ในแนวแกนหลัก (แกนตะวันตก-ตะวันออก) ของแผน
ผัง

สภาพภายหลังการขุดแต่งเหลือเพียงส่วนฐานรากและโครงสร้างภายในขององค์เจดีย์ มีแผนผัง
เป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส และจากการขุดแต่งไม่พบชิ้นส่วนใดๆ ขององค์เจดีย์ตกอยู่ ซึ่งการเตรียมฐานรากด้วย
การอัดดินเหนียวให้แน่น จากนั้นจึงสร้างเจดีย์บนพื้นที่ดังกล่าว การก่ออิฐจะก่อเป็นผนังหนาประมาณ 1 เมตร
ตรงกึ่งกลางของผนังแต่ละด้านก่ออิฐเป็นเอ็นยึดลักษณะคล้ายรูปกากบาท เอ็นอิฐดังกล่าวมีความหนา
ประมาณ 1 เมตร เช่นเดียวกับผนัง ส่วนช่องว่างระหว่างเอ็นอัดแน่นด้วยดินเหนียวผสมกับเศษอิฐหักกากปูน
เทคนิคการก่อสร้างเช่นนี้นับเป็นการประหยัดวัสดุโดยเฉพาะอิฐเป็นจำนวนมาก

6.1.4 เจดีย์ราย (หมายเลข 4)

เป็นเจดีย์รายขนาดเล็ก ที่พบใหม่เช่นกัน ตำแหน่งที่ตั้งอยู่บริเวณด้านทิศตะวันตกขององค์เจดีย์หมายเลข 3 เหลือเพียงฐานรากเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสมีร่องรอยหลักฐานการก่อพอกทับที่ฐานเจดีย์ด้านทิศเหนือ ซึ่งเป็นการบูรณะปฏิสังขรณ์ในสมัยหลังเป็นเจดีย์รายองค์ขนาดเล็ก

6.1.5 แนวกำแพงวัด (หมายเลข 5)

แนวกำแพงวัดขม้นเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า เหลือเพียงฐานรากของกำแพงวัดด้านทิศตะวันออกและด้านทิศเหนือ ส่วนด้านทิศใต้ และทิศตะวันตกได้ถูกแนวกำแพงเรือนจำสร้างทับอยู่ ที่มุมกำแพงวัดทำเป็นหัวเม็ดทรงมณฑป บริเวณกึ่งกลางของกำแพงวัดด้านทิศตะวันออก-ตะวันตก มีซุ้มประตูทางเข้าด้านละ 1 ประตู ซึ่งสันนิษฐานว่าน่าจะเป็นซุ้มประตูทางเข้าหลักของวัดขม้นที่เชื่อมต่อกับเส้นทางคมนาคม ได้แก่ คลองมหาไชย ที่ไหลผ่านทางด้านทิศตะวันตกของวัด ส่วนแนวกำแพงวัดด้านทิศเหนือ-ใต้ จากหลักฐานที่เหลืออยู่ของซุ้มประตูด้านทิศใต้สันนิษฐานว่าแนวกำแพงทั้ง 2 ด้านนี้มีซุ้มประตูทางเข้าด้านละ 2 ซุ้ม ซึ่งมีขนาดเล็กกว่าประตูทางเข้าด้านทิศตะวันออก-ตะวันตก

การก่อกำแพงและซุ้มประตูจะบดอัดดินเดิมให้แน่นมีความมั่นคงแข็งแรงจากนั้นจึงก่ออิฐบนพื้นที่ดังกล่าว แต่หัวเม็ดทรงมณฑปที่มุมกำแพงแต่ละมุมจะขุดเป็นหลุมลึกลงไปกว่าระดับก้อนอิฐสุดท้ายของแนวกำแพง จากนั้นจึงก่ออิฐเป็นแท่งสี่เหลี่ยมจัตุรัสแล้วจึงก่ออิฐเป็นรูปหัวเม็ดทรงมณฑปอีกที

6.2 การขุดค้นทางโบราณคดี

การขุดค้นทางโบราณคดีที่โบราณสถานวัดขม้น เพื่อศึกษาเรื่องราวเกี่ยวกับวัฒนธรรมของชุมชนบริเวณโบราณสถานแห่งนี้ โดยหลุมขุดค้นดังกล่าวมีขนาด 3 X 3 เมตร อยู่ในผังหลุมขุดแต่ง N1W11 ซึ่งอยู่ทางด้านทิศตะวันตกขององค์เจดีย์ประธาน ห่างจากฐานเจดีย์ประธานประมาณ 40 เมตร และอยู่ห่างจากแนวกำแพงเรือนจำด้านทิศตะวันตกประมาณ 3 เมตร การขุดค้นของโบราณสถานวัดขม้น มีชื่อเรียกว่าหลุม TP.I สามารถแบ่งเป็นชั้นดินธรรมชาติได้ทั้งหมด 6 ชั้น และแบ่งเป็นชั้นดินวัฒนธรรมทั้งหมด 3 ชั้น โดยเป็นวัฒนธรรมสมัยอยุธยา 1 ชั้น และเป็นวัฒนธรรมสมัยรัตนโกสินทร์ 2 ชั้น

ผลจากการขุดค้นทำให้ทราบว่าแนวคลองมหาไชยเดิมมีความกว้างกว่าสมัยปัจจุบัน แนวคลองเดิมอยู่ห่างจากแนวกำแพงเรือนจำประมาณ 6 เมตร ซึ่งสามารถสังเกตเห็นได้อย่างชัดเจนจากผนังชั้นดินด้านทิศเหนือและทิศใต้ แนวคลองดังกล่าวเชื่อว่าเป็นส่วนหนึ่งของแม่น้ำสบุรีที่เปลี่ยนทางเดินมานานแล้ว จนเกิดเป็นเกาะเล็กๆ ขึ้นในระหว่างแม่น้ำสบุรีที่จะมาเชื่อมต่อกับลำคูชื่อน้ำหรือแม่น้ำป่าสักบริเวณหน้าวัดปราสาท (ชั้นดินวัฒนธรรมที่ I) แล้วถูกขุดลอกใหม่ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ เมื่อคราวบูรณะปฏิสังขรณ์วัดเสนาสนารามให้เป็นวัดประจำพระราชวังจันทรถษม โดยขุดลอกคลองมหาไชยให้เป็นเส้นทางคมนาคมที่สะดวกในการจะเดินทางไปสู่วัดเสนาสนาราม

การบูรณะปฏิสังขรณ์พระราชวังจันทร์เกษมในครั้งนั้น เชื่อว่าน่าจะมีการบูรณะปฏิสังขรณ์โบราณสถานวัดขม้นไปพร้อมๆ กัน โดยการเตรียมพื้นที่ก่อสร้าง ได้ใช้ทรายละเอียดและดินเหนียวปรับพื้นที่ (ชั้นดินวัฒนธรรมที่ II) จากนั้นจึงบูรณะหรือสร้างแนวกำแพงวัดด้านทิศตะวันตกขึ้นมาใหม่ และในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ได้มีการพระราชทานพื้นที่โรงซ่อม และโรงช่างให้เป็นที่คุมช่างนักโทษหรือเรือนจำในปัจจุบัน แต่พื้นที่เรือนจำเดิมไม่ได้ครอบคลุมพื้นที่โดยรอบโบราณสถานวัดขม้น ต่อมาในสมัยหลังจึงมีการขยายเรือนจำขยายแนวกำแพงเรือนจำออกมาด้านทิศใต้จนครอบคลุมพื้นที่โบราณสถานวัดขม้น

ในการขุดค้นแสดงให้เห็นถึงชั้นดินถม ซึ่งเป็นดินเหนียวนำมาถมริมตลิ่งแนวคลองมหาไชย เพื่อขยายพื้นที่ของเรือนจำ (ชั้นดินวัฒนธรรมที่ III) และสร้างขยายแนวกำแพงเรือนจำทางด้านทิศใต้ และทิศตะวันออก ตะวันตก บางส่วนขึ้นมา ทำให้ครอบคลุมพื้นที่โบราณสถานวัดขม้นเกือบทั้งหมด โดยแนวกำแพงวัดด้านทิศตะวันตกเฉียงใต้ถูกแนวกำแพงเรือนจำสร้างทับอยู่ การถมปรับพื้นที่ในครั้งนั้นจึงทำให้โบราณสถานวัดขม้นเหลือเพียงเจดีย์ประธาน ซึ่งเชื่อว่าจะได้รับการสร้างขึ้นใหม่ในสมัยรัชกาลที่ 4 ส่วนแนวกำแพงวัดและโบราณสถานต่างๆ ได้ถูกถมปรับจนหมด เพื่อใช้พื้นที่ดังกล่าวเพื่อประโยชน์ของทางเรือนจำ จังหวัดพระนครหรือยุชยา เป็นโรงครัว โรงเก็บเชื้อเพลิง โรงฝึกงาน และเรือนพยาบาล ดังเช่นที่เห็นจากสภาพก่อนการขุดแต่งโบราณสถานวัดขม้น

6.3 ด้านประวัติศาสตร์โบราณคดีและการกำหนดอายุ

โบราณสถานวัดขม้นไม่ปรากฏหลักฐานการสร้างในเอกสารทางประวัติศาสตร์ แต่ปรากฏชื่อในเหตุการณ์สำคัญสมัยสมเด็จพระมหาธรรมราชาว่า โปรดให้ชาวมอญซึ่งนำโดยพระยาเกียรติ และพระยาราม (ต่อมามีความสำคัญในฐานะเป็นบุพการีของราชวงศ์จักรี) ที่ติดตามเสด็จสมเด็จพระนเรศวรมหาราชมาจากเมืองแครง ได้มาตั้งถิ่นฐาน ณ ตำบลบ้านขม้น และแกววัดขุนแสน¹⁴ ซึ่งเป็นบริเวณที่ใกล้กับวังจันทร์ของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช พื้นที่ตำบลวัดขม้นน่าจะมาจากชื่อเรียก "วัดขม้น" ซึ่งสันนิษฐานว่าเป็นวัดเก่าแก่สร้างมาตั้งแต่สมัยอยุธยาตอนต้น โดยสร้างบริเวณริมคลองมหาไชย ฝั่งด้านทิศตะวันออก

พื้นที่บริเวณตำแหน่งที่ตั้งของพระราชวังจันทร์เกษมและวัดขม้นเดิมเป็นพื้นที่ชานพระนครอยู่นอกกำแพงเมือง ภายหลังสมัยสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ โปรดฯ ให้ขยายแนวกำแพงเมืองลงไปจนถึงขอบริมน้ำ แต่ไม่สำเร็จด้วยเวลานั้นกำลังติดพันอยู่กับศึกหงสาวดี และเพิ่งจะมาสำเร็จในแผ่นดินพระมหาธรรมราชา และมีการสร้างวังจันทร์ให้สมเด็จพระนเรศวรมหาราชเมื่อครั้งดำรงพระอิสริยยศเป็นพระยุพราช

จากการสันนิษฐานเชื่อว่าโบราณสถานวัดขม้นน่าจะมาสร้างมาแต่ตั้งแต่สมัยอยุธยาตอนต้น-ตอนกลาง โดยเป็นวัดขนาดเล็กตั้งอยู่นอกกำแพงเมืองพระนคร เมื่อมีการขยายแนวกำแพงเมืองพระนคร และการสร้างวังจันทร์ในสมัยสมเด็จพระมหาธรรมราชา จึงทำให้วัดขม้นกลายเป็นวัดในเขตเมืองพระนคร

¹⁴ กรมศิลปากร, พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา (กรุงเทพฯ : อมรรการพิมพ์, 2516), หน้า 230.

การสร้างวังจันทร์ส่งผลกระทบต่อวัดขม้นเป็นอย่างมาก ในหลายๆ ด้าน โดยสันนิษฐานความเป็นไปได้ของกรณีวัดขม้น ภายหลังจากการสร้างวังมีดังนี้

กรณีที่ 1 วัดขม้นกลายเป็นวัดประจำวังจันทร์ เป็นวัดที่ไม่มีพระสงฆ์จำพรรษาเหมือนกับวัดขุนแสนและอยู่ภายในกำแพงวังดังเช่นที่คำให้การขุนหลวงหาวัดประดู่ทรงธรรมกล่าวไว้

กรณีที่ 2 วัดขม้นยังคงเป็นวัดที่มีพระสงฆ์จำพรรษาและเป็นวัดที่อยู่นอกกำแพงวังจันทร์ การสร้างกำแพงวังมิได้ครอบคลุมถึงพื้นที่วัดขม้น

ในกรณีที่ 1 มีข้อโต้แย้งว่า กรมพระยาดำรงราชานุภาพได้กล่าวไว้ว่าหนังสือคำให้การขุนหลวงหาวัดประดู่ทรงธรรมยังมีข้อผิดพลาดไปจากความเป็นจริงบางประการ ซึ่งควรได้รับการแก้ไขเนื้อหาบางตอนให้ถูกต้องตามความเป็นจริง ดังนั้นในกรณีที่ 1 อาจมีความเป็นไปได้น้อยลง จากนี้ยังมีอีกข้อสันนิษฐานใหม่ คือ โบราณสถานวัดขม้นถูกทิ้งร้างและถูกรื้อทำลาย เหตุจากเกิดศึกสงครามกับพม่าคราวเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ 1 ดังนั้นเมื่อมีการขยายแนวกำแพงเมืองออกไปถึงลำคูชื่อน้ำ และมีการสร้างวังจันทร์ ขึ้นตรงตำแหน่ง ณ ปัจจุบัน แนวกำแพงวังจันทร์ คงครอบคลุมมาถึงพื้นที่โบราณสถานวัดขม้น ซึ่งขณะนั้นอาจเหลือเพียงชื่อ “บ้านขม้น” ไม่มีอาคารโบราณสถานเหลืออยู่ เพราะตามพงศาวดารสมัยอยุธยาก็ไม่เคยกล่าวถึงวัดขม้น เพียงแต่กล่าวถึงบ้านขม้นเท่านั้น ดังนั้นการสร้างกำแพงวังจันทร์จึงอาจสร้างติดกับคลองมหาไชยในด้านทิศตะวันตก เพื่อใช้คลองดังกล่าวเป็นปราการป้องกันวังอีกชั้นหนึ่ง ต่อมาคลองมหาไชยถูกขุดลอกใหม่ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ เมื่อคราวบูรณะปฏิสังขรณ์วัดเสนาสนาราม ให้เป็นวัดประจำพระราชวังจันทร์เกษม โดยขุดลอกในครั้งนั้นอาจมีการรื้อทำลายแนวกำแพงวังจันทร์ออก เพื่อที่จะขยายลำคลองมหาไชยให้เป็นเส้นทางคมนาคมที่สะดวกในการจะเดินทางไปสู่วัดเสนาสนาราม จึงทำให้ไม่พบฐานรากของแนวกำแพงวังจันทร์ดังกล่าวประกบกับแนวกำแพงวัดขม้นด้านทิศตะวันตกเติมสมัยอยุธยาอาจจะไม่อยู่ในตำแหน่งที่เห็นในปัจจุบัน สันนิษฐานว่าน่าจะถูกสร้างขึ้นใหม่ในสมัยรัชกาลที่ 4 เพราะมีการนำเอาเศษอิฐหักมาสร้างเป็นฐานรากกำแพงไม่เหมือนกับอีก 3 ด้านที่เป็นอิฐสมบูรณ์ เมื่อมีการขุดลอกขยายคลองจึงต้องมีการรื้อแนวกำแพงวัดเข้ามาตรงตำแหน่งปัจจุบันซึ่งอยู่ริมคลองมหาไชยพอดี

วัดขม้นปรากฏชื่ออีกครั้งในสมัยรัชกาลที่ 4 เมื่อมีการบูรณะโบราณสถานในบริเวณนี้ และต่อมาได้ถูกพระราชทานให้เป็นพื้นที่เรือนจำคุมขังนักโทษในสมัยรัชกาลที่ 5 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ดังเช่นที่เห็นสภาพในปัจจุบัน

โบราณสถานที่พบหลังจากการขุดแต่งได้แก่ เจดีย์ประธาน (หมายเลข 1) มีสภาพสมบูรณ์เต็มองค์ เป็นเจดีย์ทรงระฆังบนฐาน 8 เหลี่ยม โดยชั้นล่างสุดเป็นฐานบัวลูกแก้วอกไก่ 4 เหลี่ยม เป็นอิทธิพลของลักษณะสถาปัตยกรรมของสมัยอยุธยาตอนต้น ดังเช่น เจดีย์วัดหลังคาขาว วัดสุวรรณาวาส วัดจวงกรม และวัดพระงาม ฯลฯ ซึ่งต่างก็เป็นเจดีย์ทรงระฆังบนฐานแปดเหลี่ยมทั้งหมด แต่เจดีย์ที่วัดขม้นมีรูปแบบที่พิเศษคือ ฐาน 8 เหลี่ยมตั้งอยู่บนฐานบัวลูกแก้วอกไก่ 4 เหลี่ยมอีกชั้นหนึ่ง นอกจากนี้เจดีย์องค์นี้ยังมีบัวปากกระบังซึ่งเจดีย์ทรงระฆังบนฐาน 8 เหลี่ยมในสมัยอยุธยาตอนต้นไม่ปรากฏหลักฐาน จากรูปแบบที่พิเศษดังกล่าวจึงทำให้เชื่อว่าสร้างขึ้นใหม่ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ หรือมีอายุราว 100 ปีมานี้เอง

พระวิหาร เจดีย์หมายเลข 3 และเจดีย์หมายเลข 4 โบราณสถานทั้งหมดนี้ปัจจุบันเหลือเพียงฐานรากทำให้ไม่สามารถสันนิษฐานรูปทรงที่สมบูรณ์ได้ การกำหนดอายุเชื่อว่ามีมาตั้งแต่สมัยแรกสร้างวัดขม้นหรือมีอายุในช่วงอยุธยาตอนต้น-ตอนกลาง หรือมีมาก่อนสมัยการสร้างพระราชวังจันทร์เกษมในสมัยสมเด็จพระมหาธรรมราชา ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 4 เมื่อมีการบูรณะปฏิสังขรณ์วัดขม้นโบราณสถานเหล่านี้คงไม่ได้รับการบูรณะขึ้นมาด้วย เมื่อมีการสร้างเรือนจำจังหวัดอุทุมมปรับจนราบเรียบเพื่อที่ทางเรือนจำจะใช้ประโยชน์จากพื้นที่ดังกล่าวได้อย่างเต็มที่

โดยแนวกำแพงวัดทั้ง 3 ด้าน คือ ด้านตะวันออก ทิศเหนือ และทิศใต้ น่าจะเป็นฐานรากของแนวกำแพงเดิมมาตั้งแต่สมัยอยุธยาแล้วถูกบูรณะเพิ่มเติมใหม่สมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 ส่วนแนวกำแพงวัดด้านทิศตะวันตกน่าจะถูกสร้างขึ้นใหม่ในสมัยรัชกาลที่ 4 เพราะมีการนำเอาเศษอิฐหักมาสร้างเป็นฐานรากกำแพงไม่เหมือนกับอีก 3 ด้าน ช่างต้น สันนิษฐานว่าเมื่อมีการขุดลอกขยายคลองมหาไชย จึงต้องมีการรื้อแนวกำแพงวัดเข้ามาตรงตำแหน่งปัจจุบันซึ่งอยู่ริมคลองพอดี

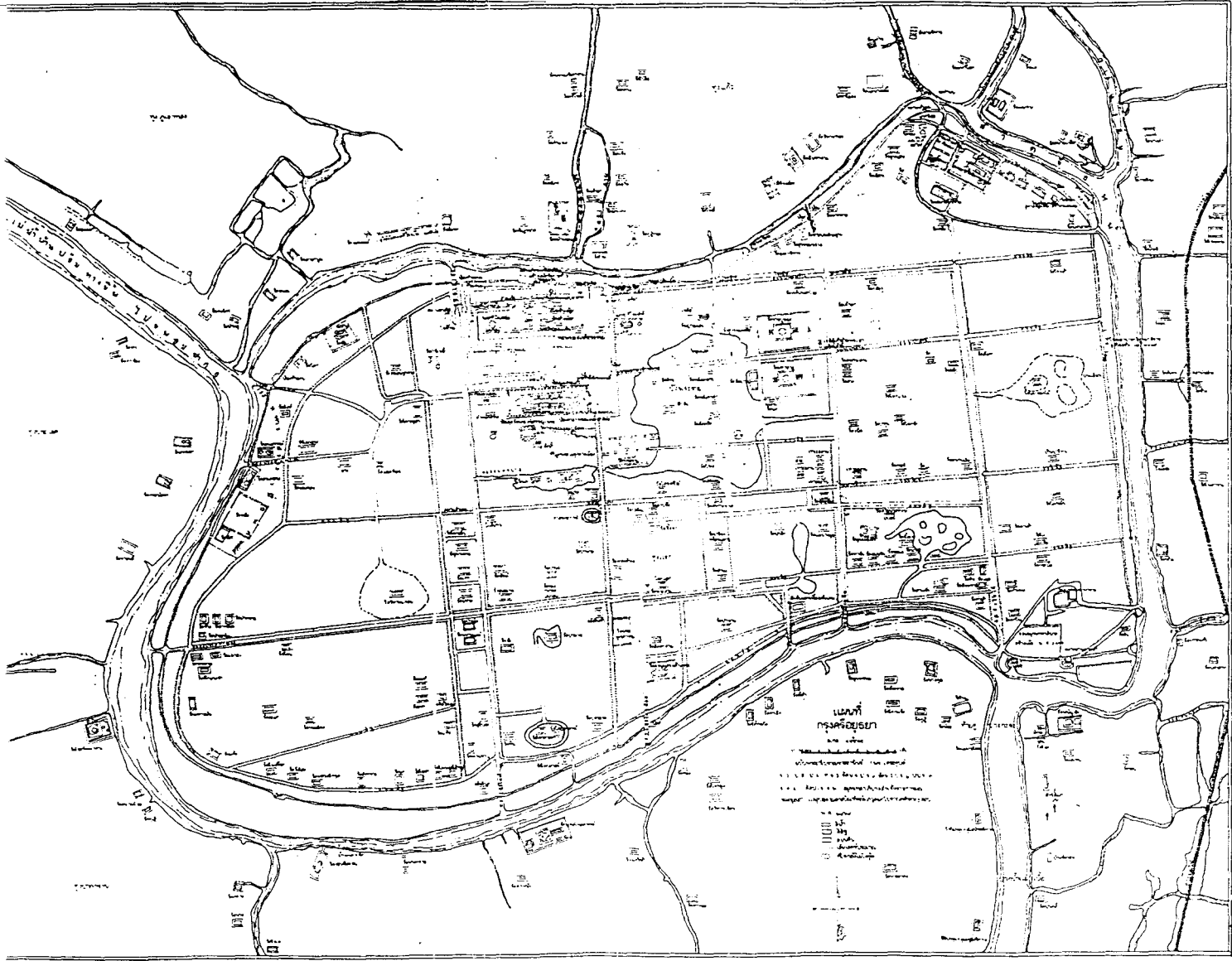
บรรณานุกรม

- เกษตรและสหกรณ์, กระทรวง. กองวางแผนการใช้ที่ดิน กรมพัฒนาที่ดิน. **แผนการใช้ที่ดินจังหวัดพระนครศรีอยุธยา**. กรุงเทพฯ : ห้างหุ้นส่วนจำกัดธนาเม็ดีย์, 2533.
- เกื้อกุล ยืนยงอนันต์. "ความเปลี่ยนแปลงภายในเกาะเมืองพระนครศรีอยุธยาระหว่าง พ.ศ.2438-2500" **เอกสารวิชาการหมายเลข 59**. สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2529. (อัดสำเนา)
- ไชแสง ศุขวัฒน์. **เอกสารประกอบการสัมมนาทางวิชาการเรื่องกรุงศรีอยุธยา : อุอารยธรรมไทย (2533)**. จัดโดยสถาบันไทยคดีศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา และวิทยาลัยครูพระนครศรีอยุธยา วันที่ 22-25 ธันวาคม 2533 ณ บ้านรับรองบริเวณจวนผู้ว่าราชการจังหวัดพระนครศรีอยุธยา. (อัดสำเนา).
- จุฬารักษ์ ดำริห์กุล. **นครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา มรดกโลกทางวัฒนธรรม**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, 2536.
- ชาญวิทย์ เกษตรศิริ. **เรื่องของ 2 นคร : รวมบทความทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสุโขทัยและอยุธยา**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์เรือนแก้วการพิมพ์, 2524.
- ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระมหาสมณเจ้า. **สารนิพนธ์สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส เล่มที่ 25**. กรุงเทพฯ : องค์การค้ำชูสุสาน, 2505.
- ตรี อมาตย์กุล. **จังหวัดพระนครศรีอยุธยา**. พระนคร : โรงพิมพ์กรมสรรพสามิต, 2509. (พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานฌาปนกิจศพ นางริ้ว และนายสุธี ประกาศสุขากร ณ เมรุวัดโพธิ์ อำเภอดมัยไทย์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา วันที่ 11 ธันวาคม 2509)
- **ศิลปประติมากรรม ศิลปะอยุธยา และรัตนโกสินทร์**. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, 2510.
- ประยูร อุลุชาฎะ(น. ณ ปากน้ำ). **ศิลปกรรมแห่งอาณาจักรศรีอยุธยา**. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, 2516.
- ปรีชา กาญจนาคม. **เศรษฐกิจและสังคมในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา**. นครปฐม : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตพระราชวังสนามจันทร์, 2528.
- ศิลปากร, กรม. **ทะเบียนโบราณสถานในเขตหน่วยศิลปากรที่ 1**. กรุงเทพฯ : ห้างหุ้นส่วนจำกัด ป. สัมพันธ์พาณิชย์, 2537.
- **คำให้การขุนหลวงวัดประดู่ทรงธรรมเอกสารจากหอหลวง**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, 2534.
- **ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ 63 เรื่องกรุงเก่า**. พระนคร : แผนกการพิมพ์ห้างหุ้นส่วนจำกัดเกษมสุวรรณ, 2508. (พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพพระยาประสาทรวิริยกิจ (เซย ชัยประภา) ณ เมรุวัดธาตุทอง พระโขนง วันที่ 6 พฤศจิกายน 2508).

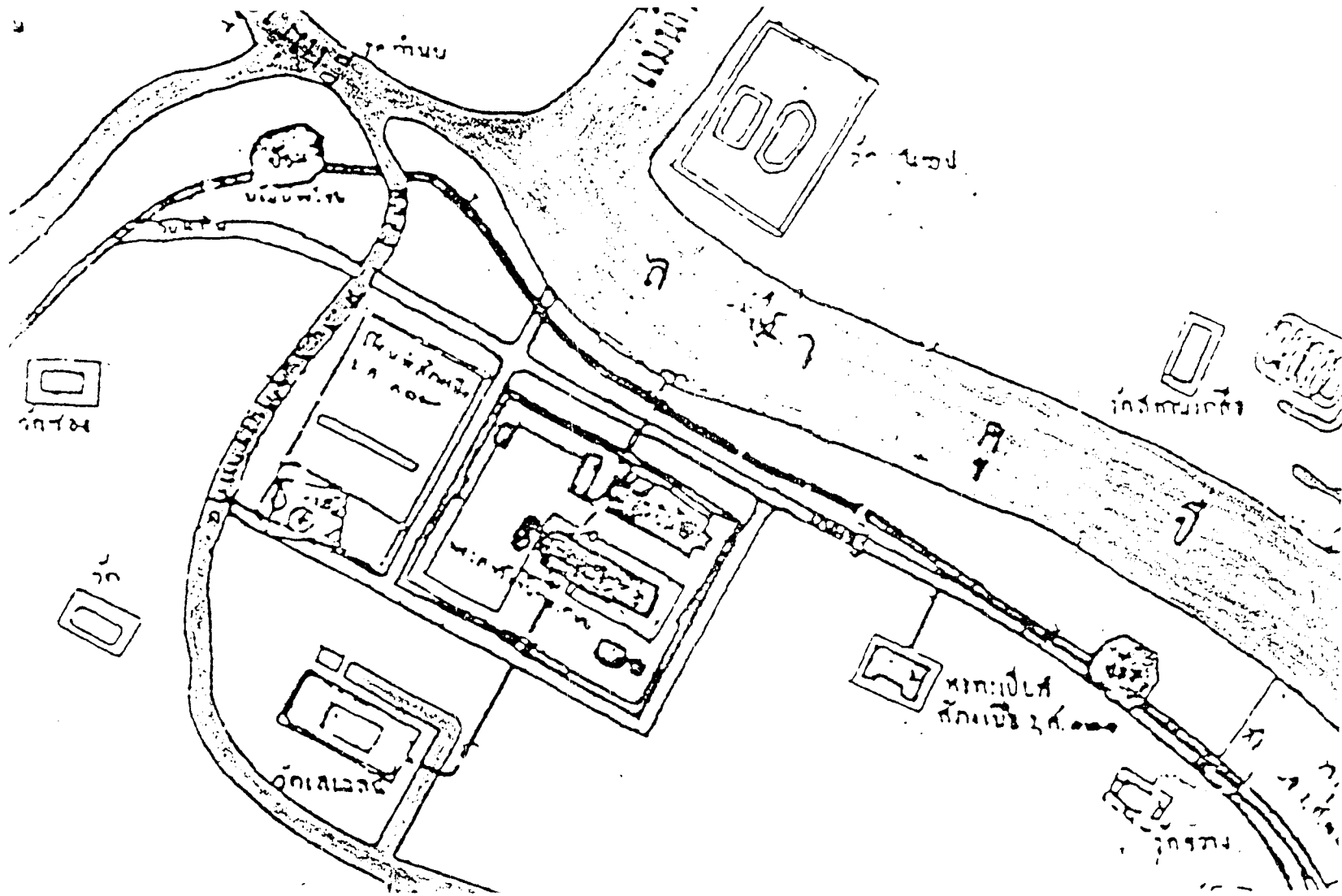
- พระราชวังและวัดโบราณในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา พร้อมทั้งรูปถ่ายและแผนผัง. ม.ป.ท., 2511. (รวบรวมจัดพิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพนายจำรัส เกียรติก้อง ณ เมรุวัดมกุฏกษัตริยาราม วันที่ 31 ธันวาคม 2511).
- พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับพระราชหัตถเลขา เล่ม 1. พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์คลังวิทยา, 2516.
- พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับพระราชหัตถเลขา เล่ม 2, พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์คลังวิทยา, 2516.
- สุภัทรดิศ ดิศกุล, ศาสตราจารย์ หม่อมเจ้า. ศิลปะในประเทศไทย. พิมพ์ครั้งที่ 9. กรุงเทพฯ : บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้ง กรุ๊ป จำกัด, 2534.
- สันติ เล็กสุขุม. เจดีย์ : ความเป็นมาและคำศัพท์เรียกองค์ประกอบเจดีย์ในประเทศไทย. กรุงเทพฯ : บริษัทพิมพ์เนศ พริ้นติ้ง เซ็นเตอร์ จำกัด, 2535.
- ศิลปะอยุธยา : งานช่างหลวงแห่งแผ่นดิน. กรุงเทพฯ : ด้านสุทธาการพิมพ์, 2542.
- อัมพร สายสุวรรณ. ไทยในจดหมายเหตุแกมบีเฟอร์. ธนบุรี : โรงพิมพ์เจริญสิน, 2508. (พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานฌาปนกิจศพ นางบุญเรือน มิ้มพันธ์ุ 29 มิถุนายน 2508)

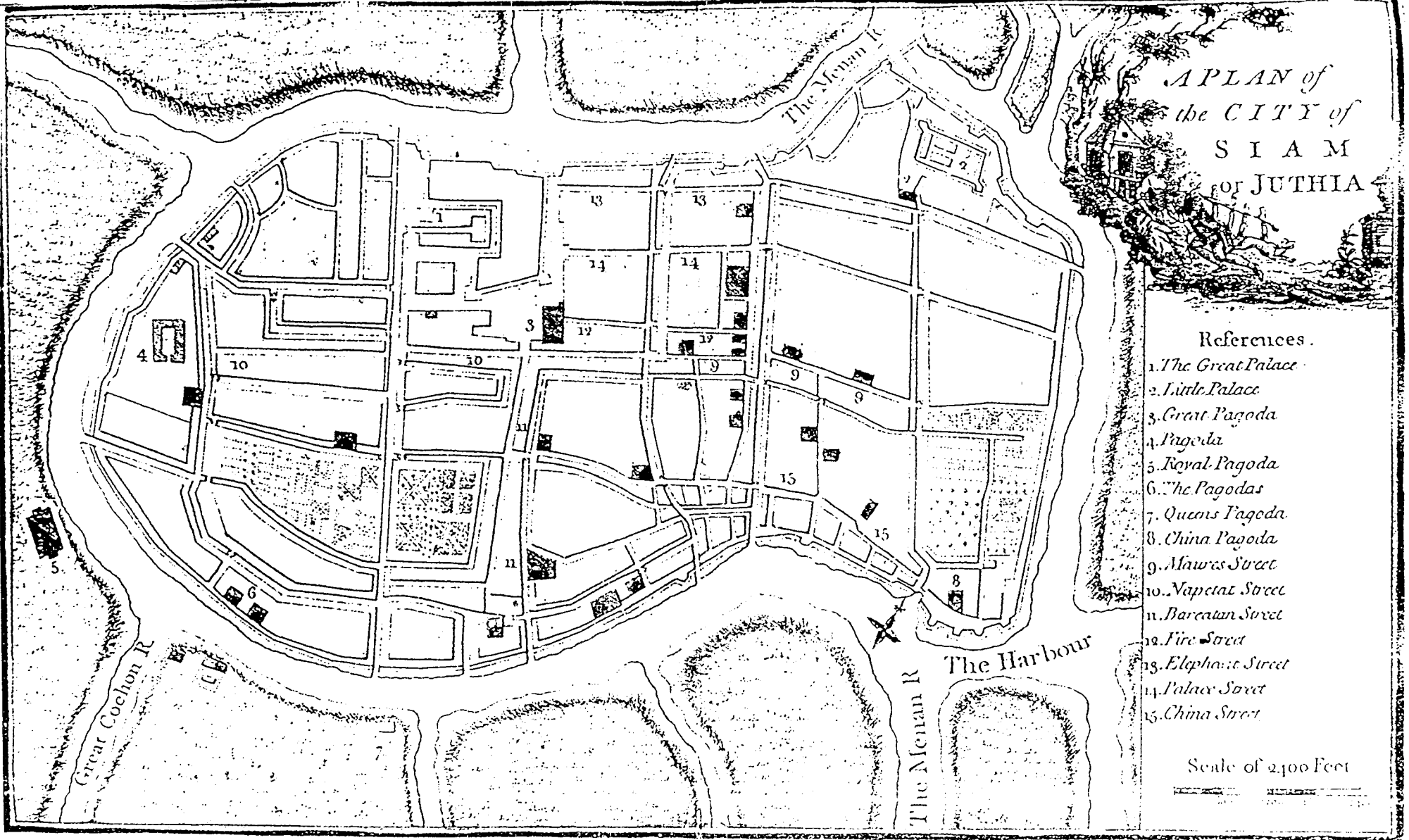
แผนที่ 1 ภาพถ่ายทางอากาศบริเวณพระราชวังจันทน์เกษมและเวียนจ่า จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เมื่อเดือนธันวาคม พ.ศ. 2542

แผนที่ 2 แผนที่เกาะเมืองพระนครศรีอยุธยา ของพระยาโบราณราชธานินทร์ (ฉบับคัดลอกใหม่)

แผนที่ 3 ภาพขยายบริเวณพระราชวังจันทร์เกษมและเรือนจำ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ของพระยาโบราณราชธานินทร์

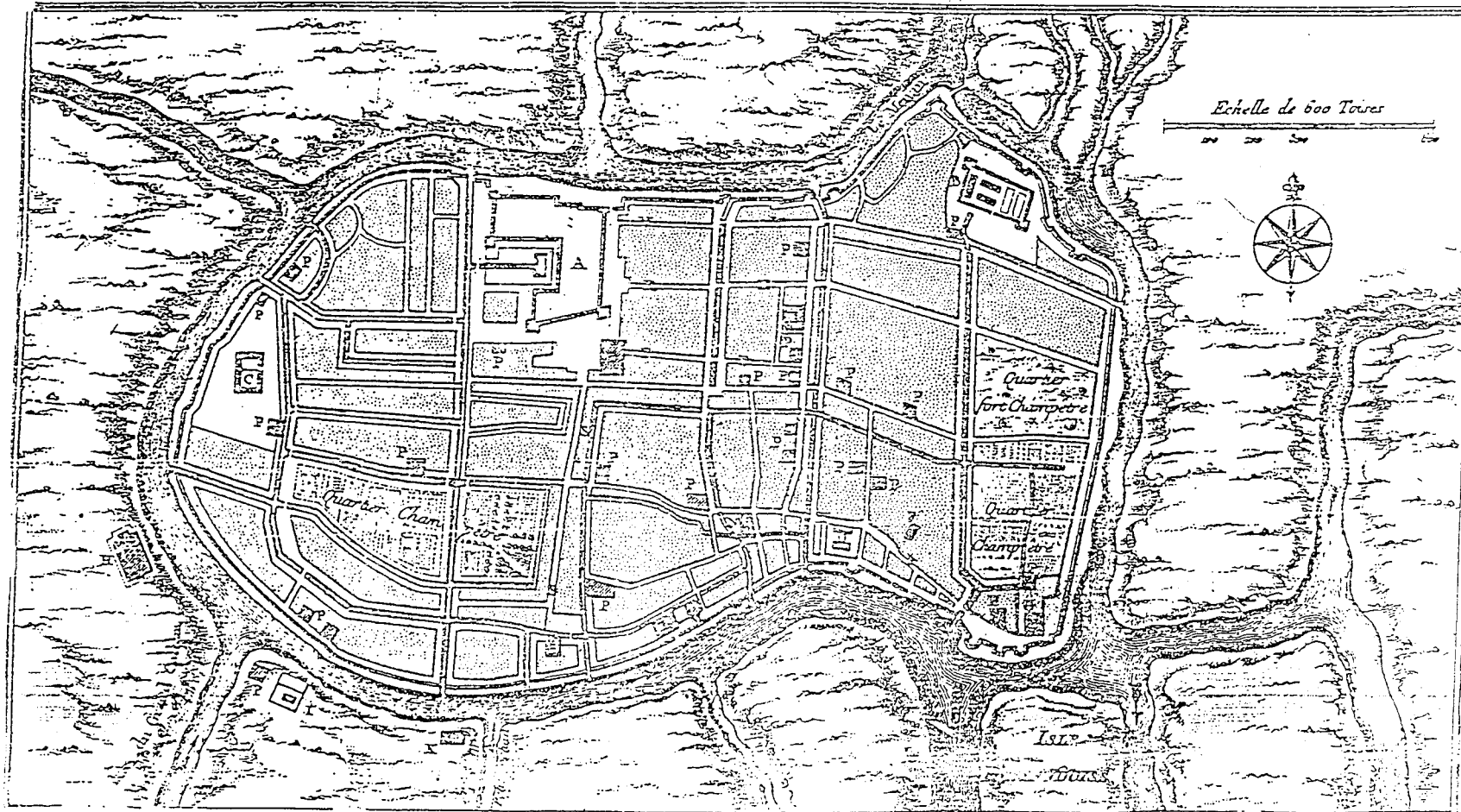

แผนที่ 4 ผังเมืองกรุงศรีอยุธยา ค.ศ. 1740 สมัยพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ (ภาพจาก Sawasdee, Thai Airway International, February 1998)

PLAN DE LA VILLE DE SIAM

Capitale du Royaume de ce nom Levé par un Ingenieur Francois en 1687

A. Le Grand Palais	F. Pagodes Chinoises	M. Nouvelle Loge des François	RR. Rue Napetat
B. Petit Palais du Rot	G. College Constantin	N. Hotel des Ambassadeurs de France	SS Rue du Barcelon
C. Pagode ou le Roi de Siam, regnant alors avoit été élevé	H. Pagode Royale	O. Hotel de Phaulcon	TT Rue au feu
D. Grande Pagode	I. L' Eveche	P. Toutes les autres Pagodes	XX Rue des Elephans
E. G ^{de} Pagode Royale nomée Napetat	L. Loge des Francois	QQ Rue des Maures	YY Rue Chinoise

แผนที่ 5 ผังเมืองอยุธยา ซึ่งวิศวกรชาวฝรั่งเศสได้สำรวจในปี พ.ศ. 2230

ภาพที่ 1 พื้นที่ด้านทิศเหนือขององค์เจดีย์ประธานสภาพก่อนการขุดแต่ง (ฟิล์ม 1/6)

ภาพที่ 2 พื้นที่ด้านทิศตะวันออกขององค์เจดีย์ประธานสภาพก่อนการขุดแต่ง (ฟิล์ม 1/4)

ภาพที่ 3 พื้นที่ด้านทิศใต้ขององค์เจดีย์ประธานสภาพก่อนการขุดแต่ง (ฟิล์ม 1/5)

ภาพที่ 4 พื้นที่ด้านทิศตะวันตกขององค์เจดีย์ประธานสภาพก่อนการขุดแต่ง (ฟิล์ม 1/3)

ภาพที่ 5 โรงเก็บเชื้อเพลิง สภาพก่อนการรื้อถอน (ฟิล์ม 1/14)

ภาพที่ 6 โรงครัว สภาพก่อนการรื้อถอน (ฟิล์ม 1/13)

ภาพที่ 7 โรงเก็บเชื้อเพลิง สภาพภายหลังการรื้อถอน (ฟิล์ม 2/1)

ภาพที่ 8 โรงครัว สภาพภายหลังการรื้อถอน (ฟิล์ม 2/3)

ภาพที่ 9 พื้นี่ด้านทิศตะวันออกของเจดีย์ประธาน (ที่ตั้งของโรงเก็บเชื้อเพลิง) ขณะทำการขุดแต่ง (ฟิล์ม 2/13)

ภาพที่ 10 พื้นี่ด้านทิศตะวันออกของเจดีย์ประธาน (ที่ตั้งของโรงครัว) ขณะทำการขุดแต่ง (ฟิล์ม 2/11)

ภาพที่ 11 พื้นที่ด้านทิศตะวันตกของเจดีย์ประธาน (ที่ตั้งของเรือนพยาบาล) ขณะทำการขุดแต่ง (ฟิล์ม 3/3)

ภาพที่ 12 เจดีย์หมายเลข 4 ขณะทำการขุดแต่ง (ฟิล์ม /)

ภาพที่ 13

เจดีย์ประธาน (หมายเลข 1) ด้านทิศ
ตะวันออก สภาพภายหลังการชูด
แต่ง (ฟิล์ม 3/25)

ภาพที่ 14

เจดีย์ประธาน (หมายเลข 1) ด้านทิศ
ใต้ สภาพภายหลังการชูดแต่ง (ฟิล์ม
3/23)

ภาพที่ 15 เจดีย์ประธาน (หมายเลข 1) ด้านทิศตะวันตก สภาพภายหลังการขุดแต่ง (ฟิล์ม 3/22)

ภาพที่ 16 พระวิหาร (หมายเลข 2) สภาพภายหลังการขุดแต่ง (ฟิล์ม 3/12)

ภาพที่ 17

ฐานพระวิหาร (หมายเลข 2) ด้าน
ทิศใต้ สภาพภายหลังการขุดแต่ง
(ฟิล์ม 3/11)

ภาพที่ 18 เจดีย์หมายเลข 3 ด้านทิศเหนือ สภาพภายหลังการขุดแต่ง (ฟิล์ม 4/8)

ภาพที่ 19 เจดีย์หมายเลข 3 ด้านทิศตะวันตก สภาพภายหลังการขุดแต่ง (ฟิล์ม 4/7)

ภาพที่ 20 เจดีย์หมายเลข 4 ด้านทิศเหนือ สภาพภายหลังการขุดแต่ง (ฟิล์ม 3/14)

ภาพที่ 21

แนวกำแพงวัดด้านทิศเหนือ
สภาพภายหลังการขุดแต่ง (ฟิล์ม
3/17)

ภาพที่ 22

แนวกำแพงวัดด้านทิศตะวันออก
สภาพภายหลังการขุดแต่ง (ฟิล์ม
3/16)

ภาพที่ 23

แนวกำแพงวัดด้านทิศใต้ สภาพ
 ภายหลังการขุดแต่ง (ฟิล์ม 3/24)

ภาพที่ 24 Trench ขุดตรวจแนวกำแพงวัดด้านตะวันตก (ฟิล์ม 4/3)

ภาพที่ 25 แนวกำแพงวัดด้านทิศตะวันตกจากการขุดตรวจ (ฟิล์ม 4/0)

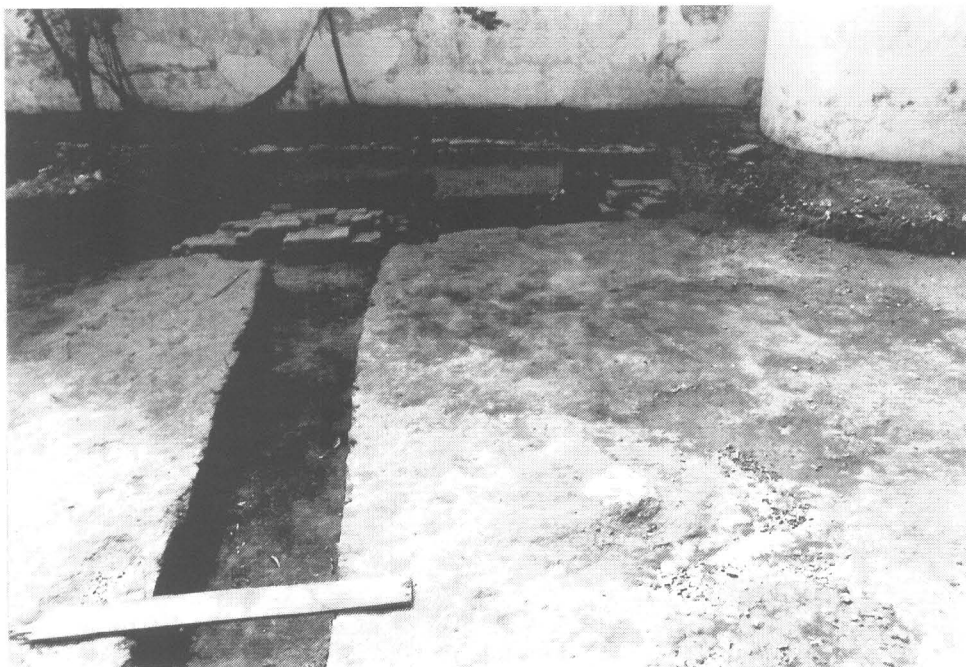
ภาพที่ 26 พื้นที่ด้านทิศเหนือของเจดีย์ประธาน สภาพภายหลังการขุดแต่ง (ฟิล์ม 3/35)

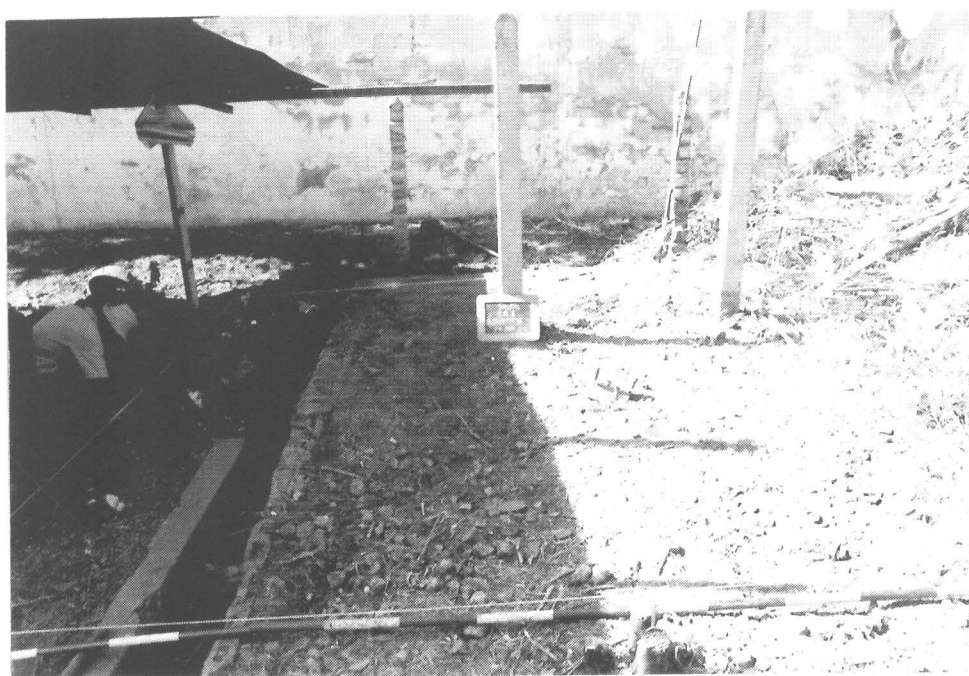
ภาพที่ 27 พื้นที่ด้านทิศตะวันออกของเจดีย์ประธาน สภาพภายหลังการขุดแต่ง (ฟิล์ม 3/34)

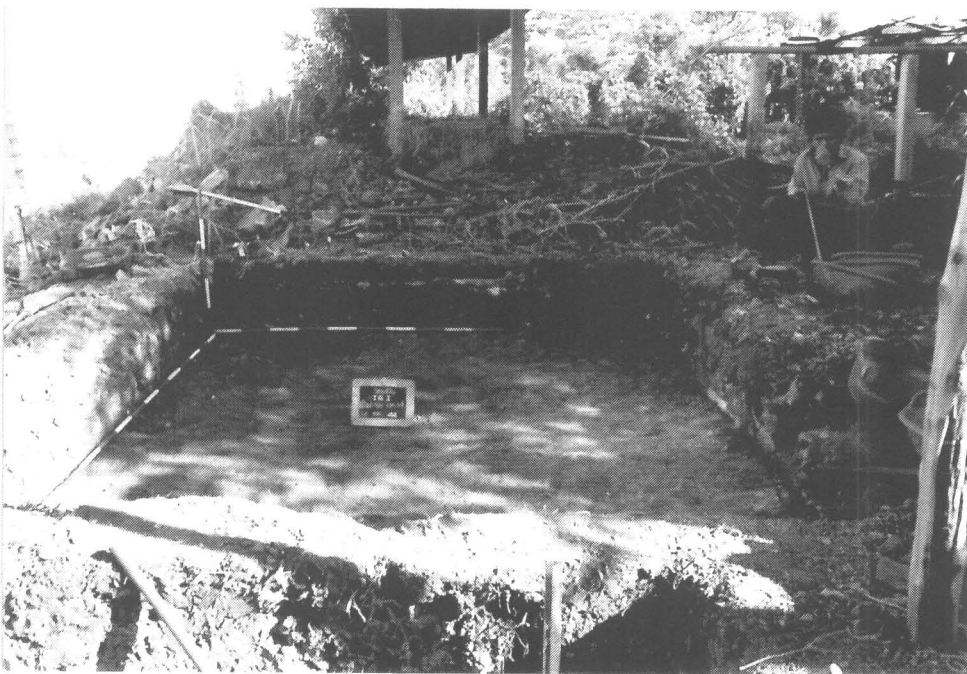
ภาพที่ 28 พื้นที่ด้านทิศตะวันออกของเจดีย์ประธาน สภาพภายหลังการขุดแต่ง (ฟิล์ม 3/33)

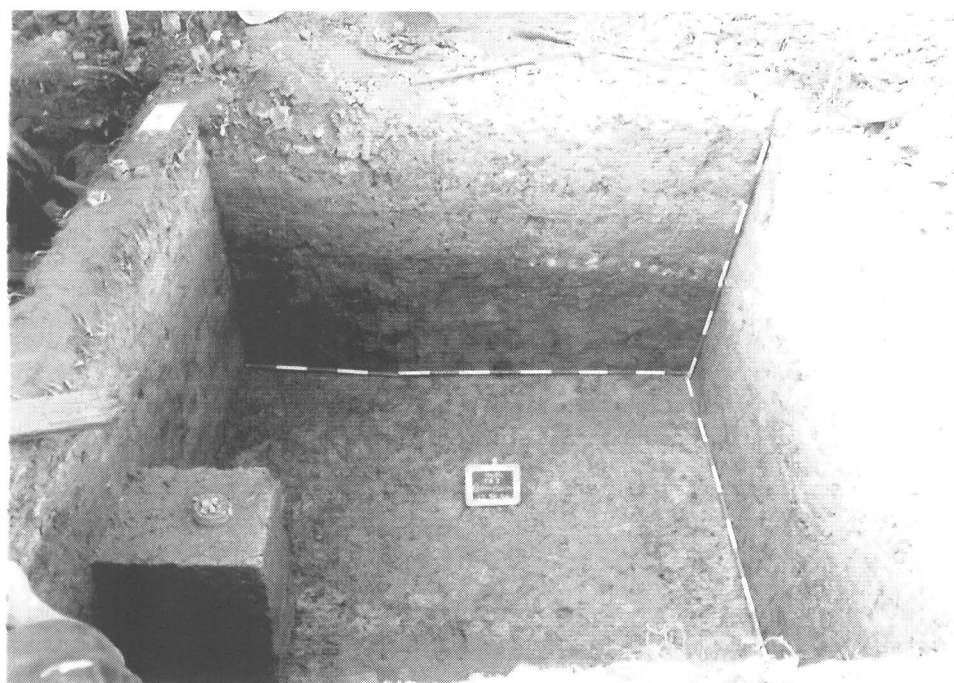
ภาพที่ 29 พื้นที่ด้านทิศใต้ของเจดีย์ประธาน สภาพภายหลังการขุดแต่ง (ฟิล์ม 3/32)

ภาพที่ 30 การวางผังหลุมขุดค้น T.P.I (N1W11) (ฟิล์ม 4/19)

ภาพที่ 31 การขุดค้นหลุม TP.I ระดับ 2 60-80 CM.DT. (ฟิล์ม 4/24)

ภาพที่ 32 การขุดค้นหลุม TP.I ระดับ 9 200-220 CM.DT. (ฟิล์ม 5/1)

ภาพที่ 33 การขุดค้นหลุม TP.I ระดับ 12 260-280 CM.DT. (ฟิล์ม 5/10)

ภาพที่ 34 หลุมขุดค้น TP.I ฝังชั้นดินด้านทิศเหนือ (ฟิล์ม 5/17)

ภาพที่ 35 หลุมขุดค้น TPI ผังชั้นดินด้านทิศตะวันออก (ฟิล์ม 5/18)

ภาพที่ 36 หลุมขุดค้น TPI ผังชั้นดินด้านทิศใต้ (ฟิล์ม 5/21)

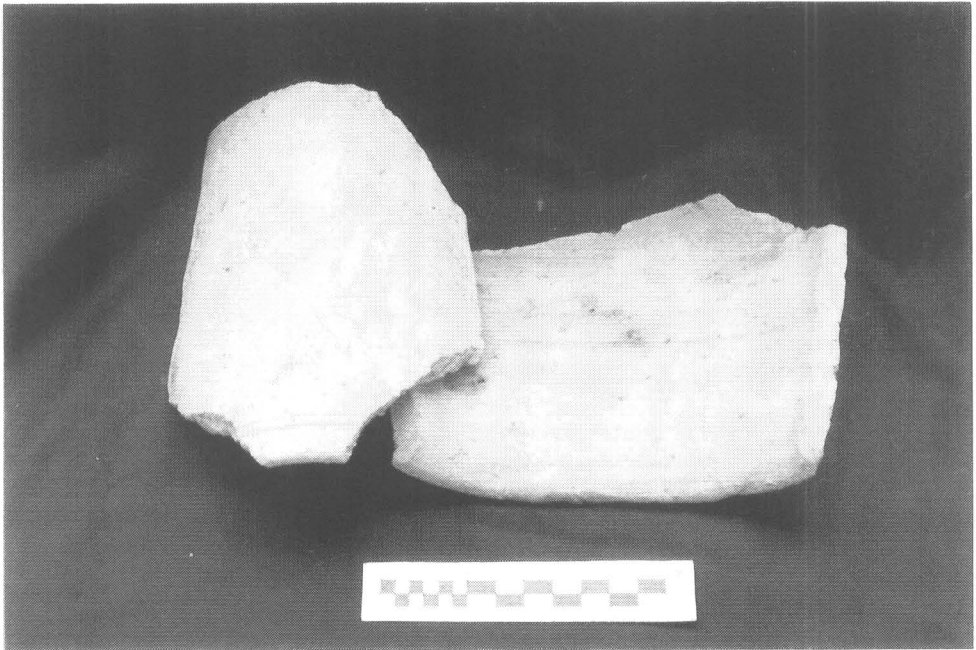

ภาพที่ 37 หลุมขุดค้น T.P.I ผังชั้นดินด้านทิศตะวันตก (ฟิล์ม 5/15)

ภาพที่ 38

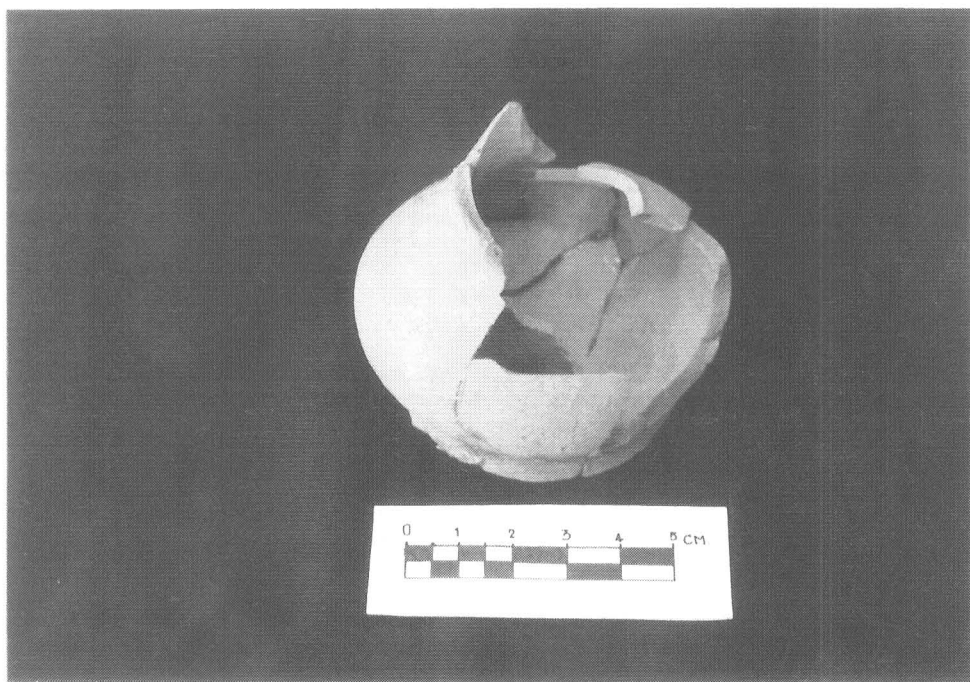
การขุดตรวจฐานรากแนวกำแพง
เรือนจำด้านทิศตะวันตก (ฟิล์ม
5/31)

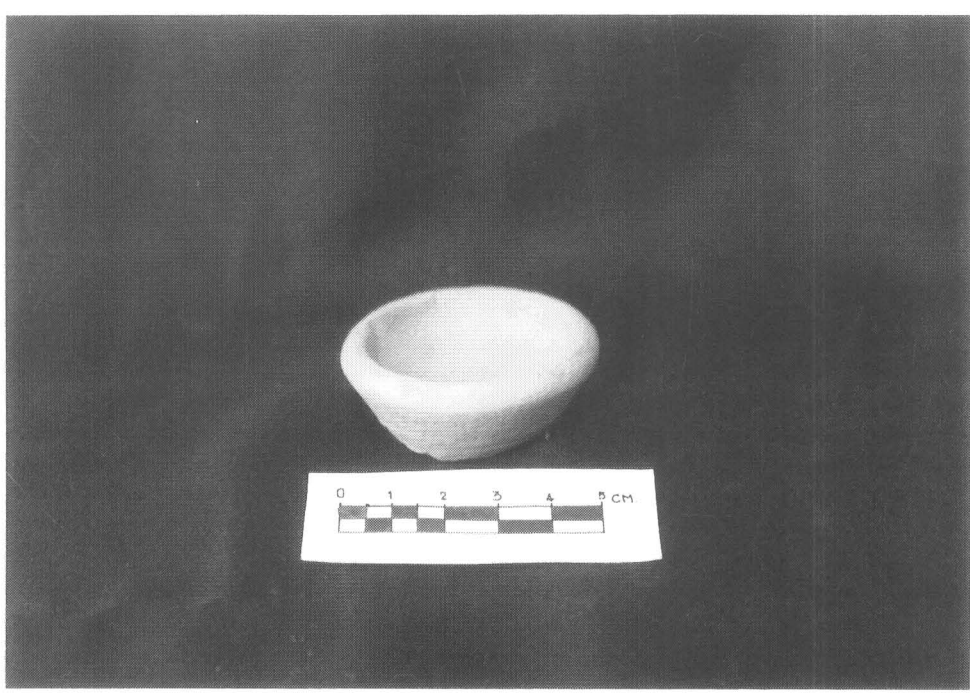
ภาพที่ 39 ลักษณะการซ้อนทับของกระเบื้องกาบกล้วยในการมุงหลังคา (ฟิล์ม 6/37)

ภาพที่ 40 หม้อตาล เนื้อดิน (SF.009) แหล่งเตาพื้นเมือง จากหลุม S3W5 (ฟิล์ม 6/26)

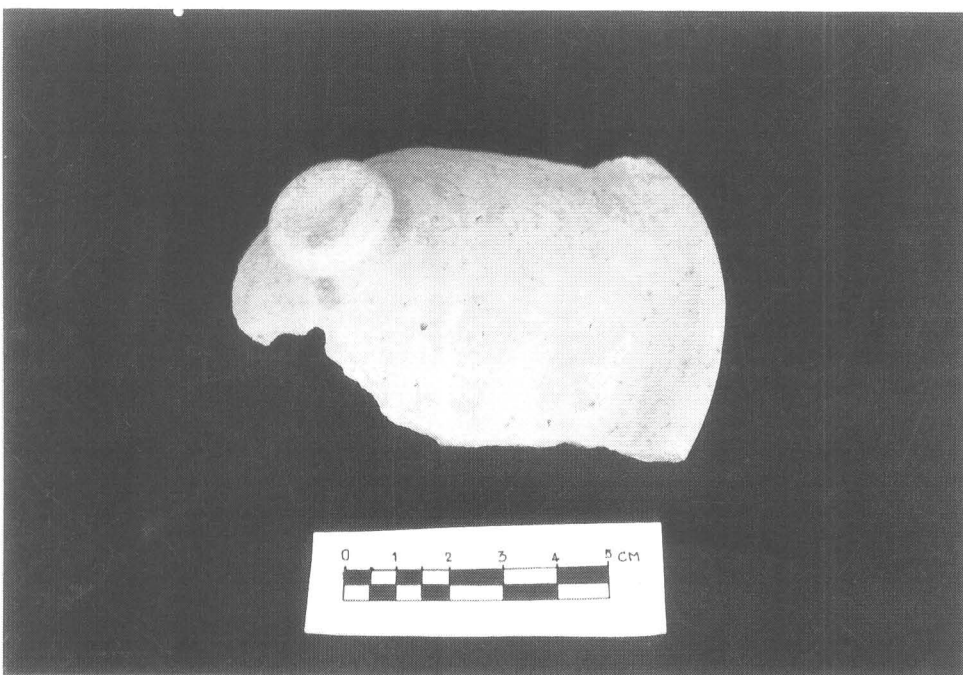
ภาพที่ 41 กระจุก เนื้อดิน (SF.002) แหล่งเตาพื้นเมือง จากหลุม N1W1 (ฟิล์ม 6/28)

ภาพที่ 42 ตะคัน เนื้อดิน (SF.004) แหล่งเตาพื้นเมือง จากหลุม N3E1 (ฟิล์ม 6/31)

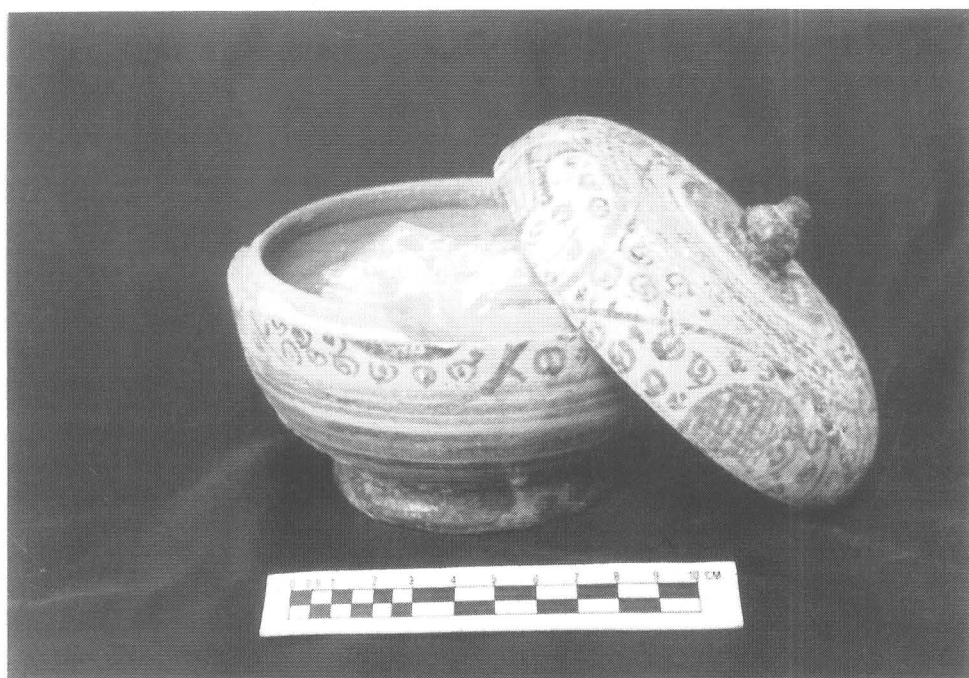
ภาพที่ 43 หม้อท่อนน เนื้อดิน แหล่งเตาพื้นเมือง จากหลุม N3W1 (ฟิล์ม 7/1)

ภาพที่ 44 ฝาหม้อท่อนน เนื้อดิน แหล่งเตาพื้นเมือง จากหลุม S3W5 (ฟิล์ม 7/8)

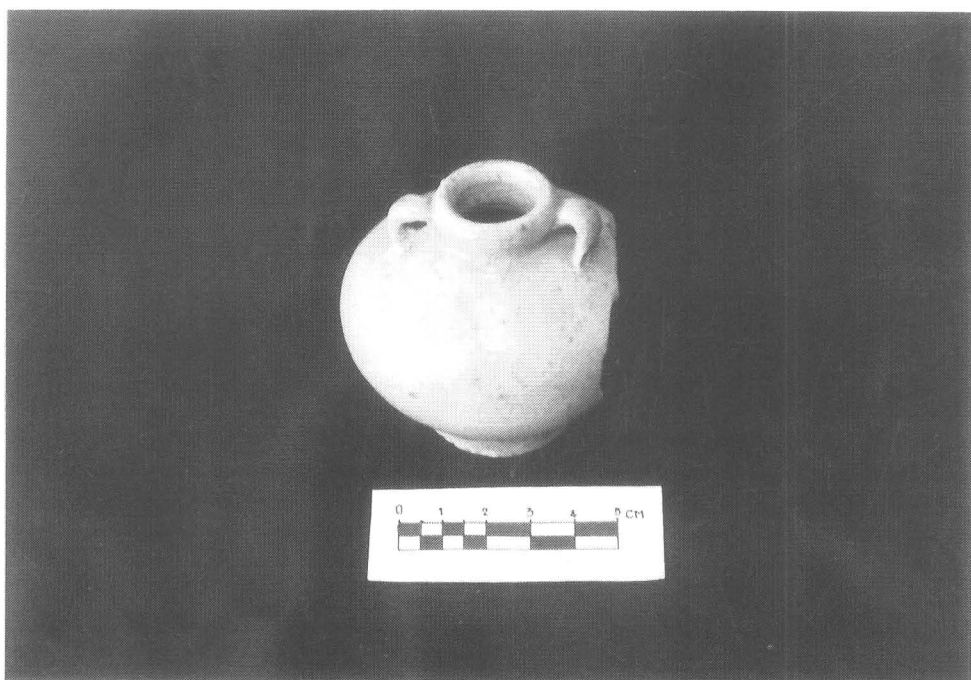
ภาพที่ 45 ไหล่ไหเท้าช้าง เนื้อแกร่ง ประทับลายกระจัง แหล่งเตาบ้านบางปูน จากหลุม S2W5 (ฟิล์ม 7/2)

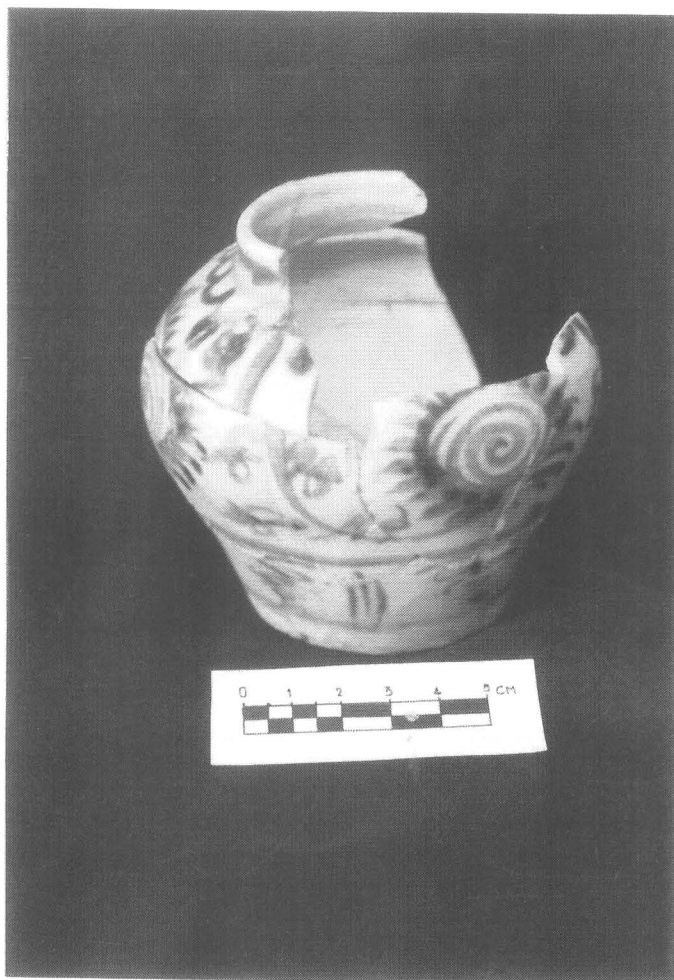
ภาพที่ 46 โถเนื้อแกร่งบรรจุกระดูก (SF.007) พร้อมฝา เขียนลายสีดำได้เคลือบ แหล่งเตาสู่โขทัย จากหลุม S2W5 (ฟิล์ม 6/24)

ภาพที่ 47 โถเนื้อแกร่งบรรจุฟัน 12 ซี่ (SF.008) พร้อมฝา เขียนลายสีดำได้เคลือบ แหล่งเตาสุโขทัย จากหลุม S2W5 (ฟิล์ม 6/23)

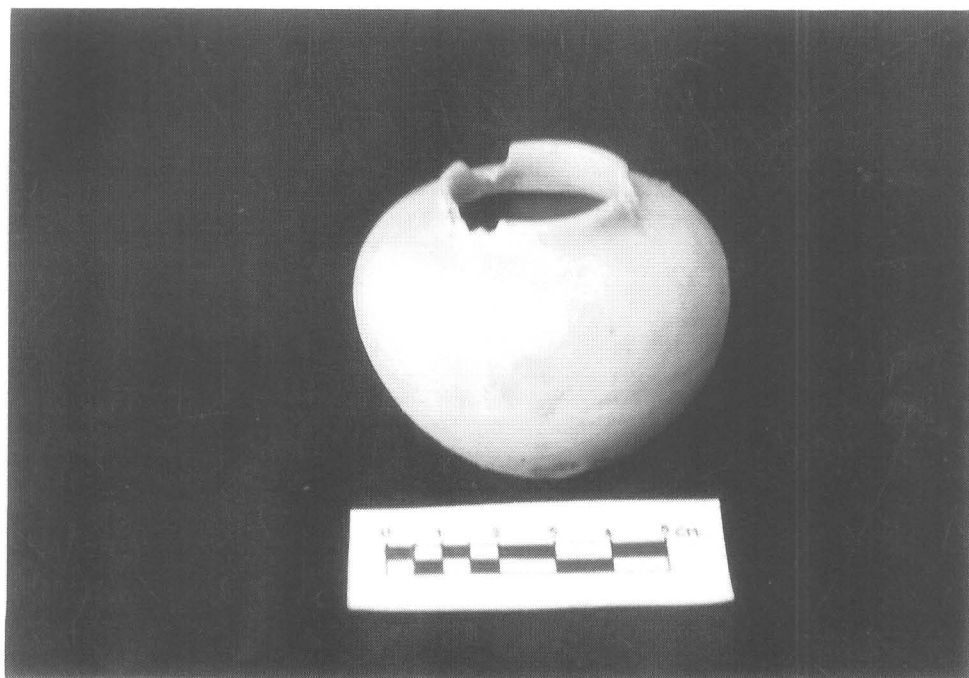

ภาพที่ 48 กระปุก 2 หู เนื้อแกร่ง (SF.001) เคลือบเขียว แหล่งเตาศรีรั้งนาลัย จากหลุม N1W2 (ฟิล์ม 6/30)

ภาพที่ 49

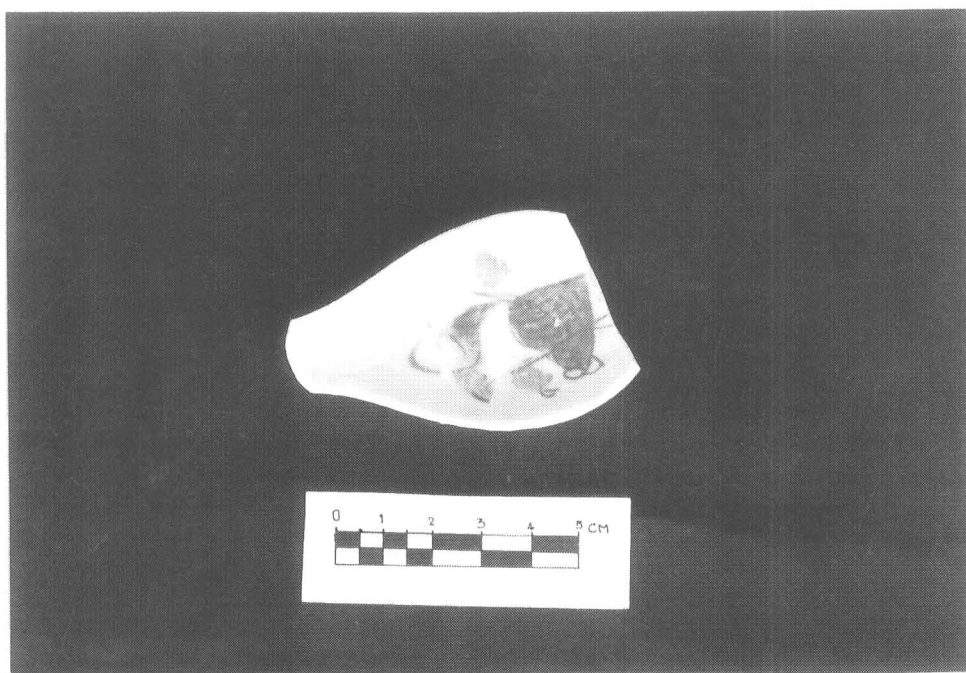
โถ (SF.013) เนื้อเครื่องถ้วย
เขียนลายสีครามใต้เคลือบ แห่่ง
เตาประเทศจีน สมัยราชวงศ์หมิง
จากหลุม S2W5 (ฟิล์ม 6/22)

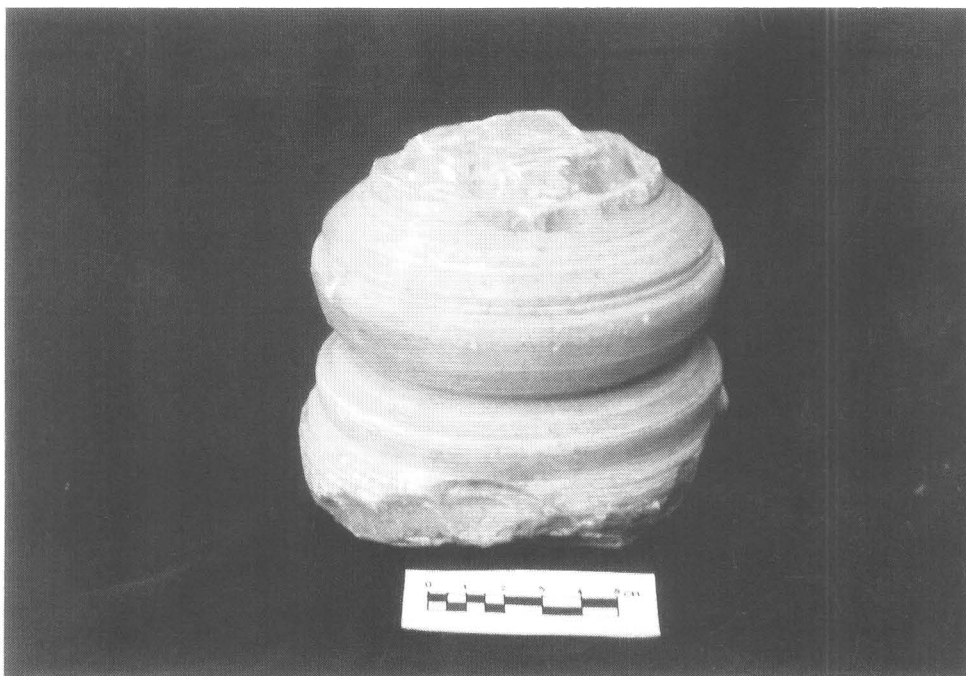
ภาพที่ 50
กระปุก (SF.005) เนื้อเครื่องถ้วย เขียนลายเบญจรงค์ แห่่งเตาประเทศจีน สมัย
ราชวงศ์ชิง จากหลุม N2W1 (ฟิล์ม 6/32)

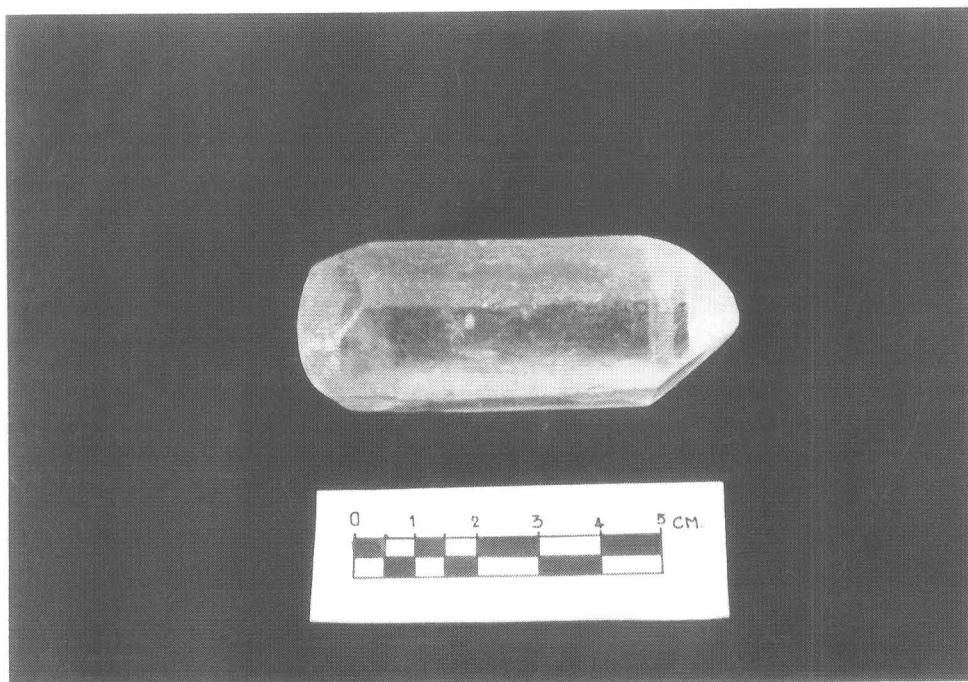
ภาพที่ 51 ชาม เนื้อเครื่องถ้วย เขียนลายสีครามใต้เคลือบ แหล่งเตาประเทศจีน สมัยราชวงศ์ซิง จากหลุม S3W5 (ฟิล์ม 7/7)

ภาพที่ 52 ช้อน เนื้อเครื่องถ้วย เขียนลายเบญจรงค์ แหล่งเตาประเทศจีน สมัยราชวงศ์ซิง จากหลุม N2W5 (ฟิล์ม 7/6)

ภาพที่ 53 หัวเม็ดทรงมันช์หินอ่อน (SF.010) จากหลุม N2W3 (ฟิล์ม 6/34)

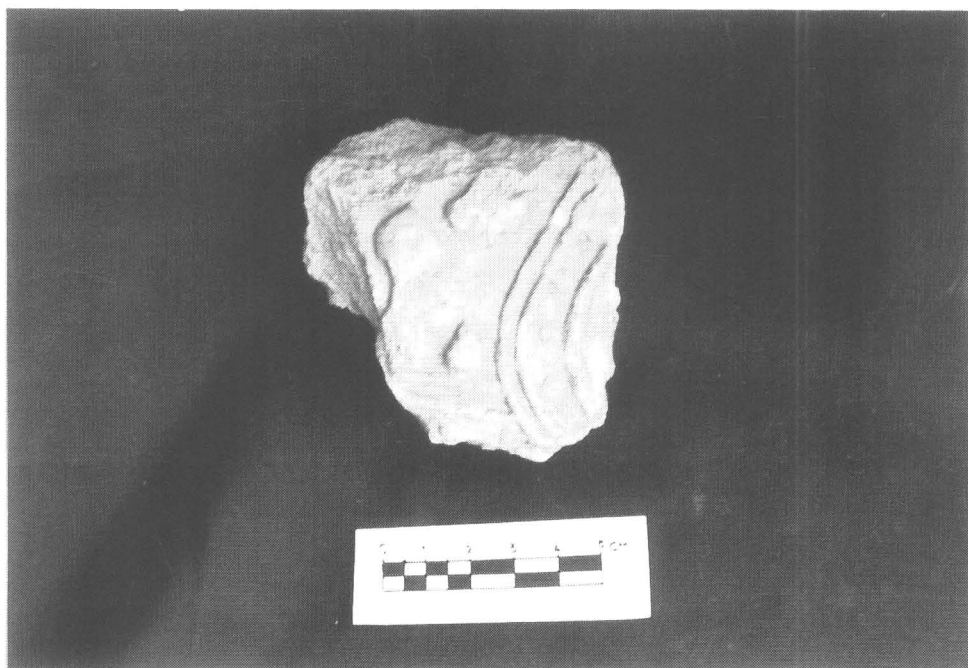
ภาพที่ 54 หินควอทซ์หรือหินเขียวหนุมาน (SF.011) จากหลุม S2W4 (ฟิล์ม 6/25)

ภาพที่ 55 กระเบื้องมุงหลังคาแบบเกล็ดเต่า หลุม TPI ระดับ 60-80 CM.DT. (ฟิล์ม 7/15)

ภาพที่ 56 ตุ๊กตาดินเผาเคลือบขาว เนื้อเครื่องถ้วย แหล่งเตาประเทศจีน สมัยราชวงศ์ซิง หลุม TPI ระดับ 60-80 CM.DT. (ฟิล์ม 7/12)

ภาพที่ 57 กระเบื้องเชิงชาย เตาพื้นเมือง หลุม TP.I ระดับ 100-120 CM.DT. (ฟิล์ม 7/18)

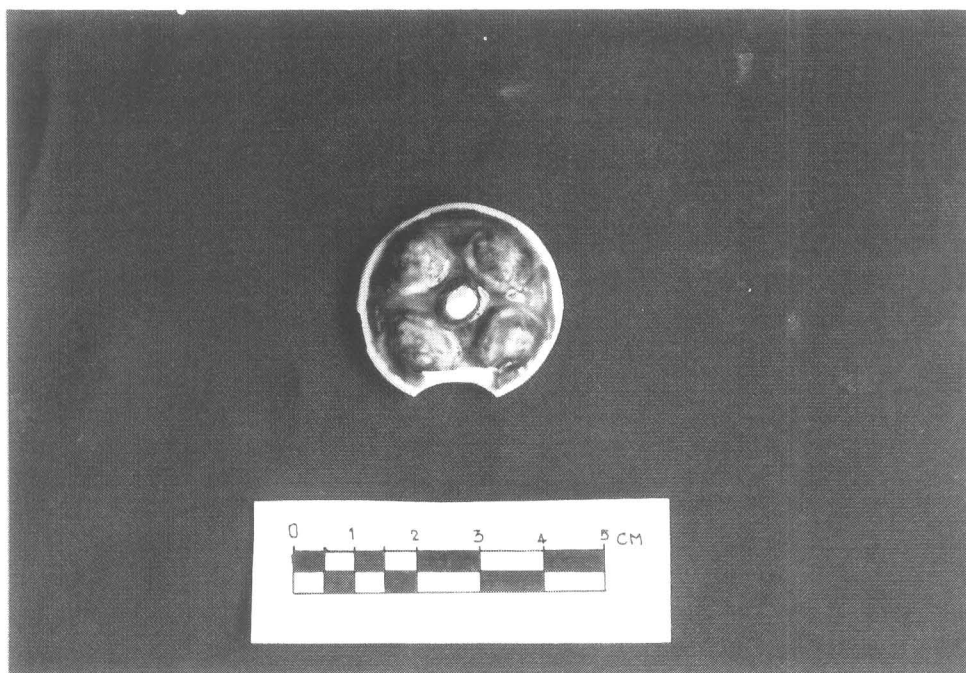
ภาพที่ 58 ลูกทรงดินเผาเนื้อแกร่ง หลุม TP.I ระดับ 100-120 CM.DT. (ฟิล์ม 7/17)

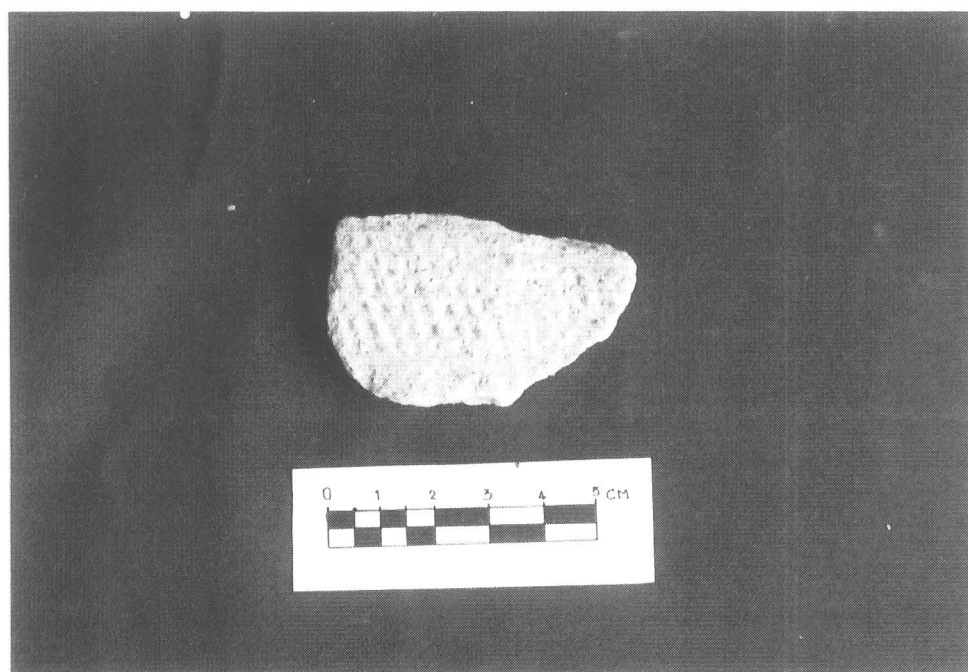
ภาพที่ 59 หม้อทะนนวน เนื้อดิน เตาพื้นเมือง หลุม T.P.I ระดับ 100-120 CM.DT. (ฟิล์ม 7/19)

ภาพที่ 60 ครกเนื้อแกร่ง แหล่งเตาแม่น้ำน้อย หลุม T.P.I ระดับ 100-120 CM.DT. (ฟิล์ม 7/25)

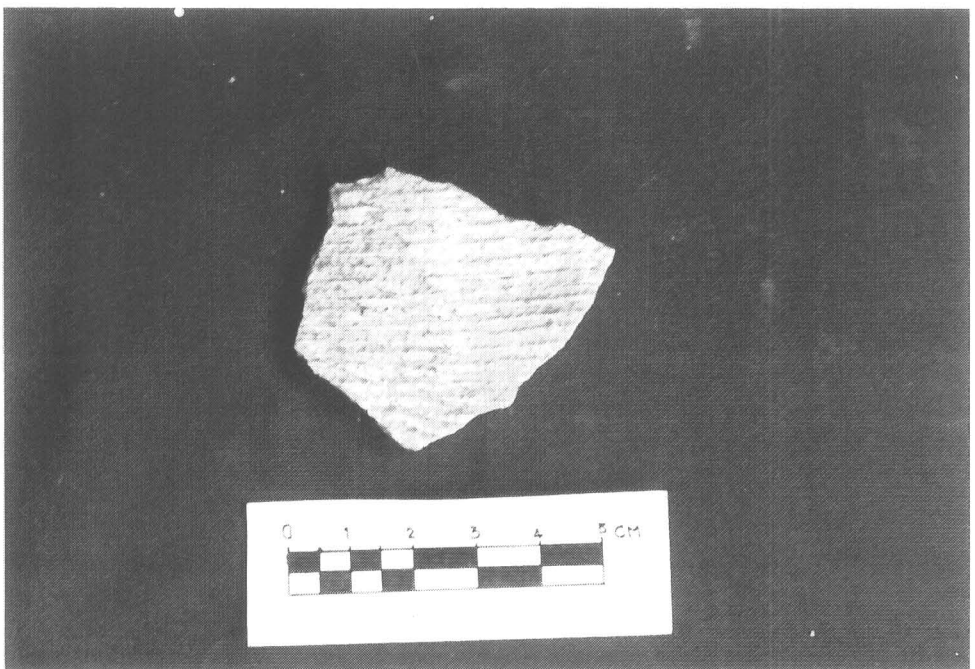
ภาพที่ 61 ฝาตลับเนื้อเครื่องถ้วย แหล่งเตาประเทศจีน หลุม TP.I ระดับ 100-120 CM.DT. (ฟิล์ม 7/20)

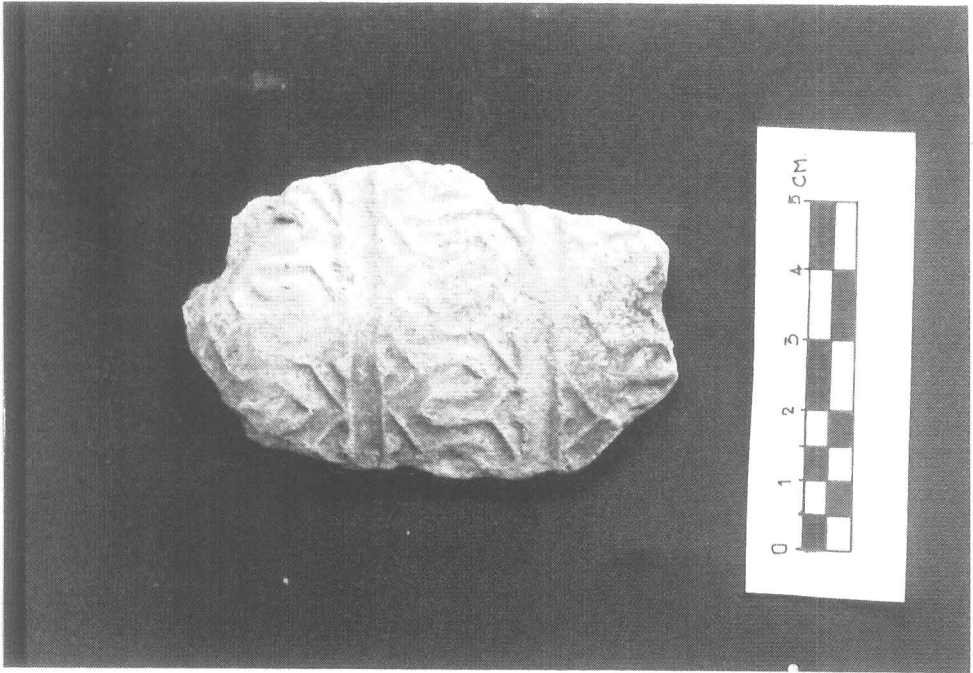
ภาพที่ 62 ลายรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน (B12) หลุม TP.I ระดับ 100-120 CM.DT. (ฟิล์ม 7/24)

ภาพที่ 63 ลายเส้นขวางและเส้นเอียงในกรอบสี่เหลี่ยม (B6) หลุม TP.I ระดับ 100-120 CM.DT. (ฟิล์ม 7/23)

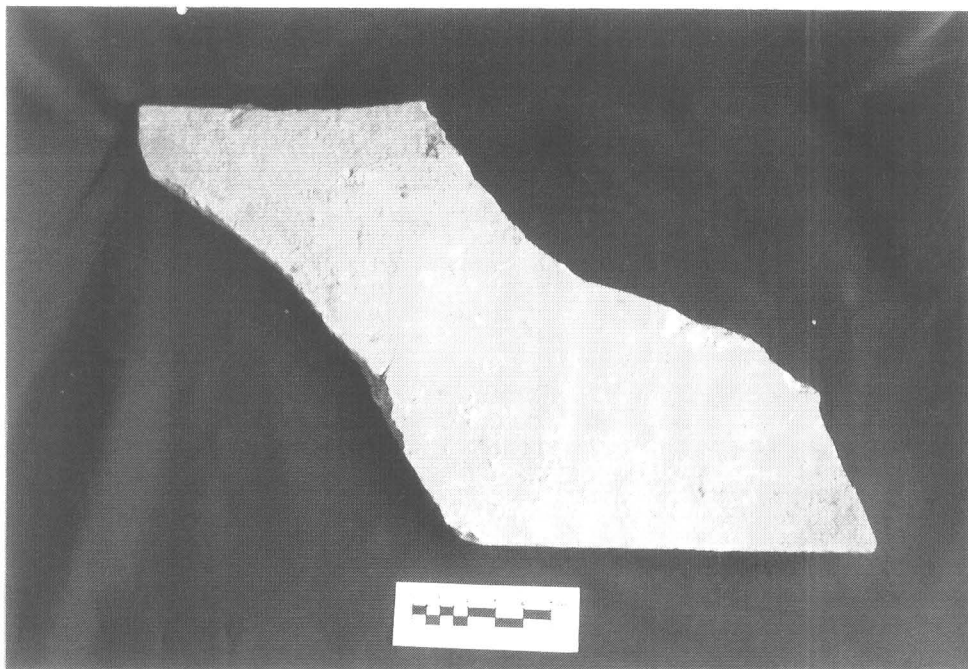
ภาพที่ 64 ลายเชือกทาบ (B4) หลุม TP.I ระดับ 100-120 CM.DT. (ฟิล์ม 7/22)

ภาพที่ 65 ลายประแจจีน (B13) หลุม TP.I ระดับ 100-120 CM.DT. (ฟิล์ม 7/21)

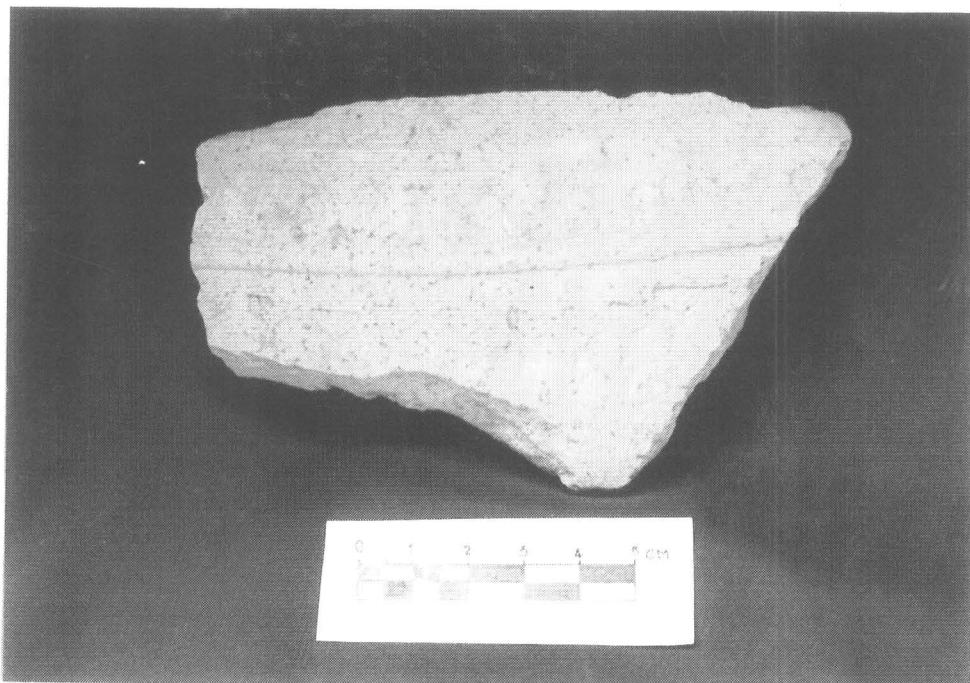
ภาพที่ 66 อักษรประทับตัวอักษร อย (B6) หลุม TP.I ระดับ 120-140 CM.DT. (ฟิล์ม 7/28)

ภาพที่ 67 กระเบื้องปูพื้นดินเผา หลุม TP.I ระดับ 120-140 CM.DT. (ฟิล์ม 7/27)

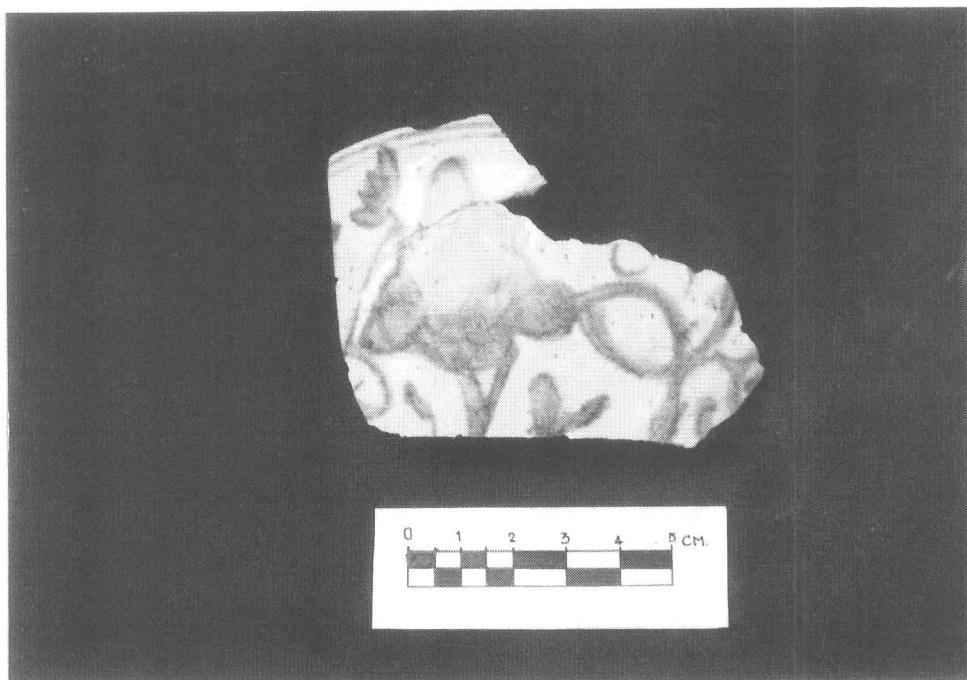
ภาพที่ 68 เตาเซิงกราน หลุม TP.I ระดับ 120-140 CM.DT. (ฟิล์ม 7/26)

ภาพที่ 69 ไหลไหเท้าช้างเนื้อแกร่งประทับลายพวงอุบะ แหล่งเตาบ้านบางปูน หลุม TP.I
ระดับ 200-220 CM.DT. (ฟิล์ม 6/3)

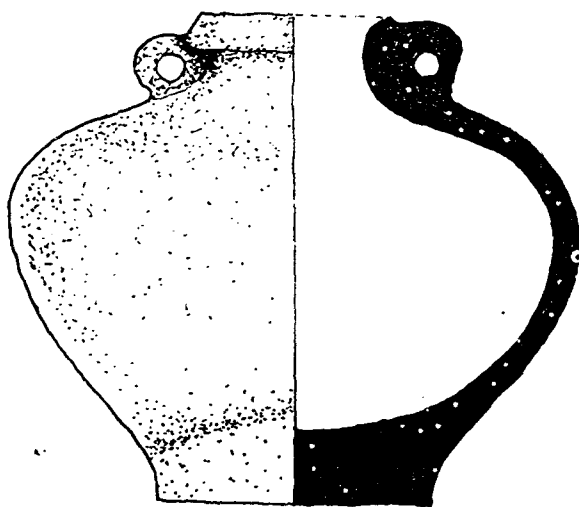
ภาพที่ 70 ลายประทับก้างปลา (B) หลุม TP.I ระดับ 280-300 CM.DT. (ฟิล์ม 6/18)

ภาพที่ 71 ชิ้นส่วนภาชนะดินเผาเนื้อเครื่องถ้วยเขียนสีครามใต้เคลือบ แหล่งเตาประเทศเวียดนาม หลุม TP.I ระดับ 280-300 CM.DT. (ฟิล์ม 6/16)

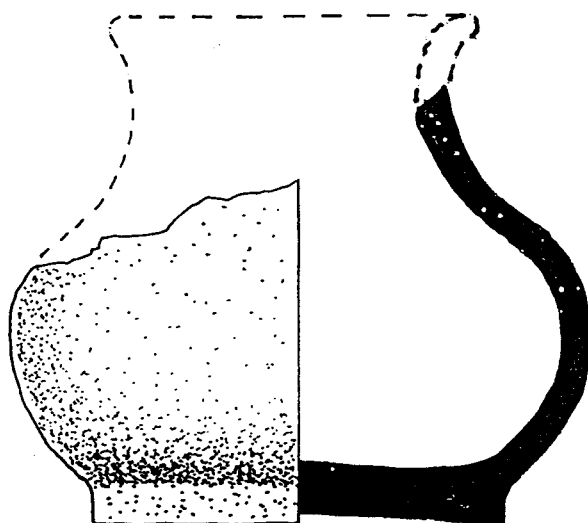

ภาพที่ 72 กระเบื้องดินเผาแบบแบน หลุม TP.I ระดับ 300-320 CM.DT. (ฟิล์ม 6/21)

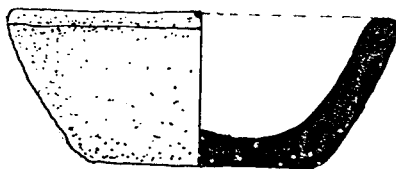

ภาพลายเส้นที่ 1

กระปุก 2 หู เนื้อแกร่ง (SF.001) เคลือบเขียว แหล่งเตาศรีสังขนาลัย จากหลุม N1W2

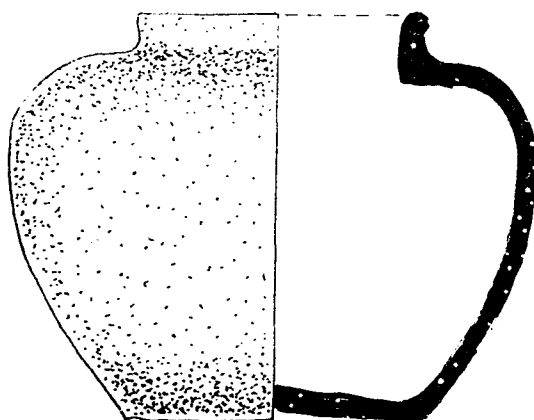

ภาพลายเส้นที่ 2
กระปุกเนื้อดิน (SF.002) แหล่งเตาพื้นเมือง จากหลุม N1W1

ภาพลายเส้นที่ 3

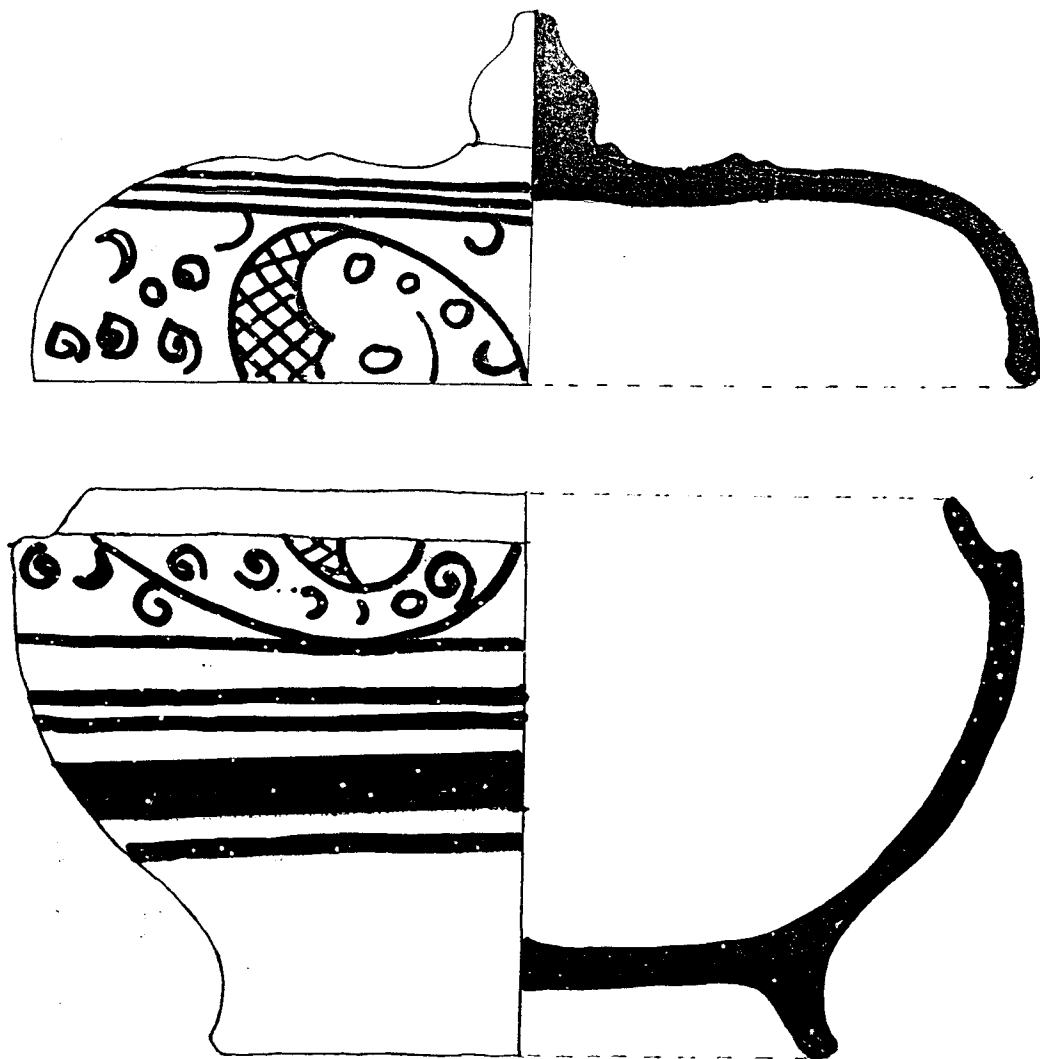
ตะคันเนื้อดิน (SF.004) แหล่งเตาพื้นเมือง จากหลุม N3W1

ภาพลายเส้นที่ 4

กระปุกเนื้อเครื่องถ้วย เขียนลายเบญจรงค์

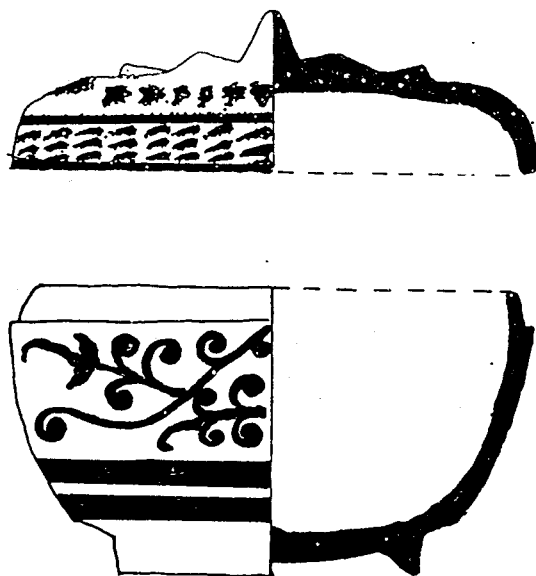
จากแหล่งเตาประเทศจีนสมัยราชวงศ์หมิง จากหลุม N2W1

ภาพลายเส้นที่ 5

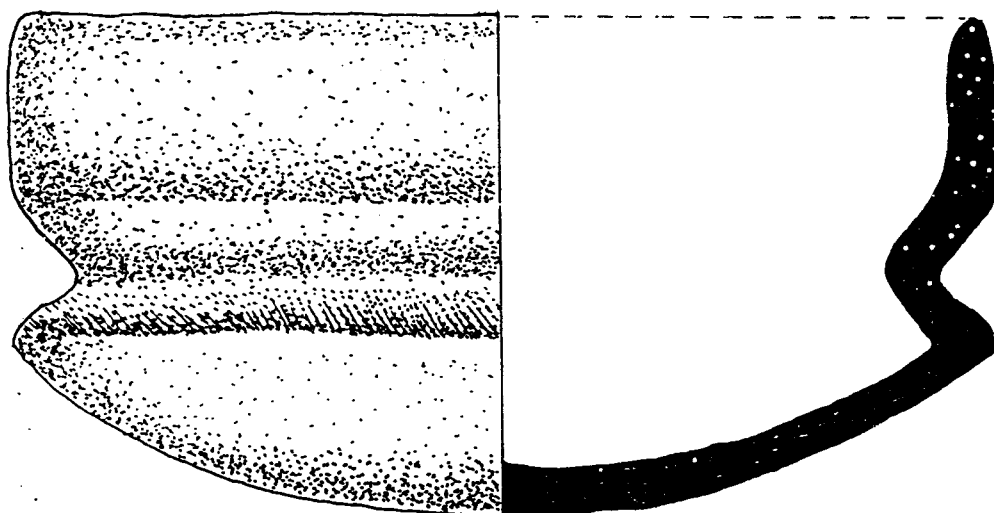
โถเนื้อแกร่งบรรจุกระดูก (SF.007) พร้อมฝา

เขียนลายสีดำได้เคลือบ แหล่งเตาสุโขทัย จากหลุม S2W5

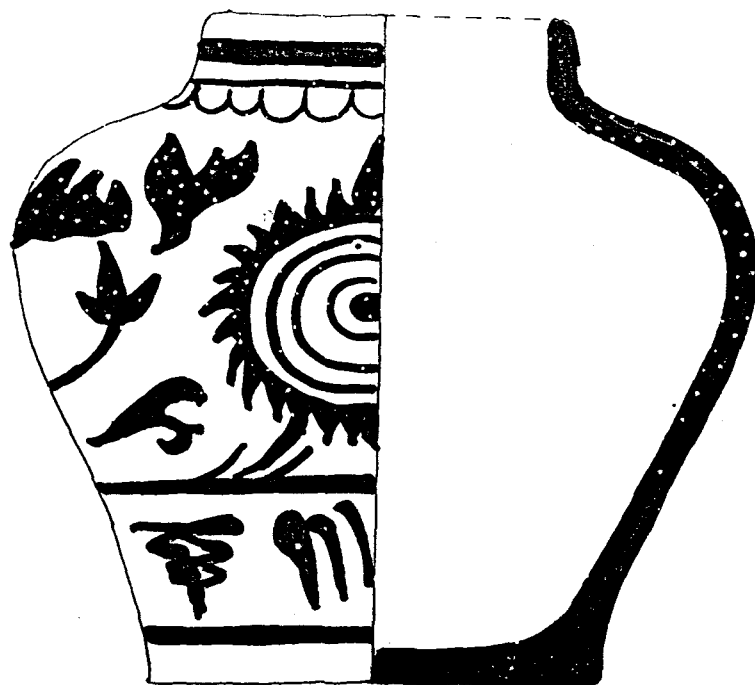

ภาพลายเส้นที่ 6

โถเนื้อแกร่งบรรจุพื้น 12 ซี (SF.008) พร้อมฝา
เขียนลายสีดำได้เคลือบ แหล่งเตาสุโขทัย จากหลุม S2W5

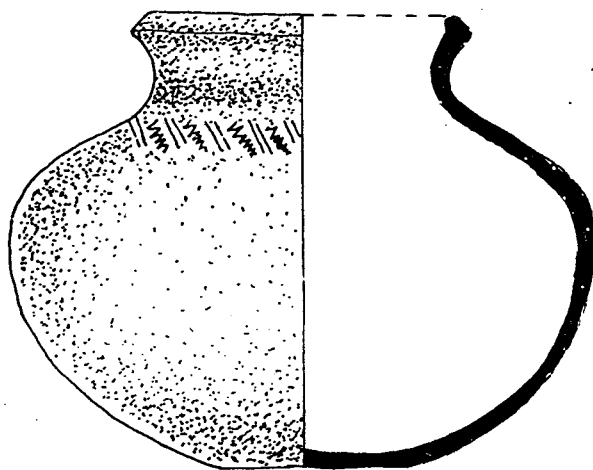
ภาพลายเส้นที่ 7
หม้อตาลเนื้อดิน แหล่งเตาพื้นเมือง จากหลุม S3W5

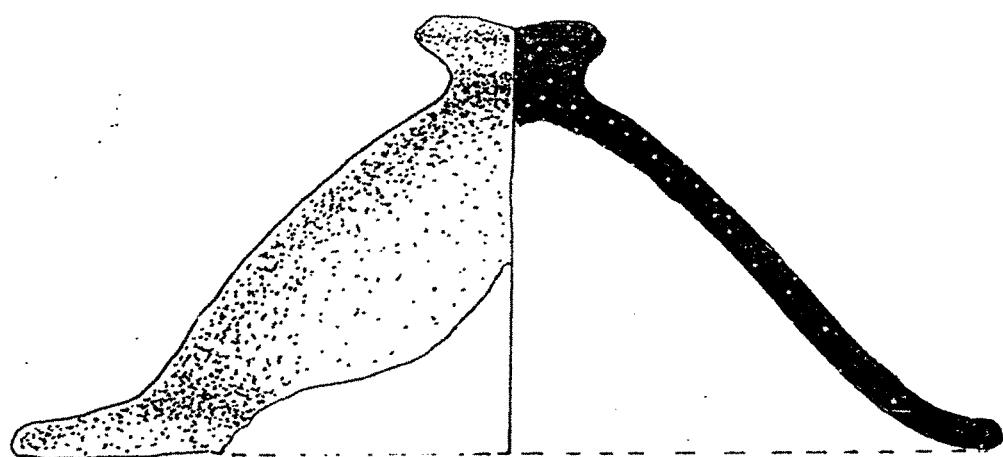
ภาพลายเส้นที่ 8

โถเนื้อเครื่องถ้วย (SF.013) พร้อมฝา

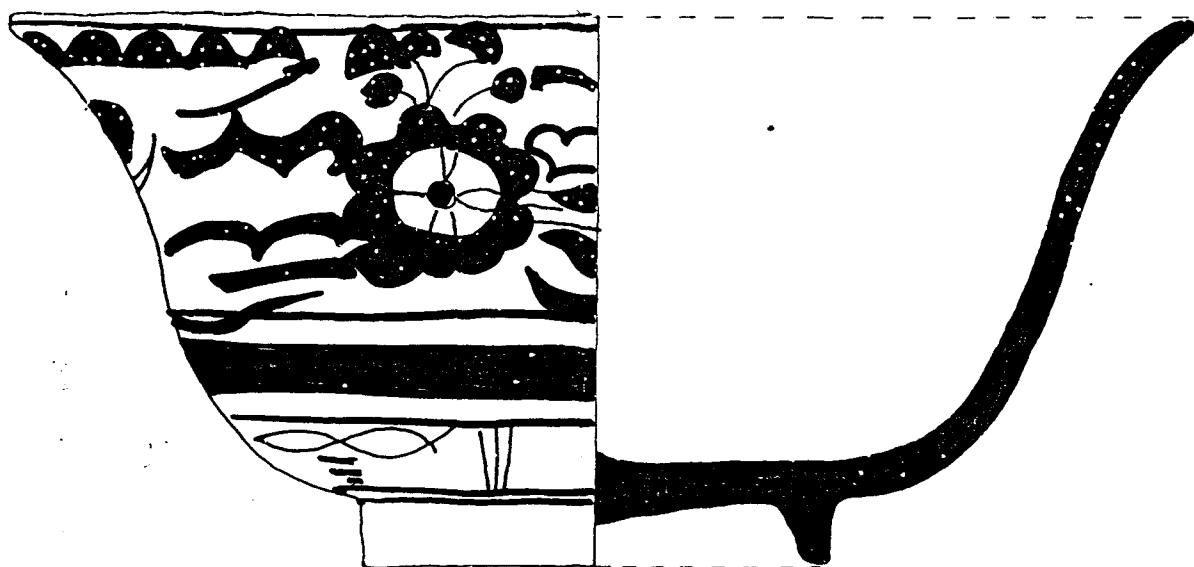
เขียนลายสีครามใต้เคลือบ แหล่งเตาประเทศจีน สมัยราชวงศ์หมิง จากหลุม S2W5

ภาพลายเส้นที่ 9
หม้อตะนน เนื้อดิน แหล่งเตาพื้นเมือง จากหลุม N3W1

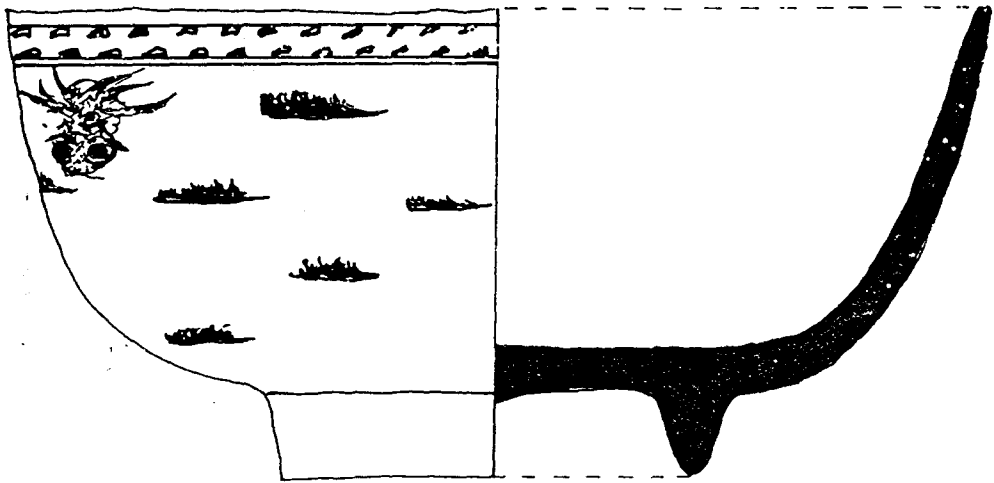

ภาพลายเส้นที่ 10
ฝามือทะนนวน เนื้อดิน แหล่งเตาพื้นเมือง จากหลุม S2W5

ภาพลายเส้นที่ 11

ชาม เนื้อเครื่องถ้วย เขียนลายสีครามใต้เคลือบ
แหล่งเตาประเทศจีน สมัยราชวงศ์ซิง จากหลุม S2W5

ภาพลายเส้นที่ 12

ชาม เนื้อเครื่องถ้วย แหล่งเตาประเทศจีน จากหลุม S2W5

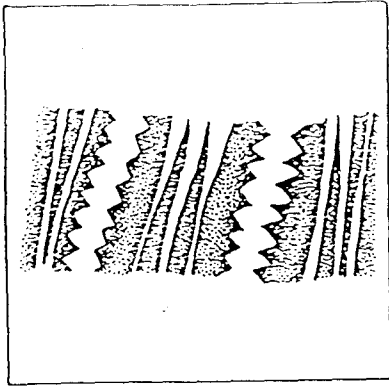
ลวดลายเศษภาชนะดินเผาเนื้อดินธรรมดา(Earthen Ware)
จากการขุดแต่งโบราณสถานและขุดค้นทางโบราณคดี วัดขมื่น
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

- B 1 ลายเส้นตรงแนวเฉียงสลับลายพื้นปลาเฉียง
- B 2 ลายเส้นคลื่นแนวนอนสลับลายพื้นปลา
- B 3 ลายเส้นขนานแนวนอน
- B 4 ลายเชือกทาบ
- B 5 ลายเส้นตรงแนวนอนสลับลายพื้นปลา
- B 6 ลายเส้นขวางและเส้นเฉียง ในกรอบสี่เหลี่ยม
- B 7 ลายเส้นตรงแนวตั้งสลับลายพื้นปลา
- B 8 ลายเส้นก้างปลาเฉียง
- B 9 ลายเส้นขนานในกรอบสามเหลี่ยมสลับลายรูปตัววี
- B 10 ลายเส้นพื้นปลาเฉียง
- B 11 ลายเส้นตรงสั้นแนวนอนสลับเส้นเฉียง
- B 12 ลายสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน
- B 13 ลายประแจจีน

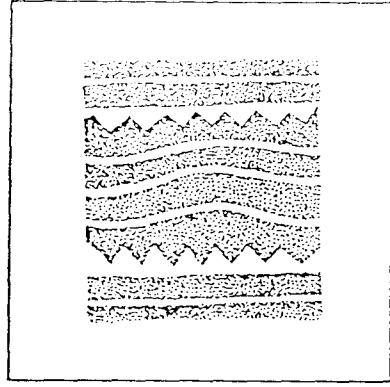
ลวดลายเศษภาชนะดินเผาเนื้อดินธรรมดา(Earthen Ware)

จากการขุดแต่งโบราณสถานและขุดค้นทางโบราณคดี วัดขมิ้น

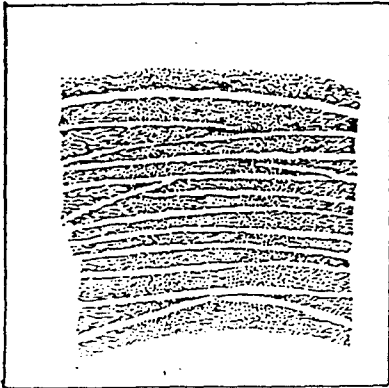
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

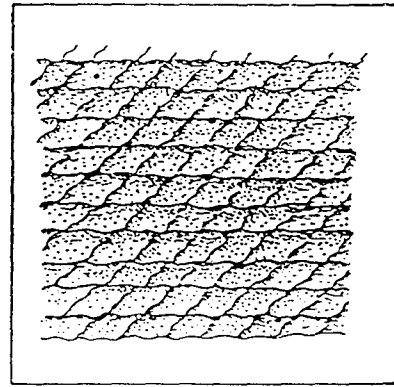
B 1

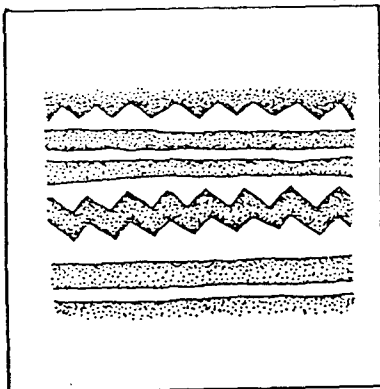
B 2

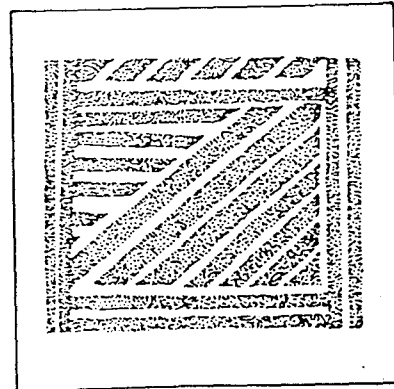
B 3

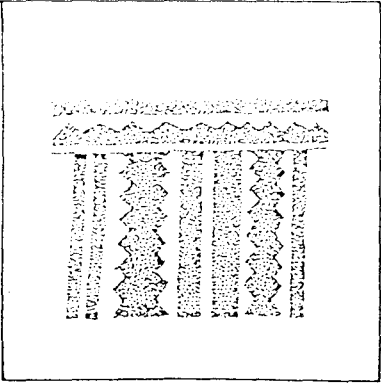
B 4

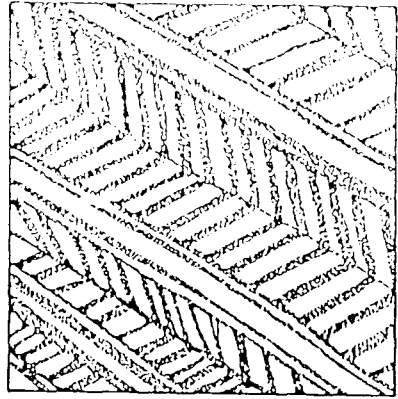
B 5

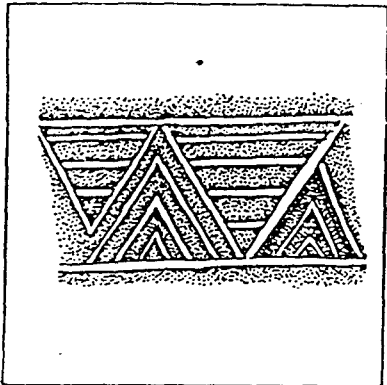
B 6

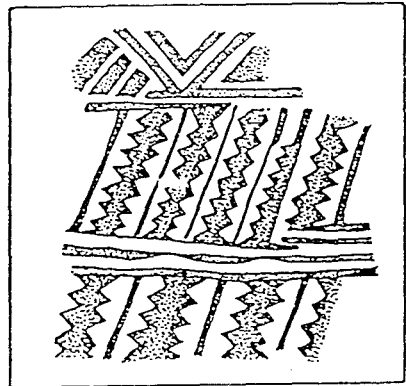
B 7

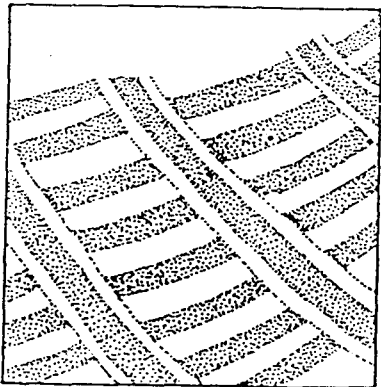
B 8

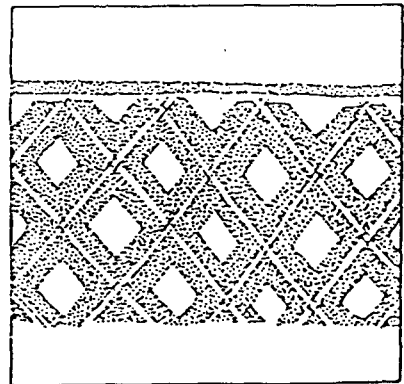
B 9

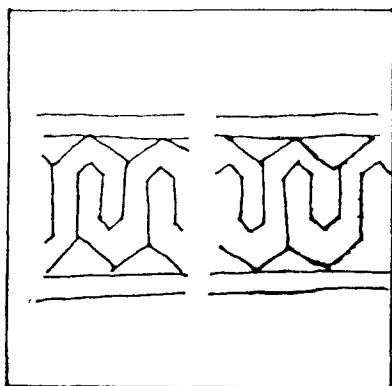
B 10

B 11

B 12

B 13

รูปแบบขอบปลีภาชนะดินเผา
ขากการขุดแต่งโบราณสถานและขุดค้นทางโบราณคดี วัดขมิ้น
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

R1

R2

R3

R4

R5

R7

R6

R9

R11

R10

R8

R12

รูปแบบขอบปากภาชนะดินเผา
จากการขุดแต่งโบราณสถานและขุดค้นทางโบราณคดี วัดขมื่น
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

R 13

R 14

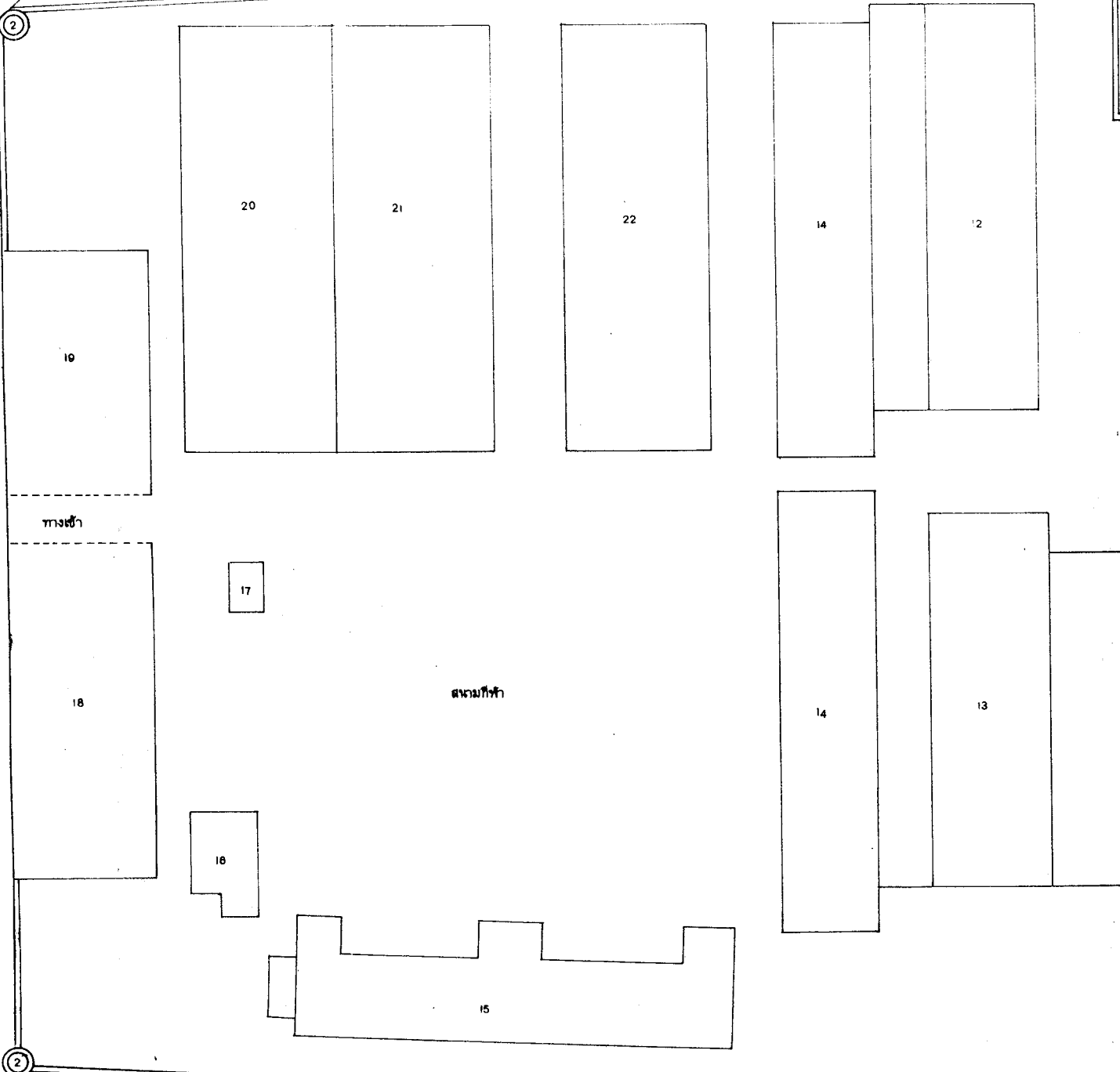
บริเวณพระราชวังจันทร์เกษม

ถนนเข้าวัดเลไลนารามราชวรวิหาร

๐
๑
๒
๓
๔
๕
๖
๗
๘
๙
๐

๒

๒

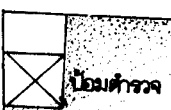

๒

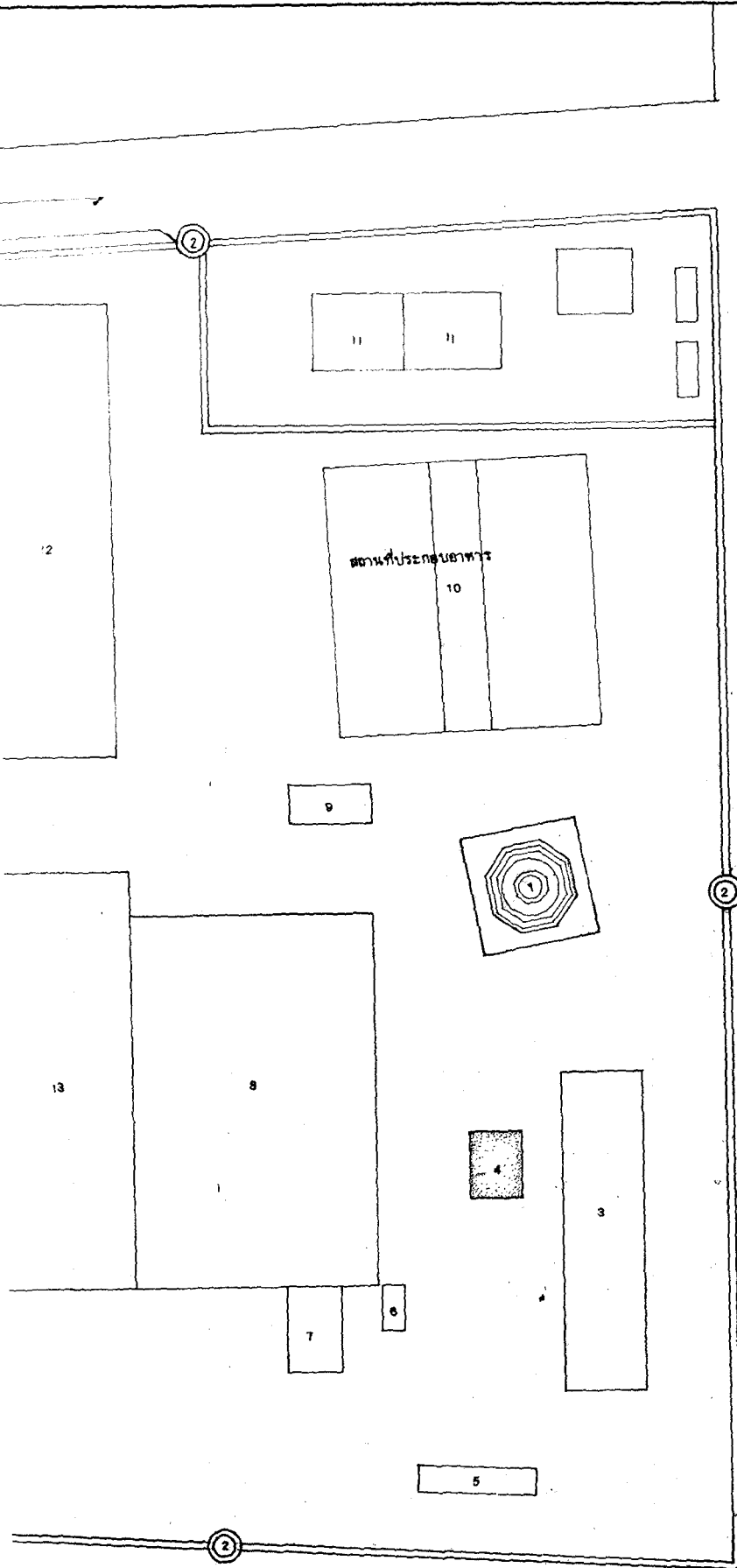
๒

กำแพงเวียนห้า

ถนน

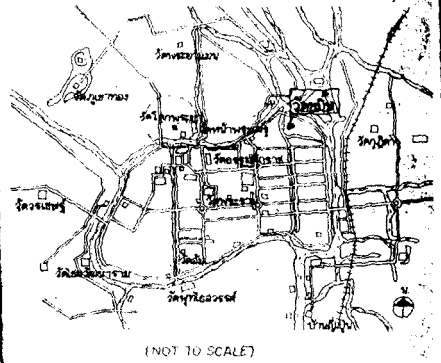
คลองมหาชัย

รายการ

1. เจดีย์
2. บึงยาม
3. เรือพายยาม
4. ปอไม้
5. อุทยาน
6. ที่เก็บของ
7. เตาหุงข้าว
8. โรงงานฝึกวิชาชีพ 1
9. ที่ทำการหมวดชุดทหาร
10. ที่ประกอบอาหาร
11. เรือนนอนผู้ต้องขังหญิง
12. โรงอาหาร
13. โรงงานฝึกวิชาชีพ 2
14. เรือนนอนผู้ต้องขังชาย
15. โรงงานผลิต, ห้องสมุด
16. ที่ทำการฝ่ายควบคุม
17. พระพุทธรูป
18. ที่พิพิธภัณฑสถาน
19. ที่ทำการฝ่ายบริหาร
20. โรงฝึกวิชาชีพ 3
21. โรงฝึกวิชาชีพ 4
22. โรงฝึกวิชาชีพ 5

ผังชุมชน

ผู้ปฏิบัติ

คณะกรรมการ

สำรวจ	นายสมศักดิ์ สุขคำ	<i>[Signature]</i>
นายช่างสำรวจ	นายสมเกียรติ ธรรมสาร	<i>[Signature]</i>
เขียน	นายสมศักดิ์ สุขคำ	<i>[Signature]</i>
คัดลอก		

คณะกรรมการตรวจการจ้าง

ประธานกรรมการ	นายสมศักดิ์ สุขคำ		
กรรมการ	นายสมเกียรติ ธรรมสาร		
กรรมการ	นายสมศักดิ์ สุขคำ	<i>[Signature]</i>	<i>[Signature]</i>
กรรมการ	นายสมเกียรติ ธรรมสาร	<i>[Signature]</i>	<i>[Signature]</i>
กรรมการ	นายสมศักดิ์ สุขคำ		
ผู้ควบคุมงาน	นายสมศักดิ์ สุขคำ		
ผู้ควบคุมงาน	นายสมเกียรติ ธรรมสาร		

ออกแบบ

นายช่างโยธา			
นายช่างศิลปกรรม			
นักโขนานคดี	นายสมศักดิ์ สุขคำ		
นักโขนานคดี			
สถาปนิก			
ภูมิสถาปนิก			
วิศวกรโยธา			
วิศวกร			

ตรวจ เห็นชอบ

สถาปนิก			
วิศวกร			
นักวิชาการช่างศิลป์			
หัวหน้าฝ่ายวิชาการ			<i>[Signature]</i>
หัวหน้าฝ่ายโขนานคดี			
ผอ. อุทยาน			
ผอ.สวนบ.บ. พช. ที่ 3			
ผอ. สบ. พช.			

ผู้ตรวจ

อธิบดี			
แบบ:	วัดกัน (ข้าง)		
	๓. ทิวรอบ ๔. พระนครหรืออยุธยา ๕. พระนครหรืออยุธยา		

แสดง: สิ่งบริเวณ

จ.วัด	ขนาดส่วน 1: 250	แผ่นที่ 1	จำนวนแผ่น 11
-------	-----------------	-----------	--------------

โครงการนครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา

สำนักงานโขนานคดีและนิติเวชคดีกรมศิลปากร

สำนักงานโขนานคดีและนิติเวชคดีกรมศิลปากร

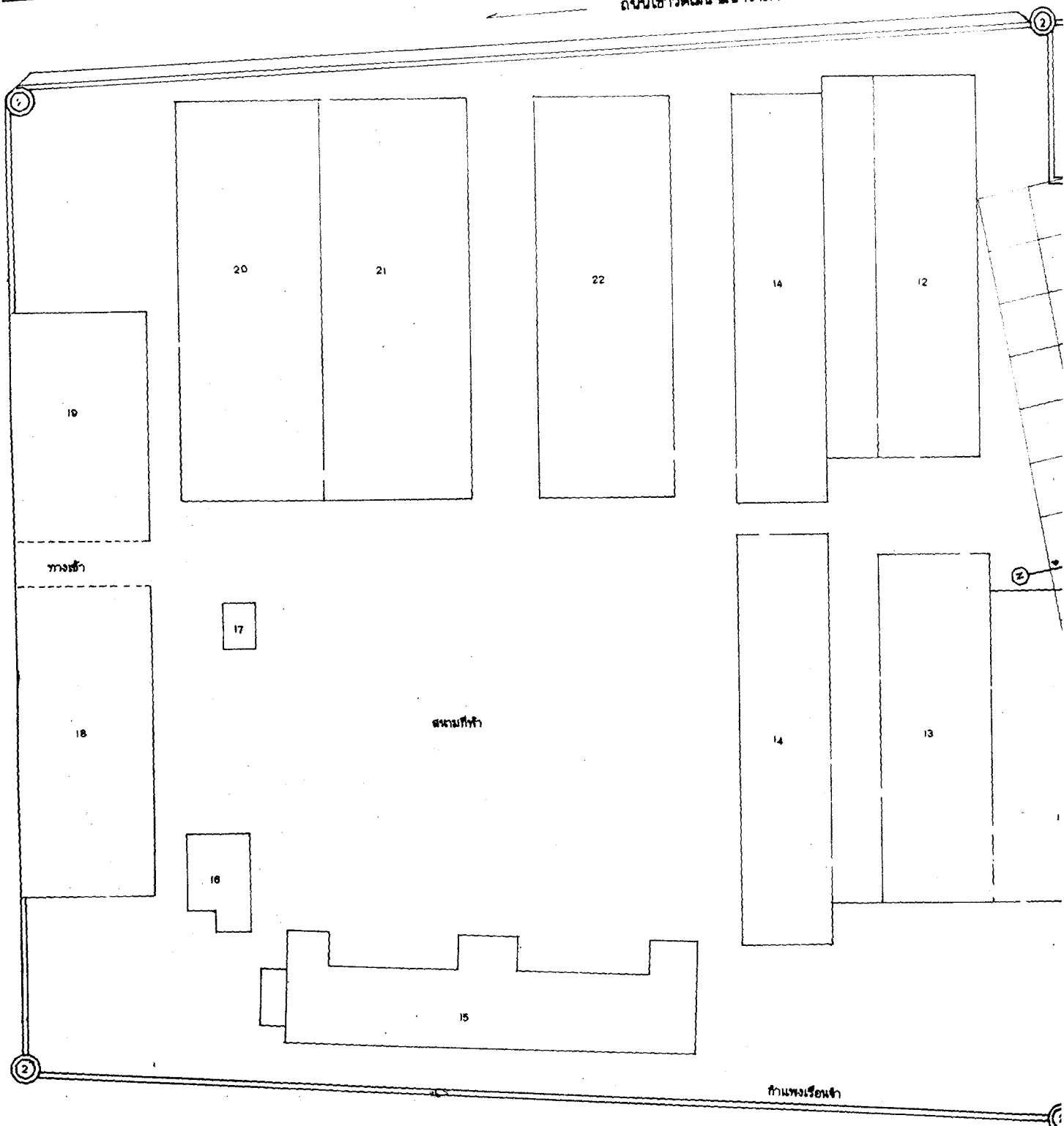
กรมศิลปากร

บริเวณพระราชวังจันทน์เกษม

ถนนเข้าวัดเขมาภิรตารามราชวรวิหาร

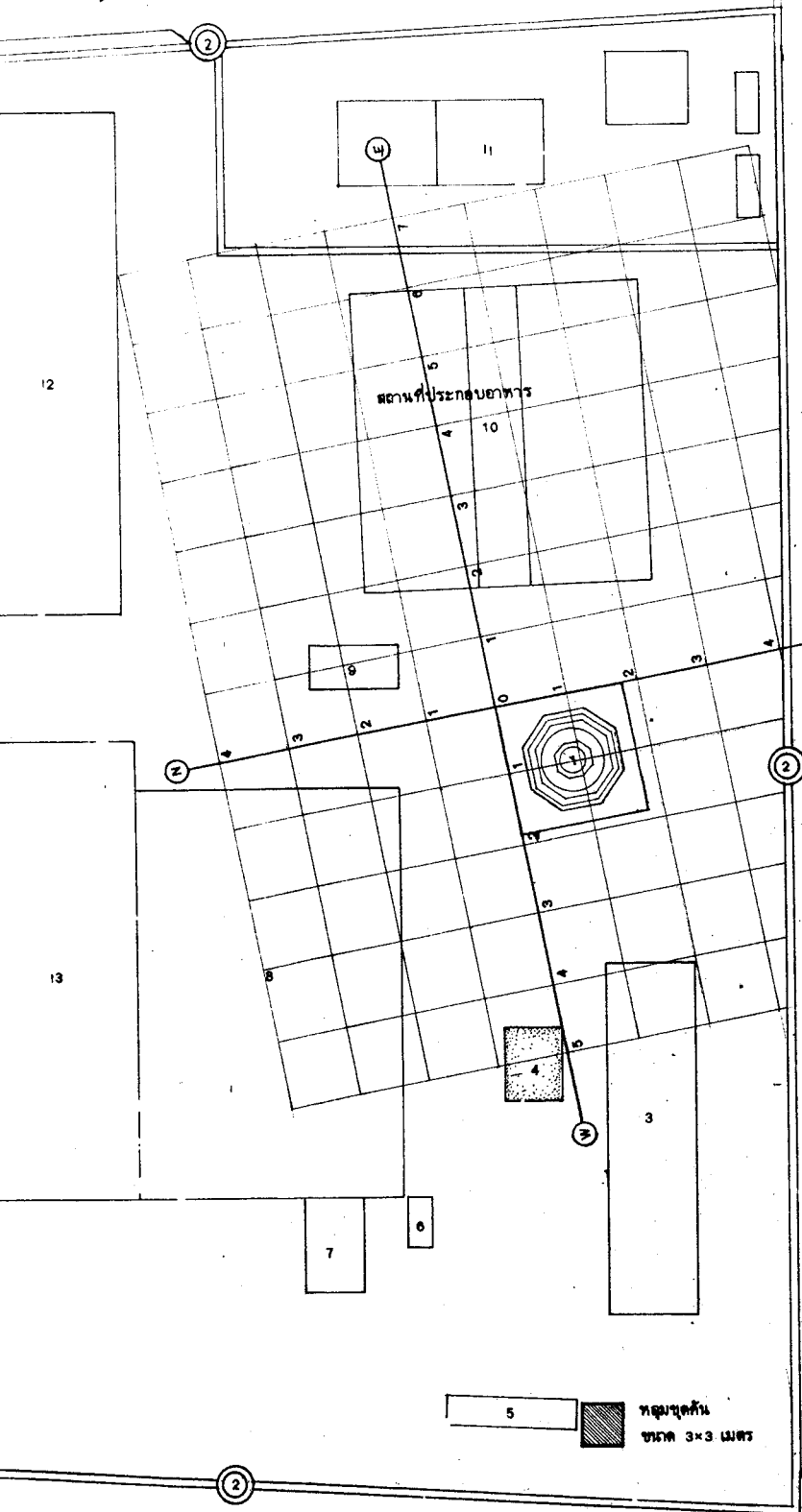
๘
๖
๕
๔
๓
๒
๑

โถงทำหลอด

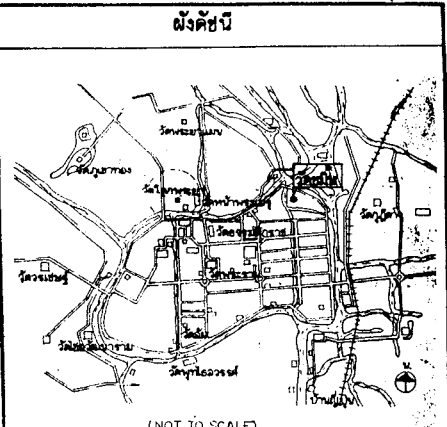
ถนน

คลองมหาชัย

รายการ

1. เจดีย์
2. ป้อมยาม
3. เรือนทนายบาล
4. ป้อมน้ำ
5. คูหาชาย
6. ที่เก็บของ
7. เตาหุงข้าว
8. โรงงานฝึกวิชาชีพ 1
9. ที่ทำการหมวดศุลกากรรวม
10. ที่ประกอบอาหาร
11. เรือนนอนผู้ต้องขังหญิง
12. โรงอาหาร
13. โรงงานฝึกวิชาชีพ 2
14. เรือนนอนผู้ต้องขังชาย
15. โรงงานขัดสี, ห้องสมุด
16. ที่ทำการฝ่ายควบคุม
17. พระพุทธรูป
18. ที่ทำญาติ
19. ที่ทำการฝ่ายบริหาร
20. โรงฝึกวิชาชีพ 3
21. โรงฝึกวิชาชีพ 4
22. โรงฝึกวิชาชีพ 5
23. หลุมขุดค้น

ผู้ปฏิบัติ

คณะทำงาน	
สำรวจ	นายสมิทธิ์ อู่พิทักษ์ ๑๗/๑/๕๕
นายช่างสำรวจ	นายสมิทธิ์ อู่พิทักษ์
เขียน	นายสมิทธิ์ อู่พิทักษ์ ๑๗/๑/๕๕
คัดลอก	

คณะกรรมการตรวจการจ้าง

ประธานกรรมการ	นายวรงค์ วงศ์วิมล
กรรมการ ๑	นายสมนึก อิทภักดิ์
กรรมการ ๑	นายสมวิทย์ อู่พิทักษ์ ๑๗/๑/๕๕
กรรมการ ๑	นายสมบุญ อู่พิทักษ์ ๑๗/๑/๕๕
กรรมการ ๑	นายเกษมศักดิ์ เป็ญบุษย์
ผู้ควบคุมงาน	นายสมชาย ธีระธรรม น.ก.พ.๕๕
ผู้ควบคุมงาน	

ออกแบบ

นายช่างโยธา	
นายช่างศิลปกรรม	
นักโขนานคดี	นายสมานนท์ พิเศษเทศ
นักโขนานคดี	นายสมิทธิ์ อู่พิทักษ์
สถาปนิก	
ภูมิสถาปนิก	
วิศวกรโยธา	
วิศวกร	

ตรวจ เห็นชอบ

สถาปนิก	
วิศวกร	
นักวิชาการช่างศิลป์	
หัวหน้าฝ่ายวิชาการ	๑๗/๑/๕๕
หัวหน้าฝ่ายโขนานคดี	
ผอ. อู่พิทักษ์ ๑	
ผอ. สบ.บ.ค. พธ. ที่ 3	
ผอ. สบ.ค. พธ.	

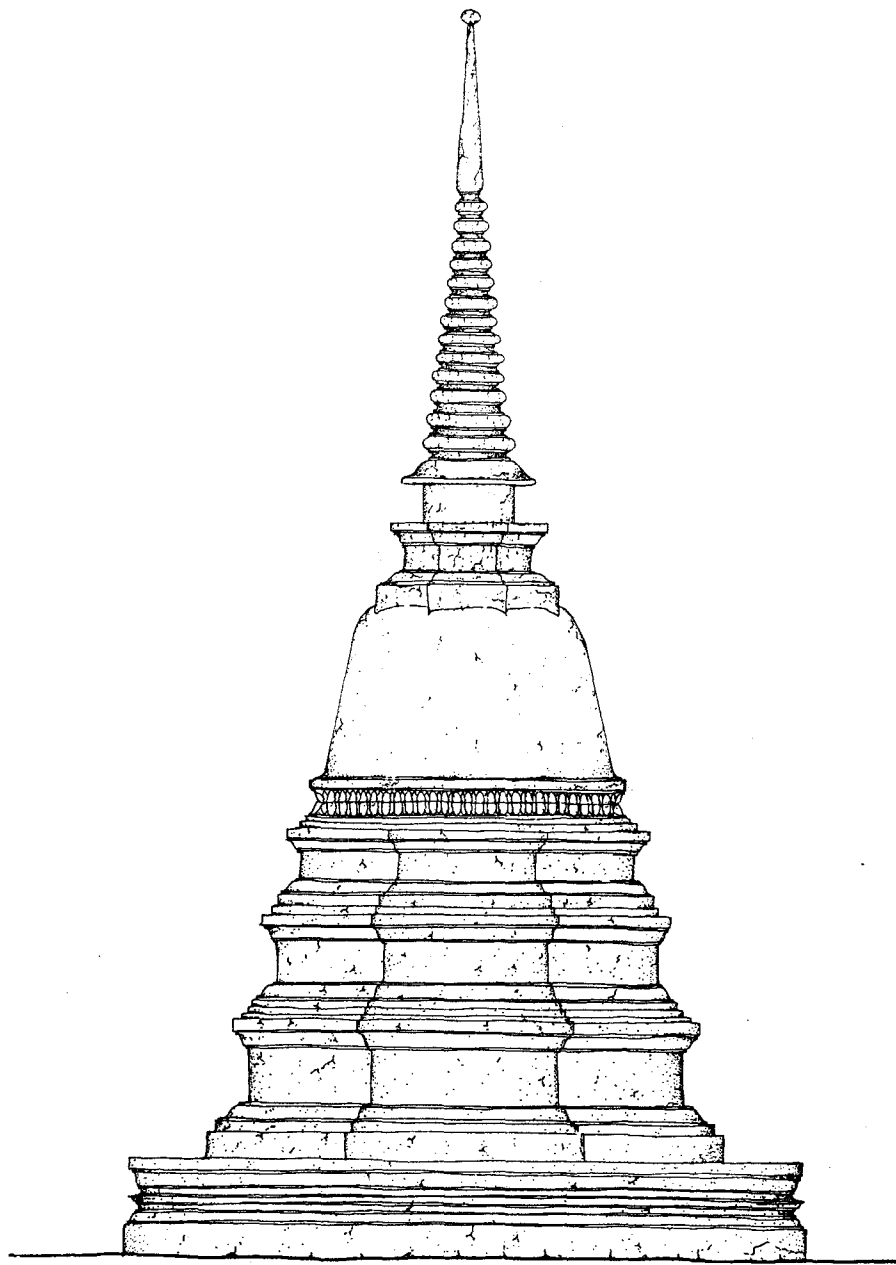
ผู้ควบคุมคดี

อธิบดี
แบบ: วิเศษมณี (ข้าง)
๓. หัวขอ อ.พระนครศรีอยุธยา ๑. พระนครศรีอยุธยา

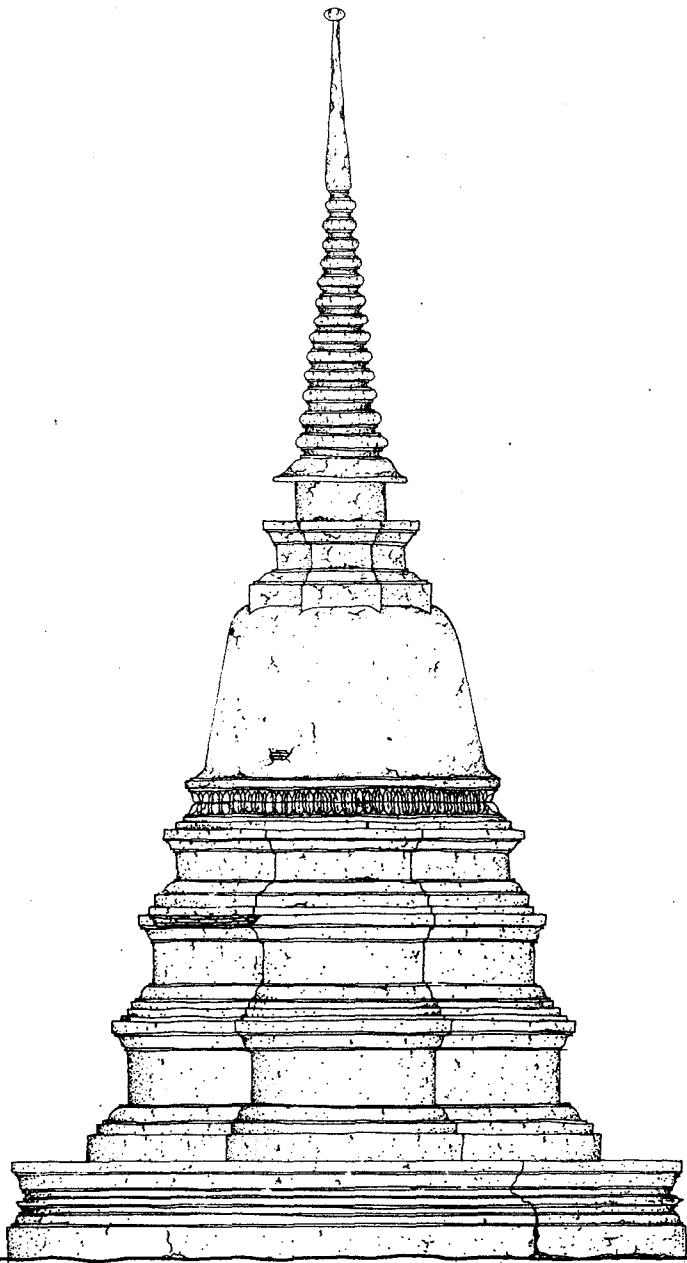
แผนที่: เป็นบริเวณหลุมขุดค้น, ขุดค้น

รหัส	ภาคส่วน	แผ่นที่	จำนวนแผ่น
	๑: 260	๒	๑๑

โครงการอนุรักษ์ศิลปกรรมและโบราณคดี
สำนักงานโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติที่ 3
สำนักงานโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ
กรมศิลปากร

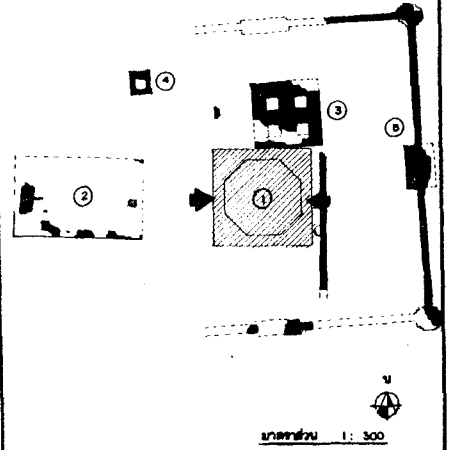
รูปตั้งด้านทิศตะวันออก 1: 50
0 0.50 1 1.50 2 2.50 3 เมตร

รูปตั้งด้านทิศตะวันตก 1 : 50

0 0.50 1 1.50 2 2.50 3 เมตร

ผังค้ำยัน

ผู้ปฏิบัติ

คณะทำงาน

สำรวจ	นายสังข์ ฐิติพันธ์	สังข์ ฐิติพันธ์
นายช่างสำรวจ	นายปิติภรต ธีระวัฒน์	ปิติภรต ธีระวัฒน์
เขียน	นายสังข์ ฐิติพันธ์	สังข์ ฐิติพันธ์
คัดลอก		

คณะกรรมการตรวจการจ้าง

ประธานกรรมการ	นายทอง วรวิไล	
กรรมการ	นายเอก สิทธิพร	
กรรมการ	นายสมศักดิ์ ฐิติพันธ์	สมศักดิ์ ฐิติพันธ์ 5/3/25
กรรมการ	นายทองสุข ธีระวัฒน์	ทองสุข ธีระวัฒน์ 5/3/25
กรรมการ	นายทองดี ธีระวัฒน์	
ผู้ควบคุมงาน	นายเอก วิจิตร	เอก วิจิตร
ผู้ควบคุมงาน		

ออกแบบ

นายช่างโยธา		
นายช่างศิลปกรรม		
นักโบราณคดี	นายสมศักดิ์ ฐิติพันธ์	
นักโบราณคดี	นายสุชาติ ธีระวัฒน์	
สถาปนิก		
ภูมิสถาปนิก		
วิศวกรโยธา		
วิศวกร		

ตรวจ เสร็จชอบ

สถาปนิก		
วิศวกร		
นักวิชาการช่างศิลป์		
หัวหน้าฝ่ายวิชาการ		สมศักดิ์ ฐิติพันธ์
หัวหน้าฝ่ายโบราณสถาน		
ผอ. อุทยาน		
ผอ.สน.บ.ศ. พย. ที่ 3		
ผอ. สบ.ศ. พย.		

ผู้อนุมัติ

อธิบดี		
แบบ:	วิจิตร (ช่าง)	
	๓ หัวรอ อ. พระนครศรีอยุธยา จ. พระนครศรีอยุธยา	

แดง: เจดีย์หมายเลข ๑ รูปตั้งด้านทิศตะวันออก
ทิศตะวันตก (สภาพก่อนการขุดแต่ง)

รหัส	มาตราส่วน	แผ่นที่	จำนวนแผ่น
	1: 50	3	14

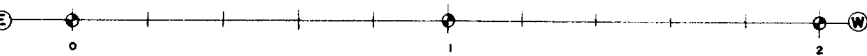
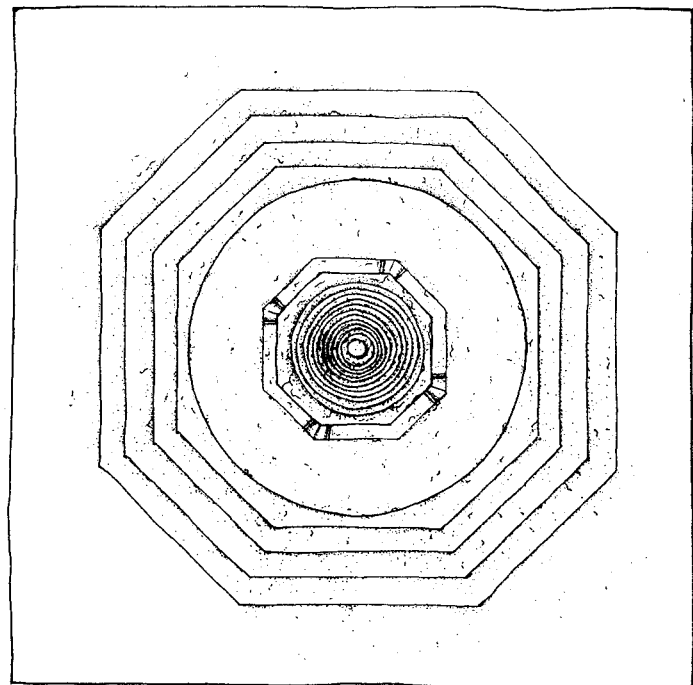
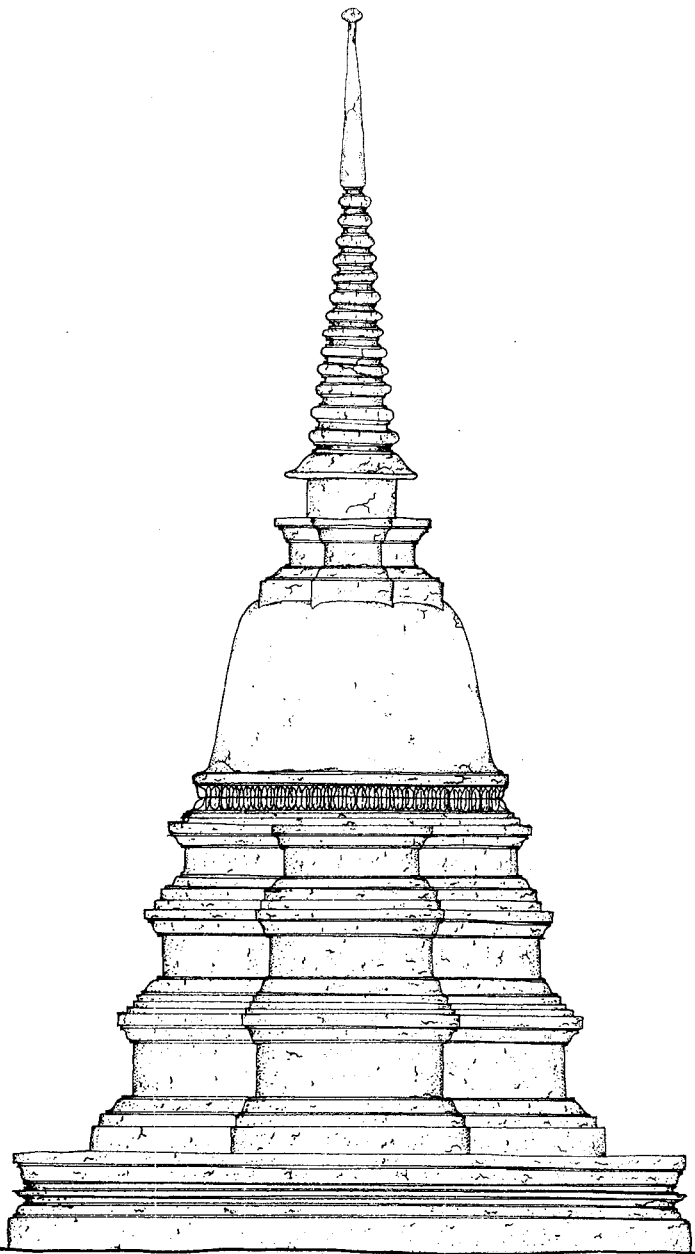
โครงการขุดแต่งพระธาตุพระนครศรีอยุธยา

ผู้อำนวยการโบราณคดีและพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติที่ 3

ผู้อำนวยการโบราณคดีและพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ

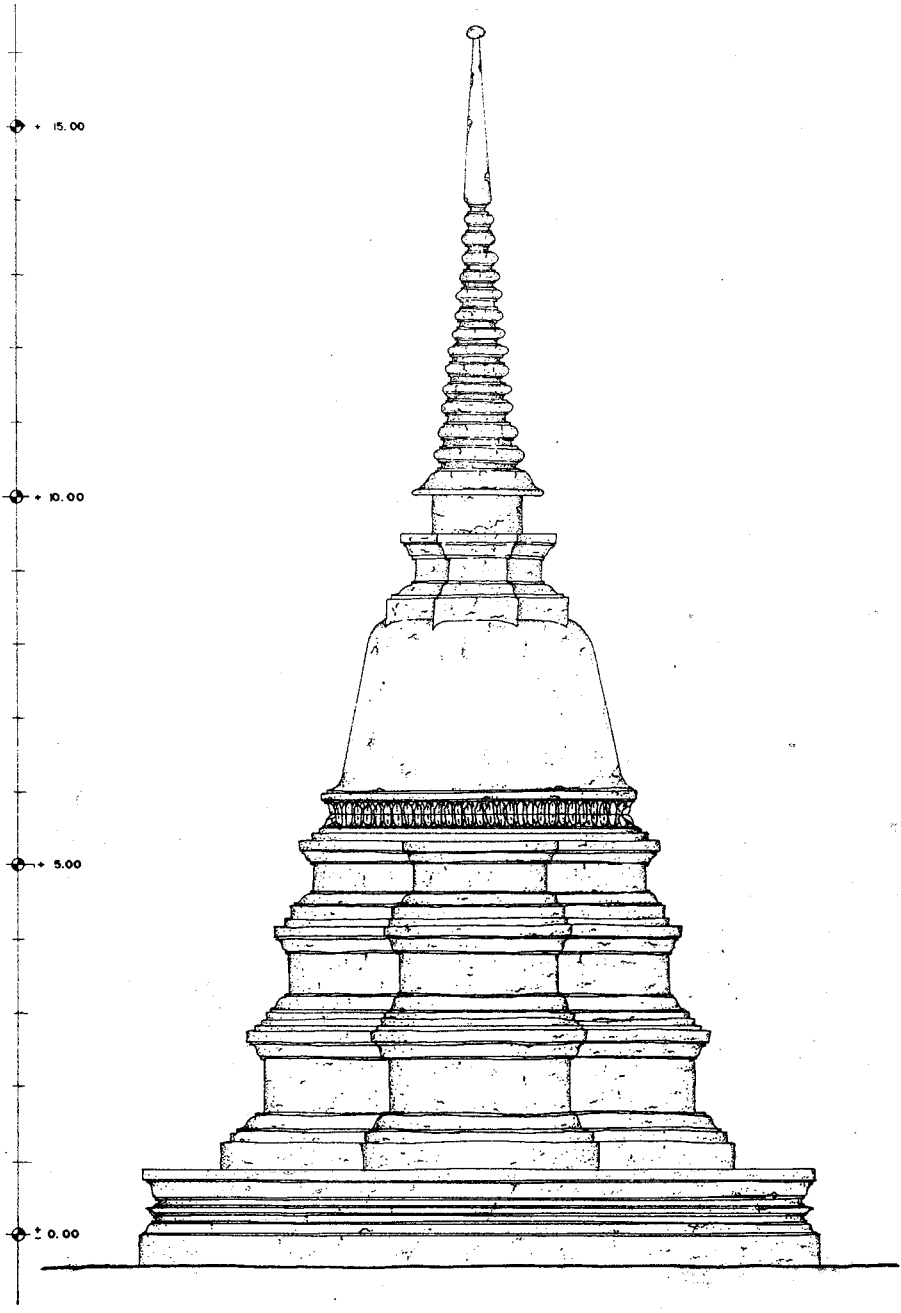
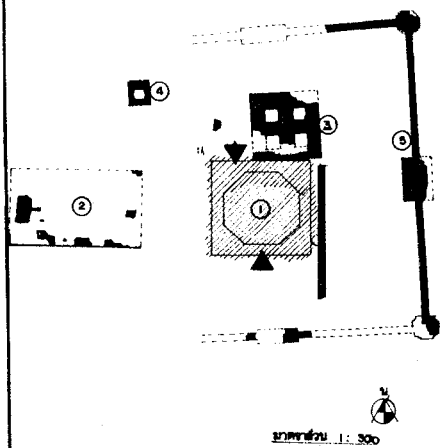
กรมศิลปากร

รูปตั้งฐานวัดเหนือ 1: 50
0 0.50 1 1.50 2 2.50 3 มม

แปลน 1: 50
0 0.50 1 1.50 2 มม

รูปตั้งค้ำยันวัดใต้ 1: 50
0 0.50 1 1.50 2 2.50 3 เมตร

ผู้ปฏิบัติงาน

คณะทำงาน

สำรวจ	นายสมิทธิพงษ์ สุทธิชัย	01/11/25
นายช่างสำรวจ	นายสมิทธิพงษ์ สุทธิชัย	01/11/25
เขียน	นายสมิทธิพงษ์ สุทธิชัย	01/11/25
คัดลอก		

คณะกรรมการตรวจการจ้าง

ประธานกรรมการ	นายสมิทธิพงษ์ สุทธิชัย	
กรรมการ	นายสมิทธิพงษ์ สุทธิชัย	01/11/25
กรรมการ	นายสมิทธิพงษ์ สุทธิชัย	01/11/25
กรรมการ	นายสมิทธิพงษ์ สุทธิชัย	01/11/25
ผู้ควบคุมงาน	นายสมิทธิพงษ์ สุทธิชัย	01/11/25
ผู้ควบคุมงาน		

ออกแบบ

นายช่างโยธา		
นายช่างศิลปกรรม	นายสมิทธิพงษ์ สุทธิชัย	
นักโบราณคดี	นายสมิทธิพงษ์ สุทธิชัย	
นักโบราณคดี		
สถาปนิก		
ภูมิสถาปนิก		
วิศวกรโยธา		
วิศวกร		

ตรวจ เห็นชอบ

สถาปนิก		
วิศวกร		
นักวิชาการช่างศิลป์		
หัวหน้าฝ่ายวิชาการ		01/11/25
หัวหน้าฝ่ายโบราณสถาน		
ผอ. อุทยาน		
ผอ.ลง.บ.ค. พช. ที่ 3		
ผอ. ลบ.ค. พช.		

ผู้อนุมัติ

อธิบดี
แบบ: วัฒนิน (วัง)
๑. หัวหน้า ๒. พระนครศรีอยุธยา ๓. พระนครศรีอยุธยา

แดง: เจ้าพนักงานเลข 1 รูปปั้นเทวรูป, กิ่งไม้ (สภาพก่อนการขุดแต่ง)

รูป	มาตราส่วน 1: 50	แผ่นที่ 4	จำนวนแผ่น 11
-----	-----------------	-----------	--------------

โครงการอนุรักษ์และบูรณะวัดพระศรีรัตนศาสดาราม

สำนักงานโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติที่ 3
สำนักงานโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ กรมศิลปากร

บริเวณพระราชวังจันทร์เกษม

ถนนเข้าวัดโสมนัสราชวรวิหาร

ถนน

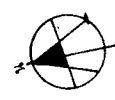
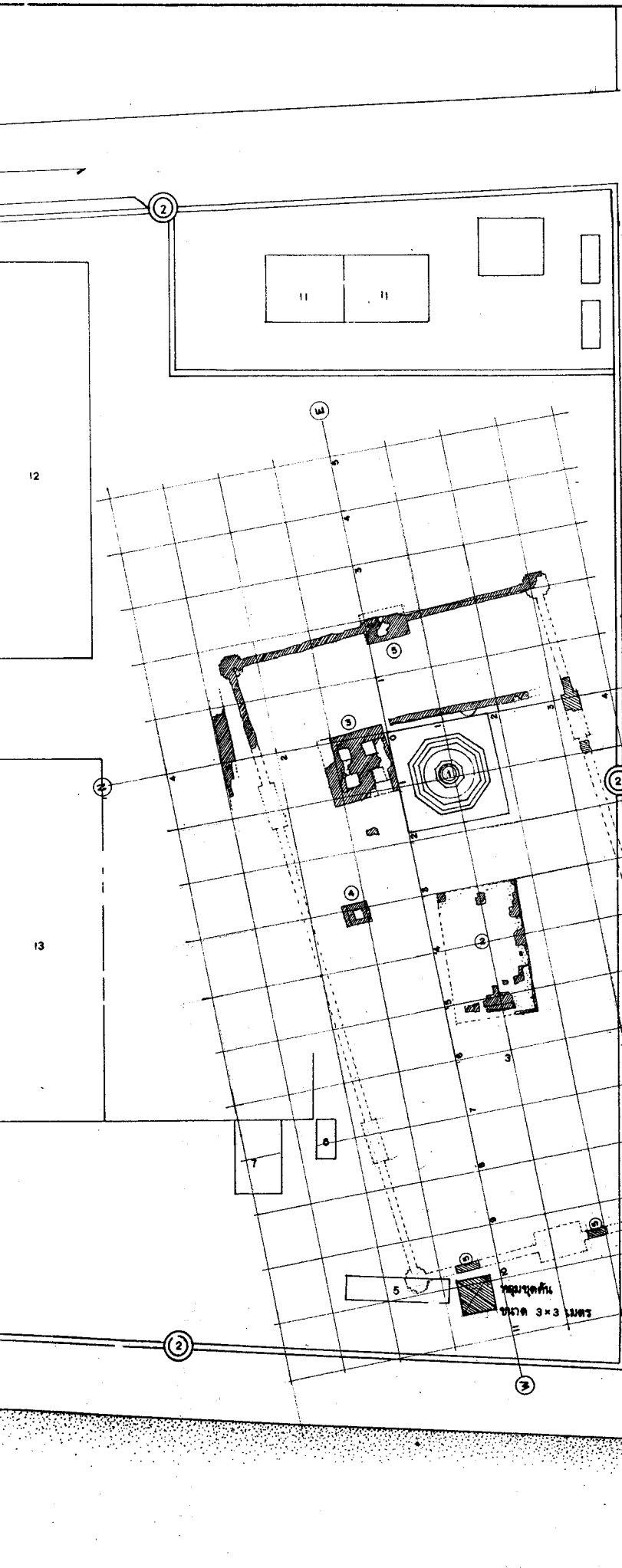
กำแพงเมืองเก่า

ถนน

โสมตำราย

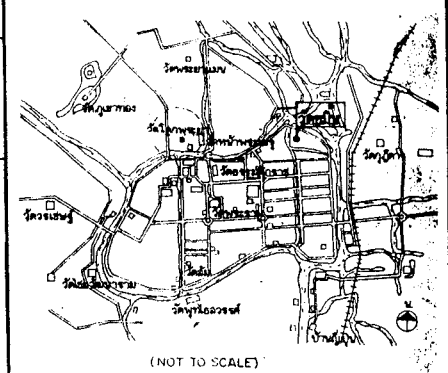
คลองมหาชัย

รายการ

1. เจดีย์ประธาน
2. วิหาร
3. เจดีย์
4. เจดีย์
5. กานพ

ผังศิขรี

(NOT TO SCALE)

ผู้ปฏิบัติ

คณะทำงาน	
สำรวจ	นายสัมพันธ์ สุทธิพันธ์
นายช่างสำรวจ	นายปริญญา สิมละอัม
เขียน	นายสัมพันธ์ สุทธิพันธ์
คัดลอก	

คณะกรรมการตรวจการจ้าง

ประธานกรรมการ	นายสมพงษ์ วงศ์วิเชียร
กรรมการ	นายสมนึก ไพฑารคดี
กรรมการ	นายชวรงค์ศักดิ์ อุตตะ
กรรมการ	นายสมบุญ ศรีสุโขทัย
กรรมการ	นายเชษฐศักดิ์ เข็มขจร
ผู้ควบคุมงาน	นายธนา วิจิตรณะ
ผู้ควบคุมงาน	

ออกแบบ

นายช่างโยธา	
นายช่างศิลปกรรม	
นักโบราณคดี	นายสมานท์ นีละเพ็ญ
นักโบราณคดี	นายพิชัย สัมมาวงษ์
สถาปนิก	
ภูมิสถาปนิก	
วิศวกรโยธา	
วิศวกร	

ตรวจ เห็นชอบ

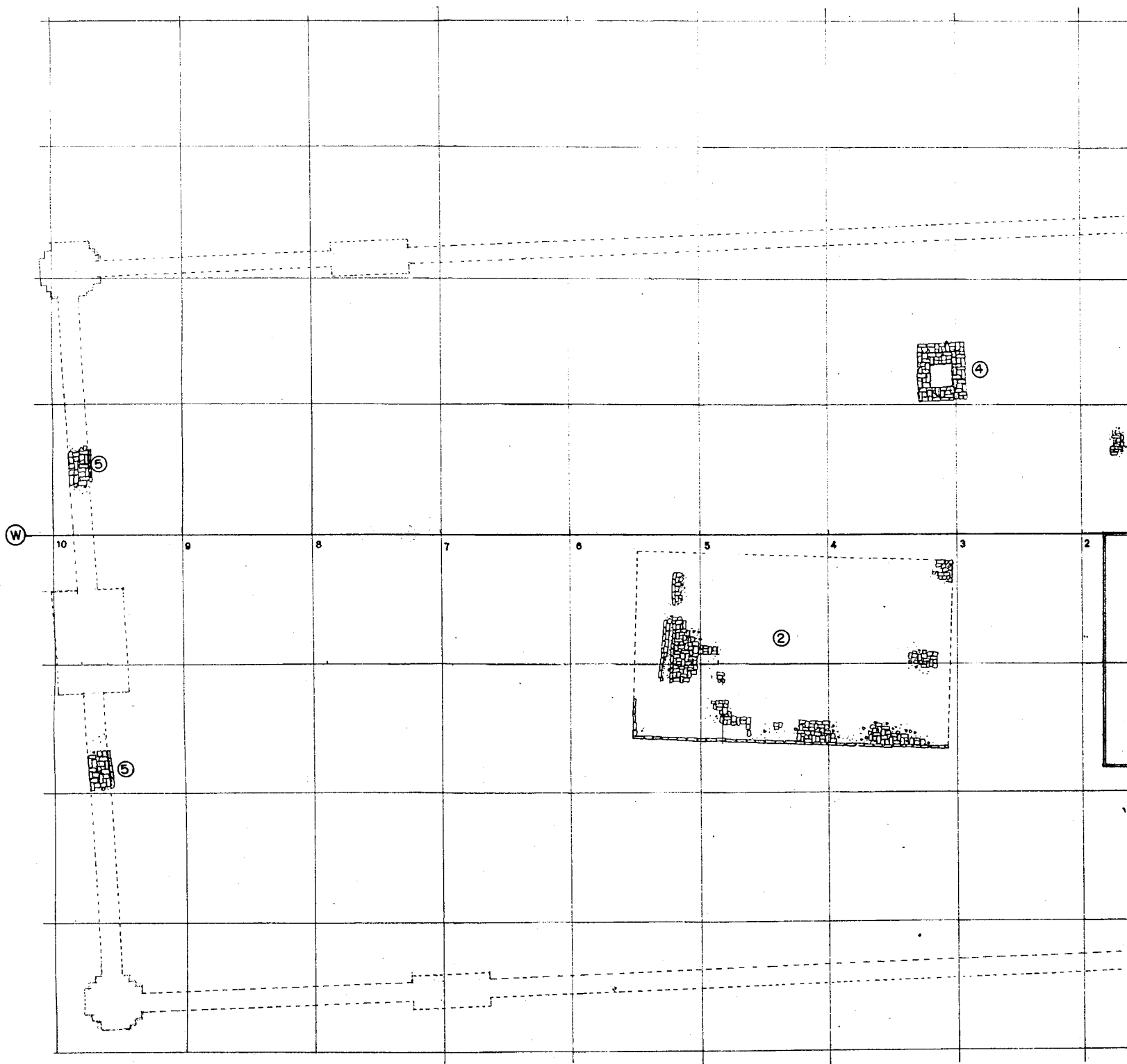
สถาปนิก	
วิศวกร	
นักวิชาการช่างศิลป์	
หัวหน้าฝ่ายวิชาการ	
หัวหน้าฝ่ายโบราณสถาน	
ผอ. อุทยานฯ	
ผอ. สนง.บ.ศ. พ.ศ. ที่ 3	
ผอ. สบ.ศ. พ.ศ.	

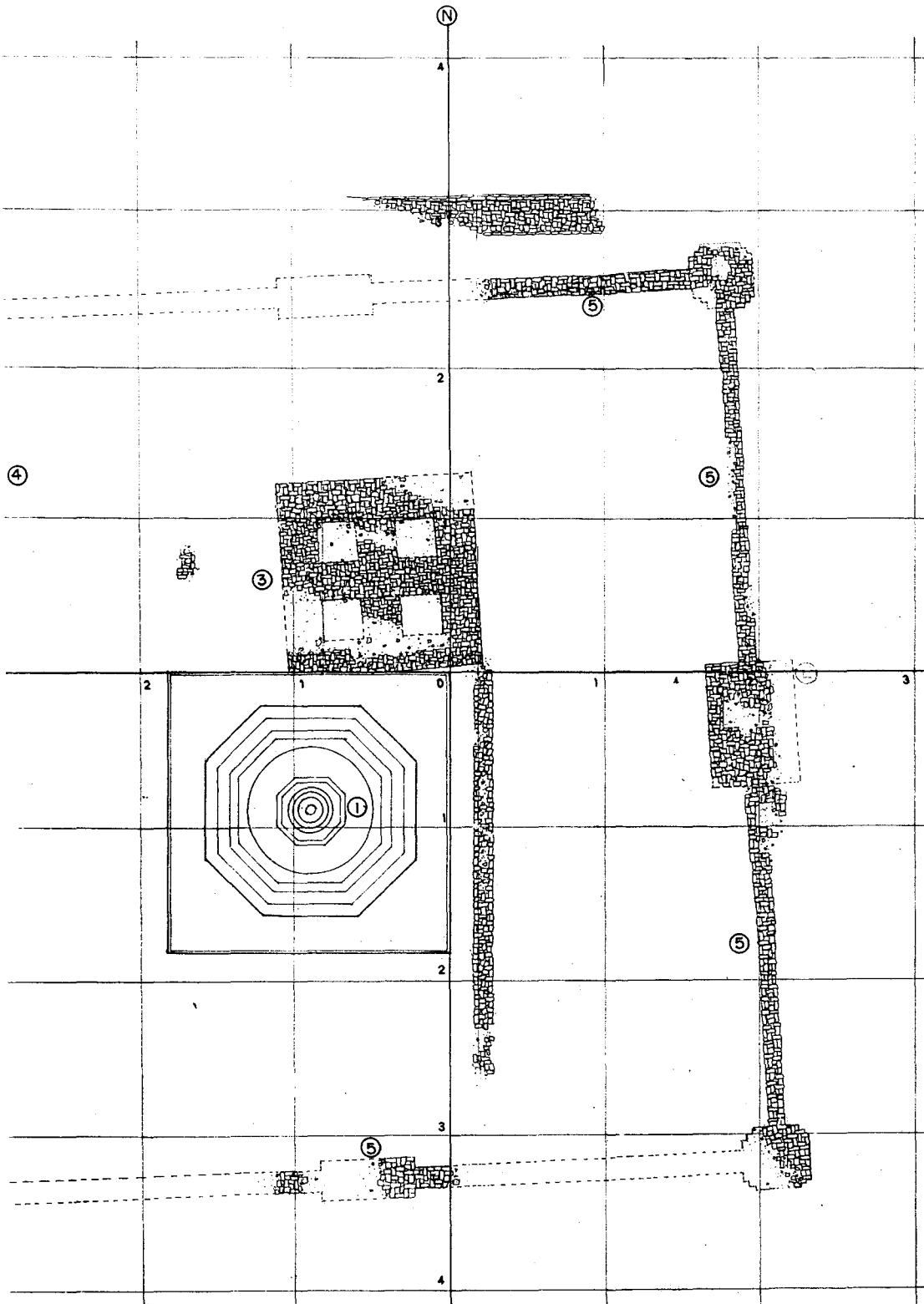
ผู้อนุมัติ

อธิบดี	
แบบ:	วิเศษรัตน์ (ข้าง)
	ต. ศ. ๖๒ อ. พระนครศรีอยุธยา จ. พระนครศรีอยุธยา
แต่งตั้ง:	ฝั่งบริเวณ (ส.ภาพท.พ.ศ.กรมศิลปากร)

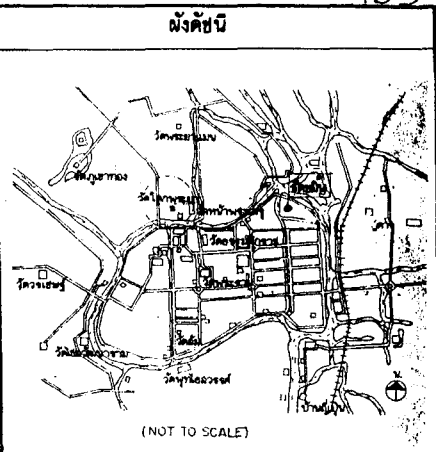
รหัส	มาตราส่วน	แผ่นที่	จำนวนแผ่น
	1: 250	5	11
โครงการอนุรักษ์และบูรณะวัดสุทัศน์เทพวรารามราชวรมหาวิหาร			
สำนักงานโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติที่ 3			
สำนักงานโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ			
กรมศิลปากร			

ผังบริเวณวัดพนมในภาพภายหลังการขุดแต่ง
 0 1 2 3 4 5 เมตร
 1 : 100

(NOT TO SCALE)

รายการ

1. เจดีย์ประธาน
2. วิหาร
3. เจดีย์ราย
4. เจดีย์ราย
5. กำแพงวัด

ผู้ปฏิบัติ

คณะทำงาน

สำรวจ	นายสมศักดิ์ สุทธิพันธ์	5/1/78
นายช่างสำรวจ	นายสมเกียรติ เจริญพร	5/1/78
เขียน	นายสมศักดิ์ สุทธิพันธ์	5/1/78
คัดลอก		

คณะกรรมการตรวจการจ้าง

ประธานกรรมการ	นายสมพงษ์ วงศ์สิทธิ์	
กรรมการ	นายสมชาย สิทธิรักษ์	
กรรมการ	นายสมศักดิ์ สุทธิพันธ์	5/1/78
กรรมการ	นายสมเกียรติ เจริญพร	5/1/78
กรรมการ	นายสมศักดิ์ สุทธิพันธ์	
ผู้ควบคุมงาน	นายสมชาย เจริญพร	5/1/78
ผู้ควบคุมงาน		

ออกแบบ

นายช่างโยธา		
นายช่างศิลปกรรม		
นักโบราณคดี	นายสมชาย เจริญพร	
นักโบราณคดี	นายสมศักดิ์ สุทธิพันธ์	
สถาปนิก		
ภูมิสถาปนิก		
วิศวกรโยธา		
วิศวกร		

ตรวจ เก็บข้อมูล

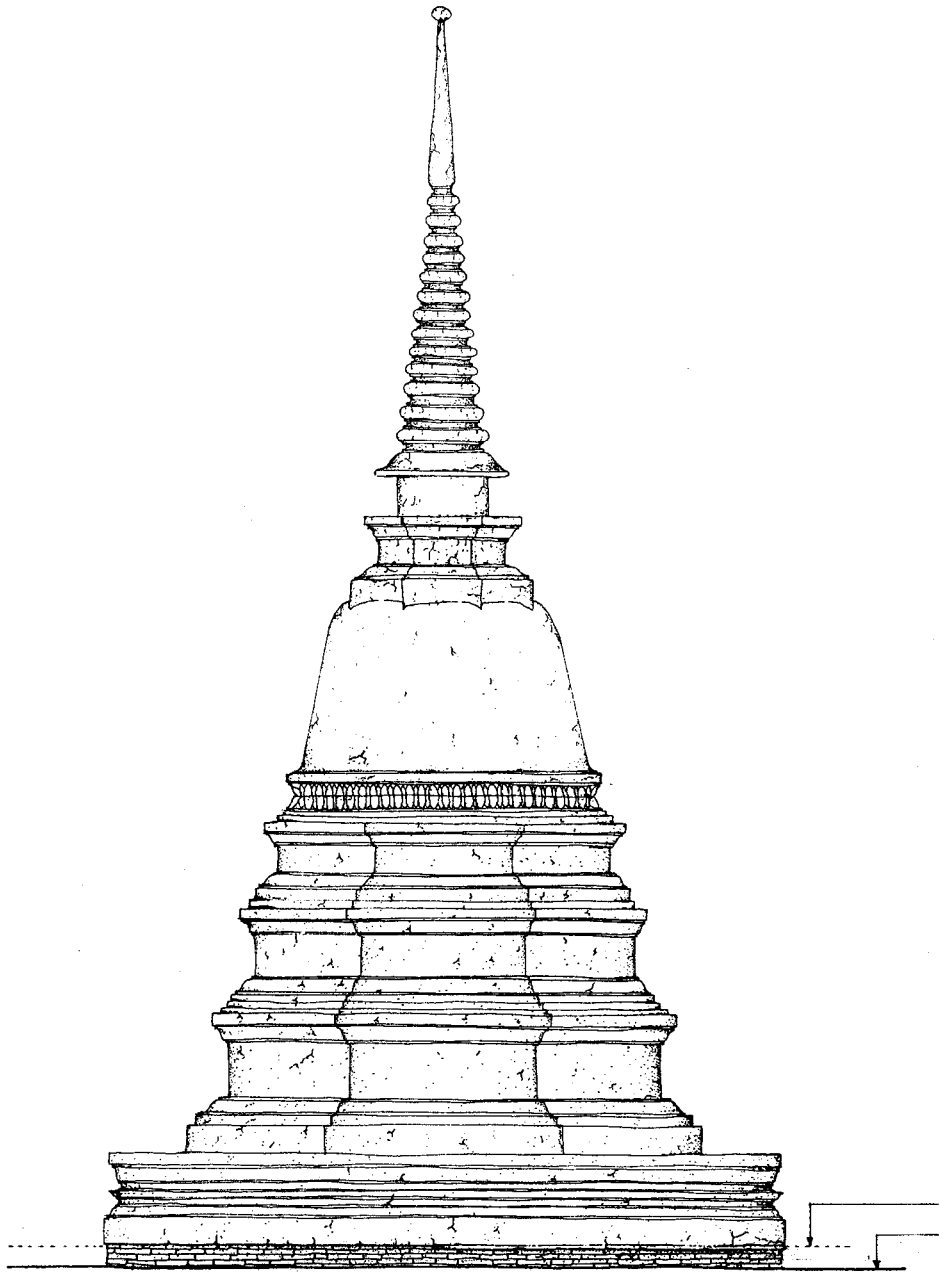
สถาปนิก		
วิศวกร		
นักวิชาการช่างศิลป์		
หัวหน้าฝ่ายวิชาการ		5/1/78
หัวหน้าฝ่ายโบราณคดี		
ผอ. อุทยาน		
ผอ. สนง. บค. พช. ที่ 3		
ผอ. สบค. พช.		

ผู้อนุมัติ

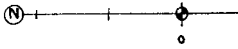
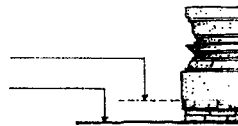
อธิบดี		
แบบ :	วัดพนม (ข้าง)	
	ต. ทวีรอ อ. พนมเปญ เขต ๑ นครหลวงเวียงจันทน์	
และคณะ :	สภาทนายความจังหวัด (ฝั่งจีน)	

รหัส	ภาคส่วน	แผ่นที่	จำนวนแผ่น
	1 : 100	6	11
โครงการอนุรักษ์และศึกษาศิลปะวัฒนธรรมของอาณาจักรขอม			
สำนักงานโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติที่ 3			
สำนักงานโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ			
กรมศิลปากร			

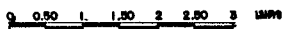

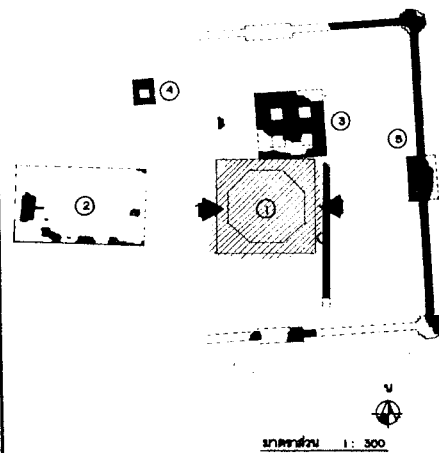
ระดับพื้นดินก่อนการขุดแต่ง
ระดับชั้นดินพบการขุดแต่ง

รูปตั้งด้านทิศตะวันออก 1 : 50

ผังศิลา

ผู้ปฏิบัติ

คณะทำงาน

สำรวจ	นายสมิทธิ์ สุทธิชัย	<i>[Signature]</i>
นายช่างสำรวจ	นายพิเชษฐ เจริญธรรม	<i>[Signature]</i>
เขียน	นายสมิทธิ์ สุทธิชัย	<i>[Signature]</i>
คัดลอก		

คณะกรรมการตรวจการจ้าง

ประธานกรรมการ	นายทอง วงศ์วิเชียร	
กรรมการ ๑	นายสมน ธีรพานิช	
กรรมการ ๑	นายสุวิทย์ อนุชิต	<i>[Signature]</i> 5/8/45
กรรมการ ๑	นายสมบุญ สิริสุทธิ	<i>[Signature]</i> 5 มี.ค. ๔๕
กรรมการ ๑	นายทองดี ศรีประยูร	
ผู้ควบคุมงาน	นายสมน ธีรพานิช	
ผู้ควบคุมงาน		

ออกแบบ

นายช่างโยธา		
นายช่างศิลปกรรม		
นักโบราณคดี	นายสมน ธีรพานิช	
นักโบราณคดี	นายสมิทธิ์ สุทธิชัย	
สถาปนิก		
ภูมิสถาปนิก		
วิศวกรโยธา		
วิศวกร		

ตรวจ เห็นชอบ

สถาปนิก		
วิศวกร		
นักวิทยาศาสตร์ศิลป์		
หัวหน้าฝ่ายวิชาการ		<i>[Signature]</i> 5/8/45
หัวหน้าฝ่ายโบราณสถาน		
ผอ. อุทยาน ๑		
ผอ. สบ.ช. พย. ที่ 3		
ผอ. สบ.ช. พย.		

ผู้อนุมัติ

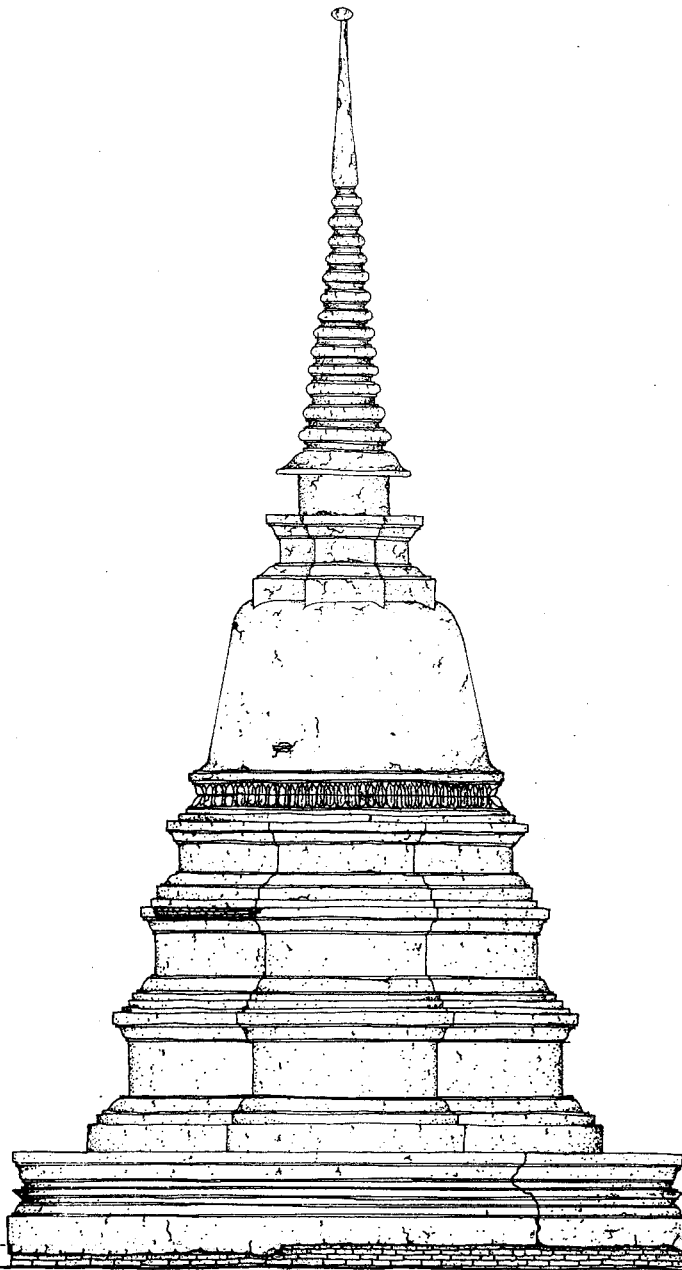
อธิบดี		
แบบ :	วัดสมิทธิ์ (ร้าง)	
	ต. หัวรอ อ. พระนครศรีอยุธยา จ. พระนครศรีอยุธยา	

แสดง : เจดีย์หมายเลข 1 รูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสวันตก
ทิศตะวันตก (สภาเทศบาลเมืองหัวรอ)

รหือ	มาตราส่วน	แผ่นที่	จำนวนแผ่น
	1 : 50	7	11

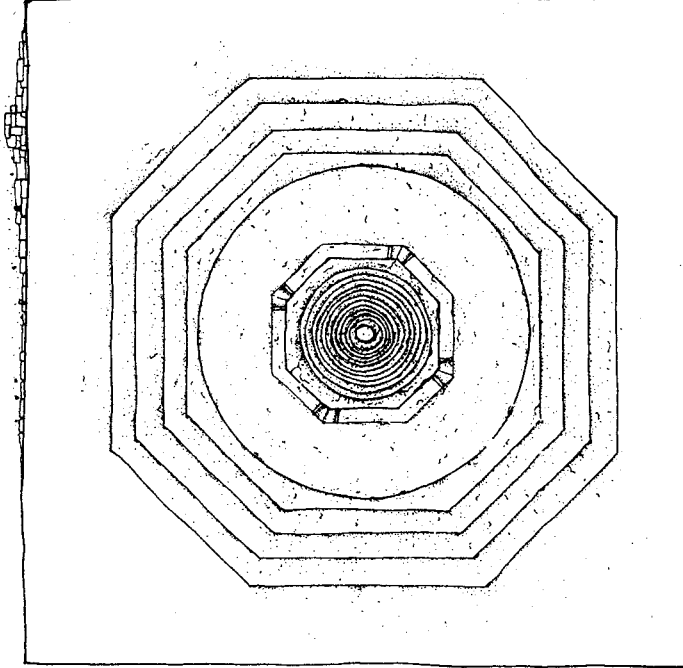
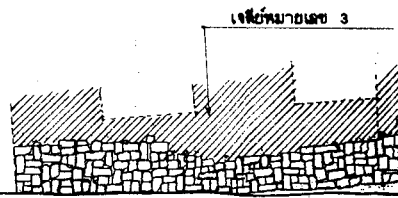
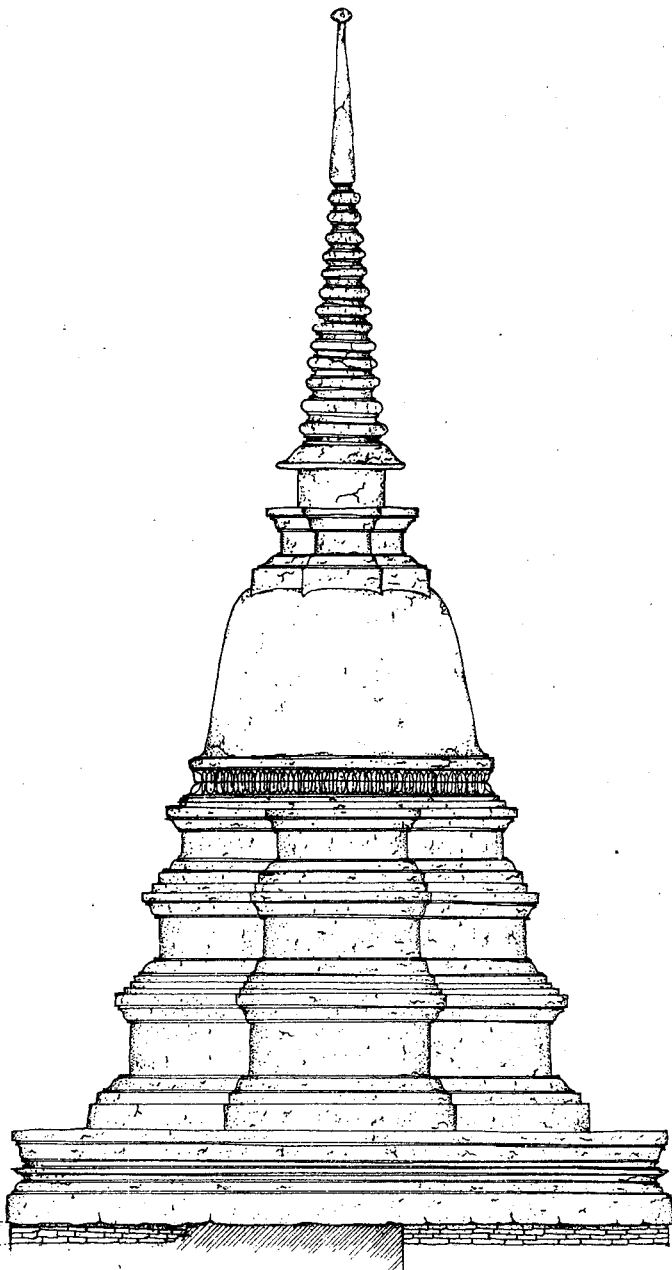
โครงการอนุรักษ์ประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา

สำนักงานโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติที่ 3	
สำนักงานโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ	
กรมศิลปากร	

รูปตั้งด้านทิศตะวันตก 1 : 50

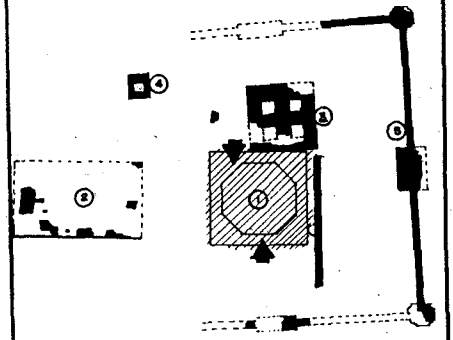

รูปตั้งต้นปกติเหนือ 1 : 50
0 0.50 1 1.50 2 2.50 3 เมตร

แปลน 1 : 50
0 0.50 1 1.50 2 เมตร

ผังตั้งขี

ขนาดส่วน 1: 50

ผู้ปฏิบัติ

คณะทำงาน

สำรวจ	นายสัมพันธ์ สุทธิดี	5/3/47
นายช่างสำรวจ	นายปิติพงษ์ สิมะรัตน์	5/3/47
เขียน	นายสัมพันธ์ สุทธิดี	5/3/47
คัดลอก		

คณะกรรมการตรวจการจ้าง

ประธานกรรมการจ้าง	นายประจักษ์ วัฒนวิเศษ	
กรรมการ	นายสมนึก สีหนามนต์	
กรรมการ	นายสัมพันธ์ สุทธิดี	5/3/47
กรรมการ	นายสมชาย สัจจะดี	5/3/47
กรรมการ	นายประจักษ์ วัฒนวิเศษ	
ผู้ควบคุมงาน	นายธนา ธีรชนะ	
ผู้ควบคุมงาน		

ออกแบบ

นายช่างโยธา		
นายช่างศิลปกรรม	นายสมานนท์ สิมะรัตน์	
นักโบราณคดี	นายรังษิ์ สิมะรัตน์	
นักโบราณคดี		
สถาปนิก		
ภูมิสถาปนิก		
วิศวกรโยธา		
วิศวกร		

ตรวจ เห็นชอบ

สถาปนิก		
วิศวกร		
นักวิชาการช่างศิลป์		
หัวหน้าฝ่ายวิชาการ		5/3/47
หัวหน้าฝ่ายโบราณคดี		
ผอ.อุทยาน		
ผอ.ลพ.บ.ศ. พช. ที่ 3		
ผอ. ลพ.ศ. พช.		

ผู้อนุมัติ

อธิบดี
แบบ: รัตนิน (รัง)
๓. ทวีระ ๒. พระนครศรีอยุธยา ๑. พระนครศรีอยุธยา

แปล: เจ้าพนักงานเลข ๑ รูปด้านทิศเหนือ, ทิศใต้
(สภาทนายการชุดแต่ง)

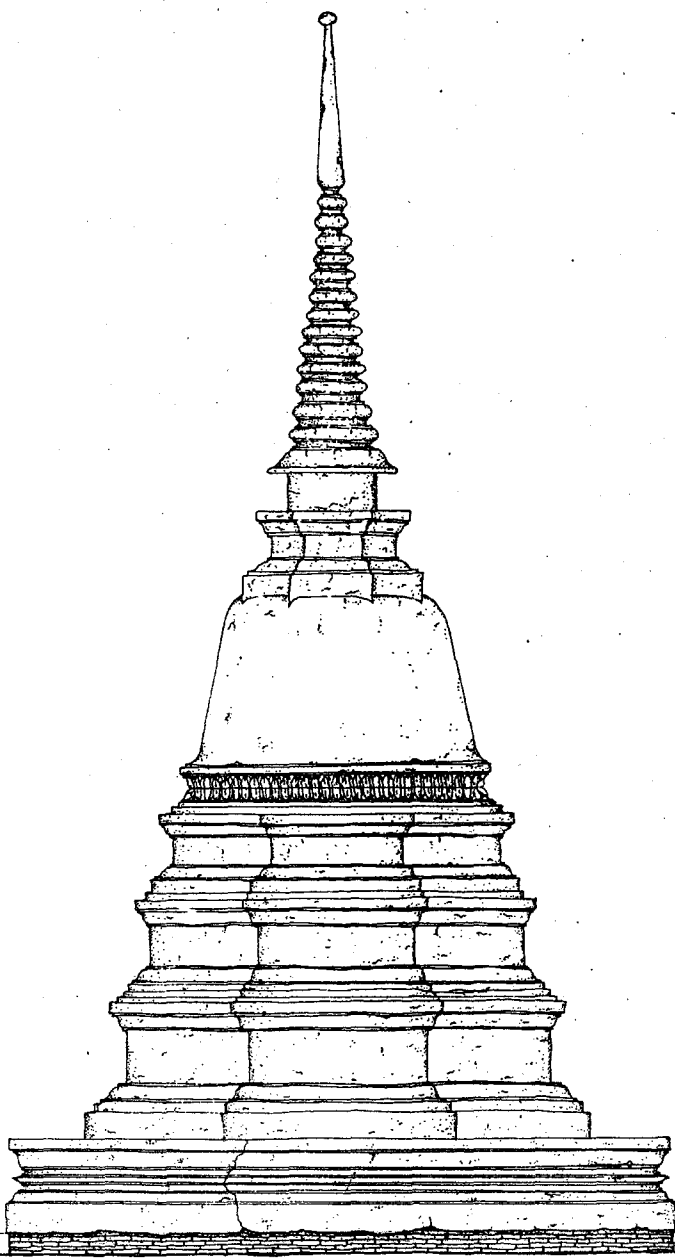
จ.ห.ล	ภาคส่วน	แผ่นที่	จำนวนแผ่น
	1: 50	๑	11

โครงการอนุรักษ์วัดศาลเจ้าพระนครศรีอยุธยา

สำนักงานโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติที่ 3

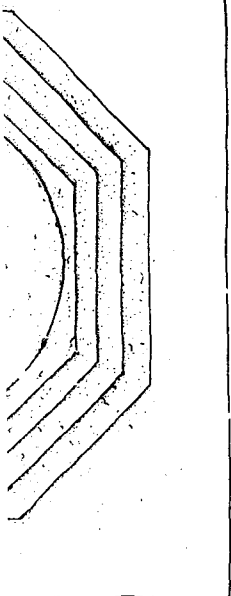
สำนักงานโบราณคดี และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ

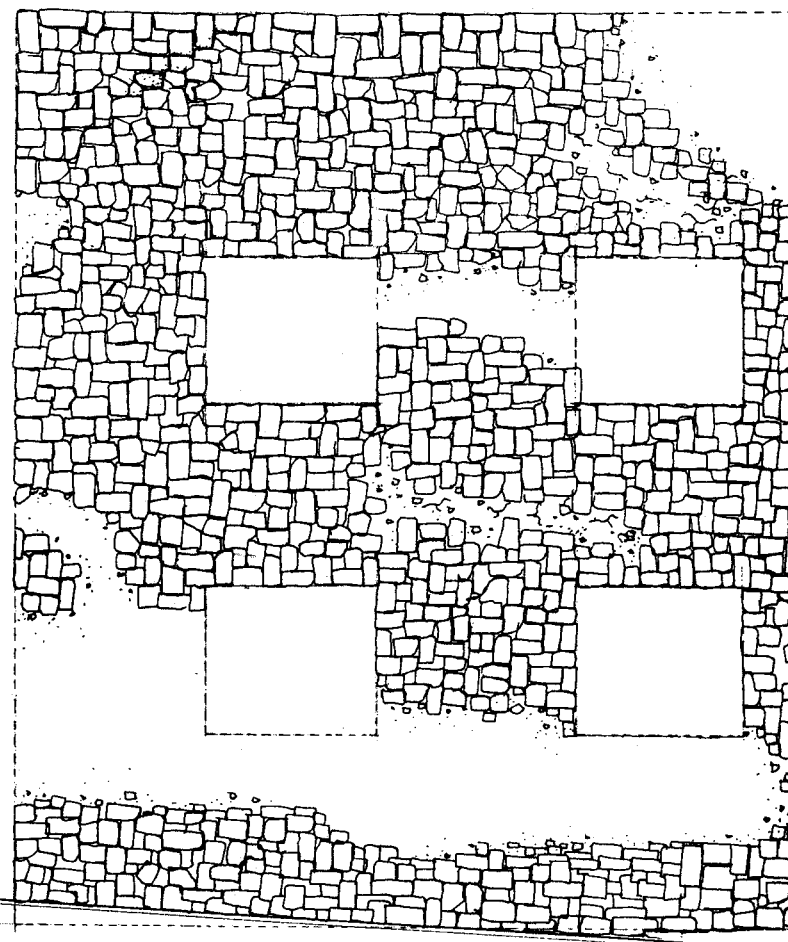
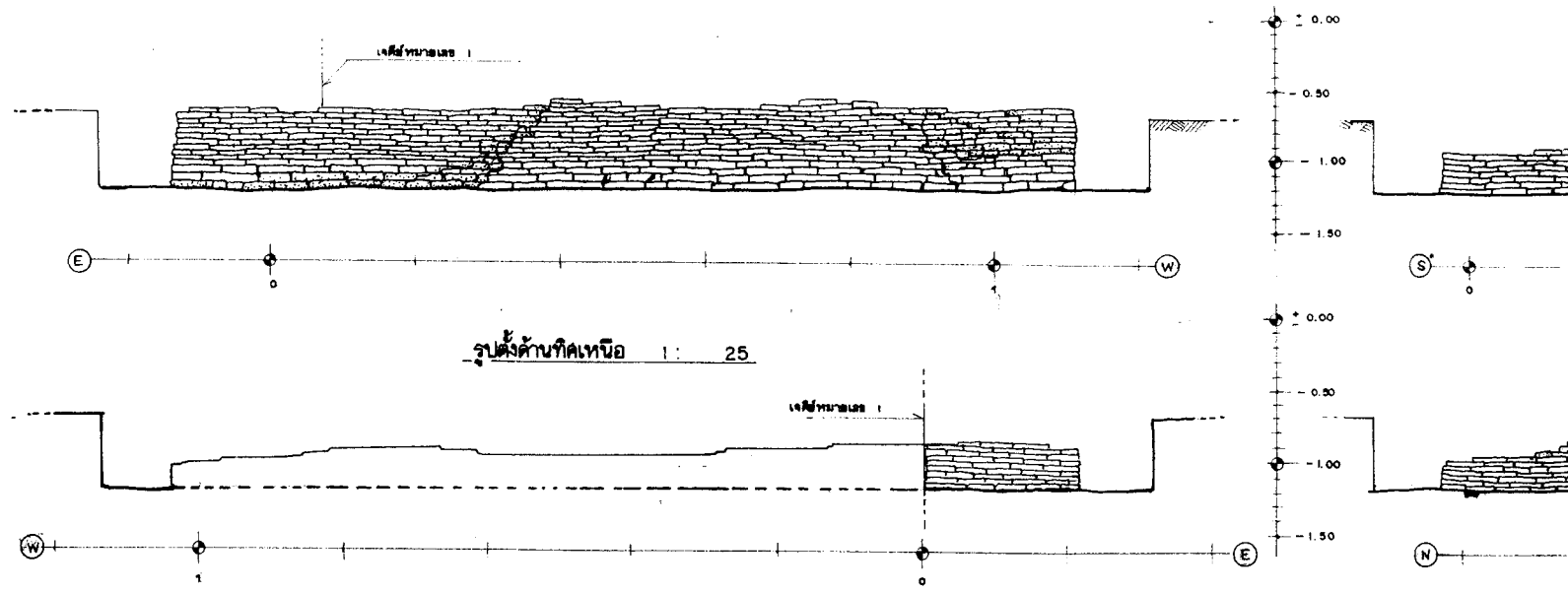
กรมศิลปากร

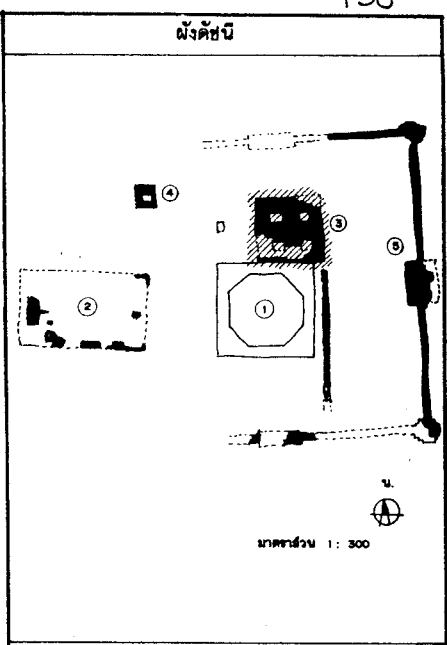
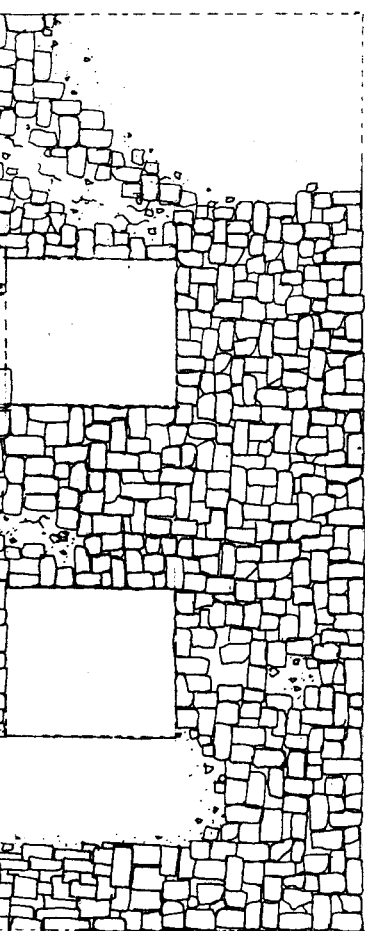
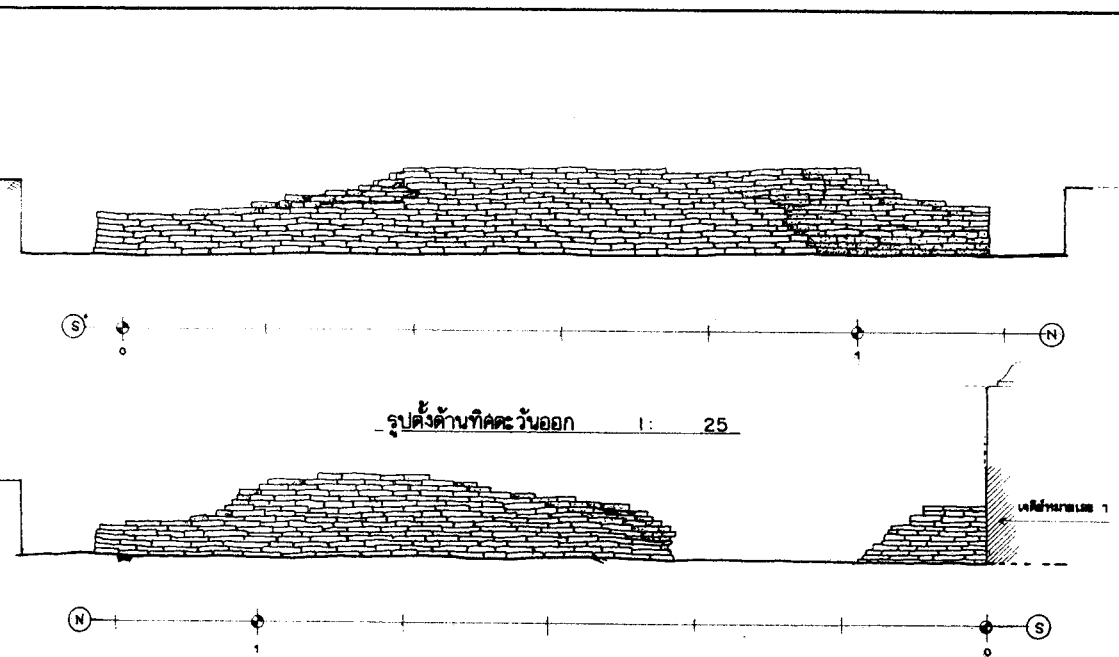
รูปตั้งด้านทิศใต้ 1: 50
0 0.50 1 1.50 2 2.50 3 เมตร

เจดีย์หมายเลข 3

เจดีย์หมายเลข 1

ผู้ปฏิบัติงาน

คณะทำงาน

สำรวจ	นายสมพงษ์ อุดพันธ์	
นายช่างสำรวจ	นายสมิทธิ์ อธิวัฒน์	
เขียน	นายสมิทธิ์ อธิวัฒน์	
คัดลอก		

คณะกรรมการตรวจการจ้าง

ประธานกรรมการ	นายสมพงษ์ อุดพันธ์	
กรรมการ	นายสมิทธิ์ อธิวัฒน์	
กรรมการ	นายสมิทธิ์ อธิวัฒน์	
กรรมการ	นายสมิทธิ์ อธิวัฒน์	
กรรมการ	นายสมิทธิ์ อธิวัฒน์	
ผู้ควบคุมงาน	นายสมิทธิ์ อธิวัฒน์	

ออกแบบ

นายช่างโยธา		
นายช่างศิลปกรรม		
นักโบราณคดี	นายสมิทธิ์ อธิวัฒน์	
นักโบราณคดี	นายสมิทธิ์ อธิวัฒน์	
สถาปนิก		
ภูมิสถาปนิก		
วิศวกรโยธา		
วิศวกร		

ตรวจ เห็นชอบ

สถาปนิก		
วิศวกร		
นักวิทยาศาสตร์ศิลป		
หัวหน้าฝ่ายวิชาการ		
หัวหน้าฝ่ายโบราณคดี		
ผอ.อุทยาน		
ผอ.สน.บ.ศ. พ.ศ. 3		
ผอ.สน.ศ. พ.ศ.		

ผู้อนุมัติ

อธิบดี

แบบ: วัดอิน (ข้าง)
ต. หัวรอ อ. พนมพนครหรืออุบลฯ จ. พะนครศรีอยุธยา

แหล่ง: เจดีย์หมายเลข 3 รูปสี่เหลี่ยมคางหมู, ใต้, รูปแปดเหลี่ยม
รูปสี่เหลี่ยมคางหมู, ๓๓ (สภาพที่พังการขุดแต่ง)

จังหวัด	ภาคตะวันออก	แผ่นที่	จำนวนแผ่น
	1: 25	9	11

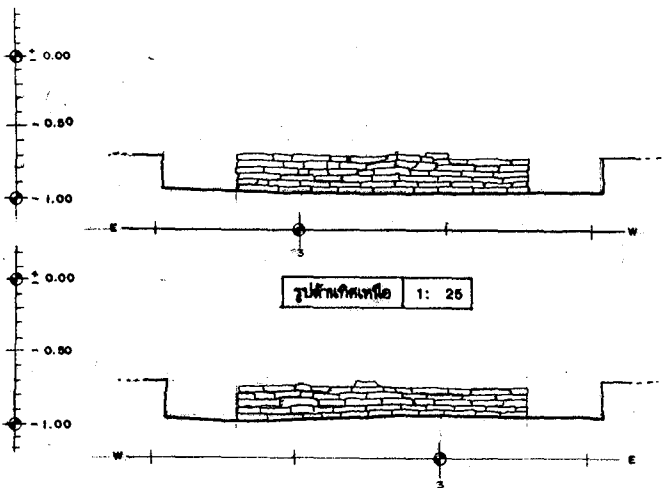
โครงการอนุรักษ์และบูรณะวัดพระศรีรัตนศาสดาราม

สำนักงานโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติที่ 3

สำนักงานโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ

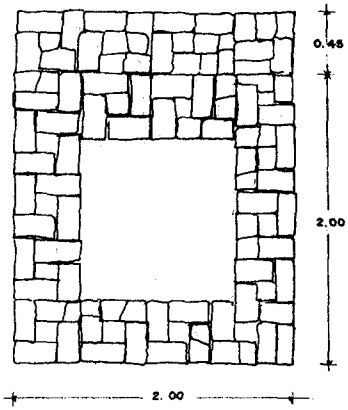
กรมศิลปากร

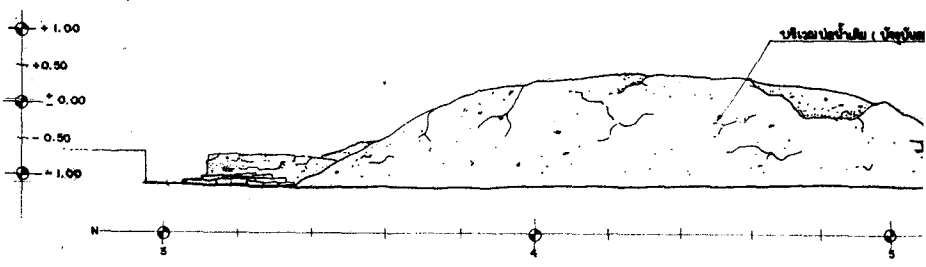

รูปด้านทิศเหนือ 1: 25

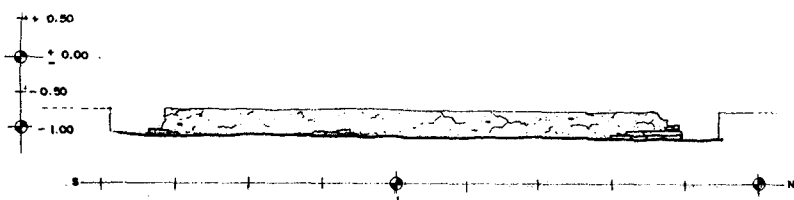
รูปด้านทิศใต้ 1: 25

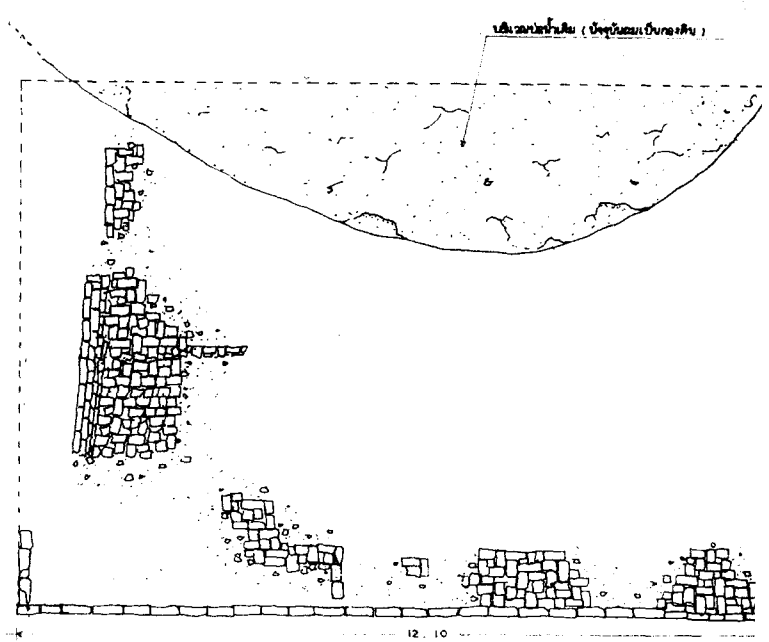
แปลน 1: 25

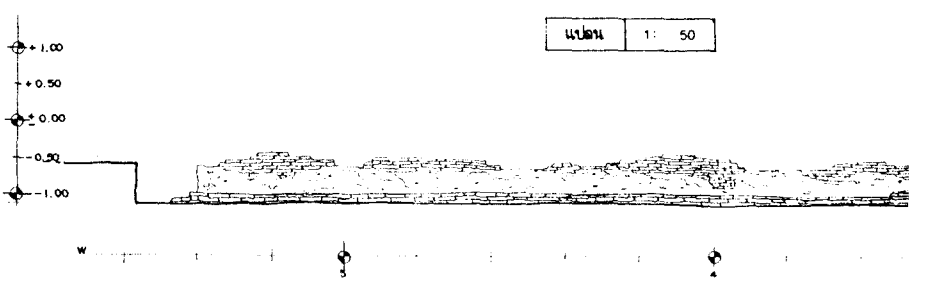
รูปด้านทิศตะวันออก 1: 50

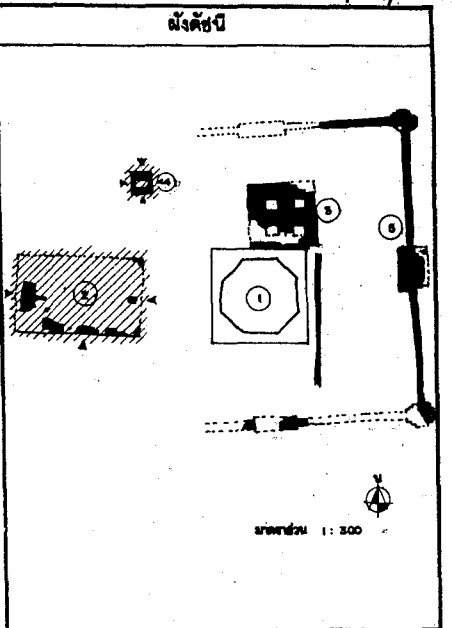
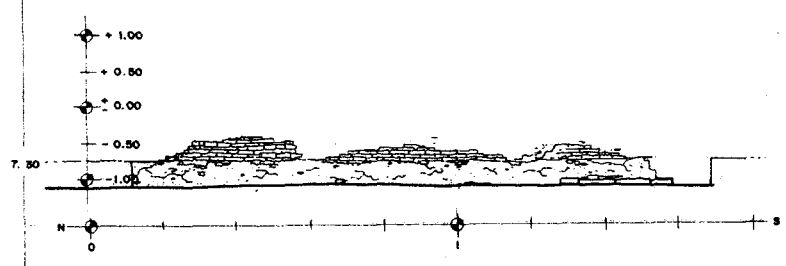
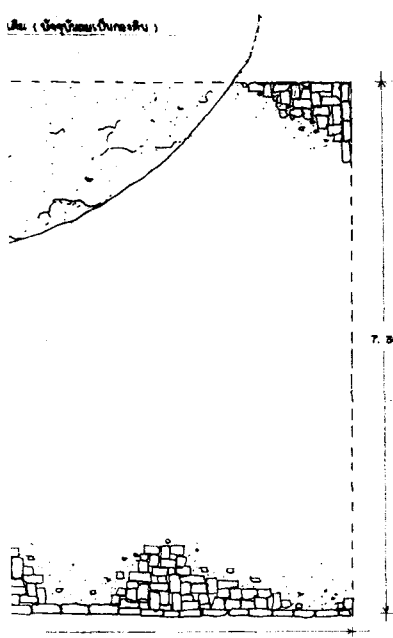
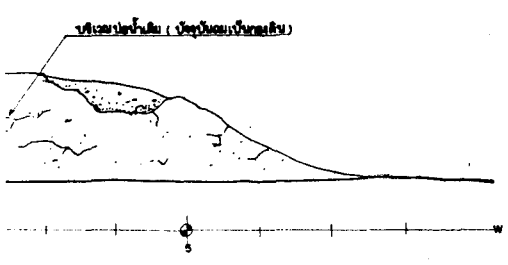
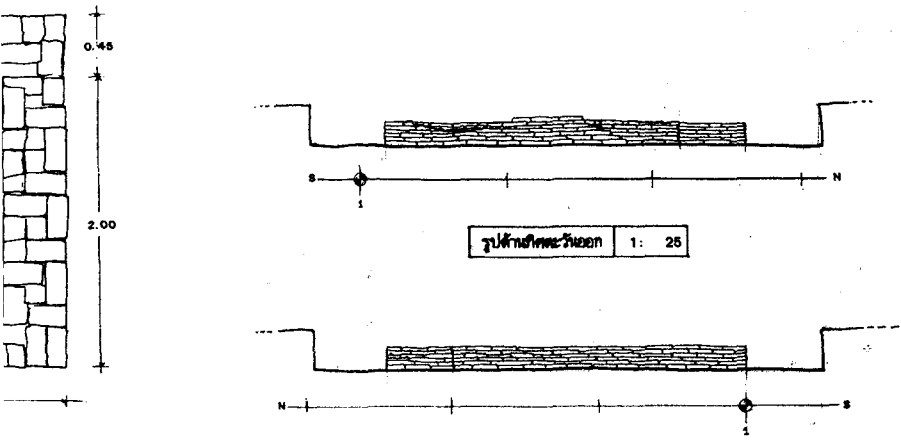
รูปด้านทิศตะวันตกเฉียงใต้ 1: 50

แปลน 1: 50

รูปด้านทิศใต้ 1: 50

ผู้ปฏิบัติ

คณะกรรมการ

สำรวจ	นายสมิทธิ์ สุทธิชัย	<i>[Signature]</i>
นายช่างสำรวจ	นายปรีดีคุณพิชิตวงษ์	<i>[Signature]</i>
เขียน	นายสมิทธิ์ สุทธิชัย	<i>[Signature]</i>
ตรวจสอบ		

คณะกรรมการตรวจการจ้าง

ประธานกรรมการ	นายสมพงษ์ วัฒนีโยธ	
กรรมการ	นายสมนึก สีพารามย์	
กรรมการ	นายสมศักดิ์ อภิลักษณ์	<i>[Signature]</i> 5/3/47
กรรมการ	นายสมชาย ศรีสุชาติ	<i>[Signature]</i> 5/3/47
กรรมการ	นายสมศักดิ์ เจริญสุข	
ผู้ควบคุมงาน	นายสมชาย วัฒนีโยธ	
ผู้ควบคุมงาน		

ออกแบบ

นายช่างโยธา		
นายช่างศิลปกรรม		
นักวิชาคณิตศาสตร์	นายสมานนท์ เจริญเทศ	
นักวิชาคณิตศาสตร์	นายสมศักดิ์ สว่างทอง	
สถาปนิก		
ภูมิสถาปนิก		
วิศวกรโยธา		
วิศวกร		

ตรวจ เห็นชอบ

สถาปนิก		
วิศวกร		
นักวิชาการช่างศิลป์		
หัวหน้าฝ่ายวิชาการ		<i>[Signature]</i> 5/3/47
หัวหน้าฝ่ายโบราณคดี		
ผอ. อุทยาน		
ผอ. สนง. บค. พย. ที่ 3		
ผอ. สบค. พย.		

ผู้อนุมัติ

อธิบดี

แบบ: วิเศษรัตน์ (ข้าง)

๓. ศิวร ๘. พระนครพิชัยโยธา ๙. พระนครพิชัยโยธา

แปลน: วิหารพระนารายณ์ 2 รูปแบบ, รูปปั้นพระนารายณ์, พระนารายณ์, ศค
เจดีย์พระนารายณ์ 4 รูปแบบ, รูปปั้นพระนารายณ์, พระนารายณ์, ศค
(สถาปัตยกรรมศาสตร์)

รหัส	ภาคส่วน	แผ่นที่	จำนวนแผ่น
	30	10	11

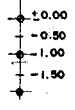
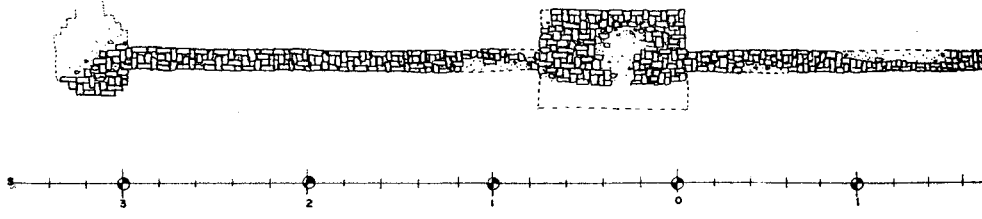
โครงการบูรณะวัดวิเศษรัตน์พระนครพิชัยโยธา

สำนักงานโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติที่ 3

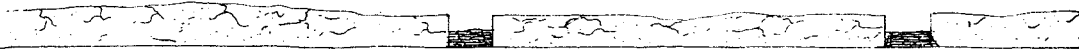
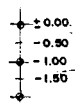
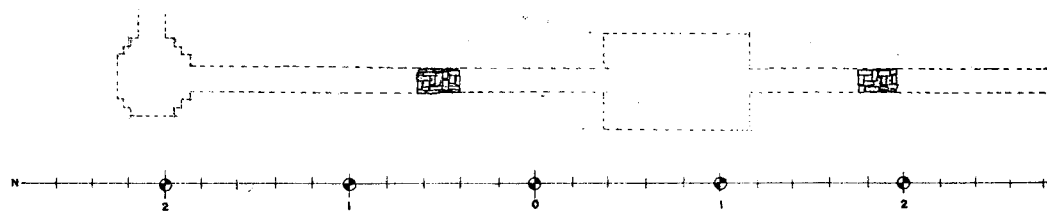
สำนักงานโบราณคดี และ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ

กรมศิลปากร

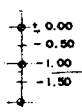
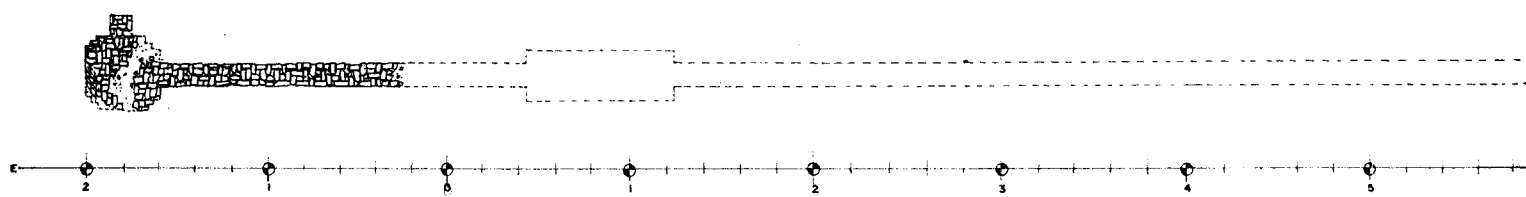

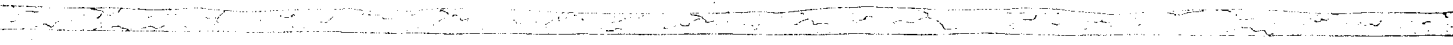
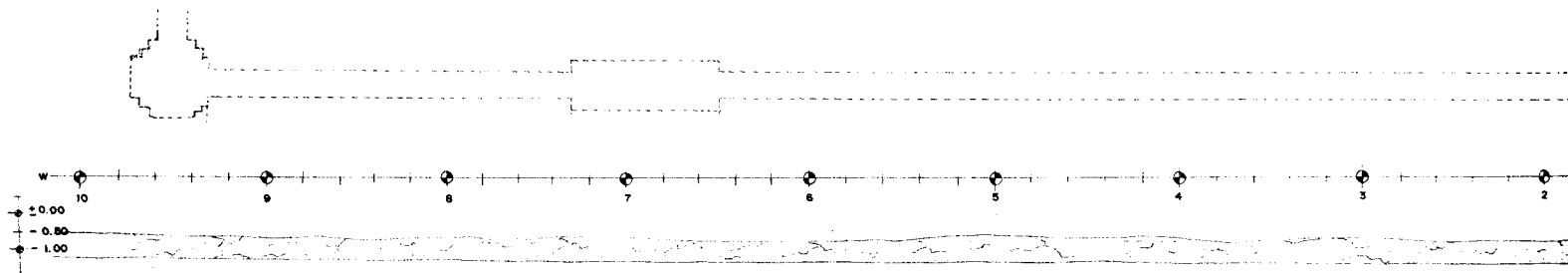
รูปด้านหน้าทางตอนบน, รูปด้านทิศเหนือ 1 : 100

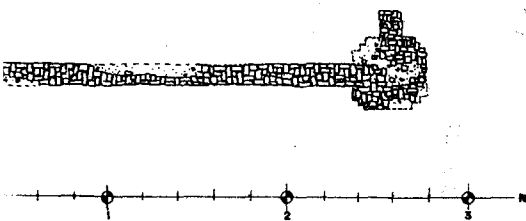
รูปด้านหน้าทางตอนบน, รูปด้านทิศเหนือ 1 : 100

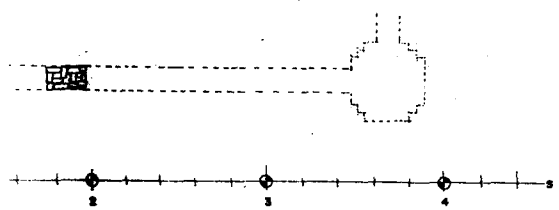
รูปด้านหน้าทางตอนบน, รูปด้านทิศเหนือ 1 : 100

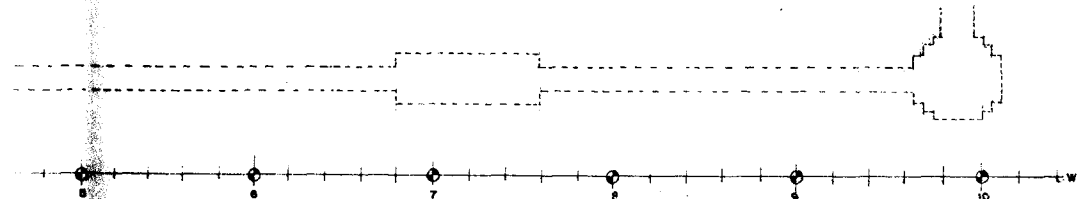
รูปด้านหน้าทางตอนบน, รูปด้านทิศใต้ 1 : 100

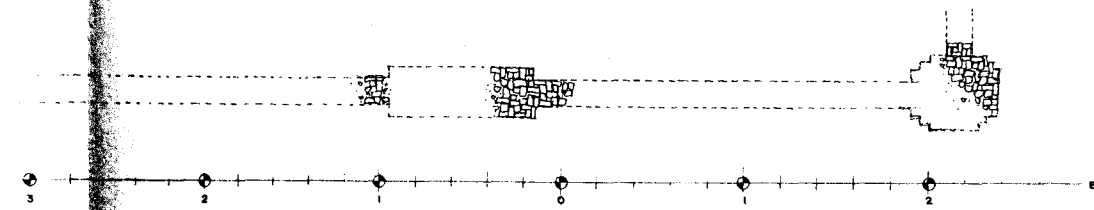
๓ 1: 100

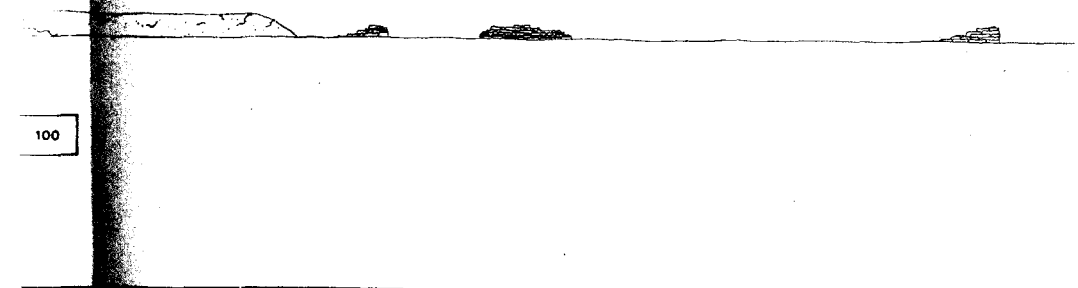
1: 100

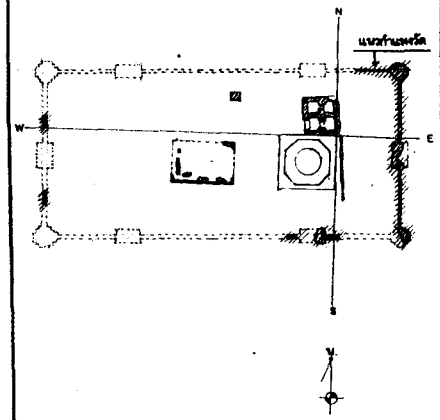
100

100

ผังคี่บี่

ผู้ปฏิบัติ

คณะทำงาน	
สำรวจ	นายสมิทธิ์ สุทธิศรี
นายช่างสำรวจ	นายสมิทธิ์ สุทธิศรี
เขียน	นายสมิทธิ์ สุทธิศรี
คัดลอก	

คณะกรรมการตรวจการจ้าง

ประธานกรรมการ	นายสมิทธิ์ สุทธิศรี	
กรรมการ ๑	นายสมิทธิ์ สุทธิศรี	
กรรมการ ๑	นายสมิทธิ์ สุทธิศรี	5/2/45
กรรมการ ๑	นายสมิทธิ์ สุทธิศรี	5/2/45
กรรมการ ๑	นายสมิทธิ์ สุทธิศรี	5/2/45
ผู้ควบคุมงาน	นายสมิทธิ์ สุทธิศรี	
ผู้ควบคุมงาน	นายสมิทธิ์ สุทธิศรี	

ออกแบบ

นายช่างโยธา	
นายช่างศิลปกรรม	
นักโบราณคดี	นายสมิทธิ์ สุทธิศรี
นักโบราณคดี	นายสมิทธิ์ สุทธิศรี
สถาปนิก	
ภูมิสถาปนิก	
วิศวกรโยธา	
วิศวกร	

ตรวจ เห็นชอบ

สถาปนิก	
วิศวกร	
นักวิชาการช่างศิลป์	
หัวหน้าฝ่ายวิชาการ	5/2/45
หัวหน้าฝ่ายโบราณคดี	
ผอ.อุทยาน ๑	
ผอ.สนง.บค. พช. ที่ 3	
ผอ.อบค. พช.	

ผู้อนุมัติ

อธิบดี			
แบบ: วัดขมิ้น (ร้าง)			
ค. หัวรอ อ. พะนาครหรืออุบลฯ จ. พะนาครหรืออุบลฯ			
และ: แนวกำแพงวัด รูปด้านทิศตะวันออก, ตก			
รูปด้านทิศเหนือ, ทิศใต้, แผนที่ (สภาพจริงจุดแดง)			
จ.หัว	ภาคส่วน 1: 100	แผ่นที่ 11	จำนวนแผ่น 11

โครงการอนุรักษ์ศิลปกรรมและโบราณคดี

สำนักงานโบราณคดีและพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติที่ 3	
สำนักงานโบราณคดีและพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ	
กรมศิลปากร	